

Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2019

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Jaarrapport
Landelijke
Jeugdmonitor
2019

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2018–2019	2018 tot en met 2019
2018/2019	Het gemiddelde over de jaren 2018 tot en met 2019
2018/'19	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2018 en eindigend in 2019
2016/'17–2018/'19	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2016/'17 tot en met 2018/'19

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Creatie, Den Haag
Ontwerp: Edenspiekermann
Copyright foto's: Hollandse Hoogte

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2019.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Het CBS presenteert voor de twaalfde keer het Jaarrapport van de Landelijke Jeugdmonitor. Begin 2019 waren bijna 3 op de 10 inwoners van Nederland jonger dan 25 jaar. Met dit rapport brengt het CBS de leefsituatie van deze jongeren in beeld. Hierbij wordt ook ingezoomd op gemeenten in Nederland, waaronder Caribisch Nederland. Het Jaarrapport 2019 is samengesteld door het CBS en wordt bekostigd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

In dit Jaarrapport wordt de stand van zaken van de Nederlandse jeugd beschreven aan de hand van een aantal maatschappelijke thema's. Zo laat het rapport zien dat het aantal jonge kinderen in bijstandsgesinnen voor het tweede jaar op rij is gedaald, dat het slagingspercentage het hoogst is onder vmbo-leerlingen, en dat de jeugdwerkloosheid het laagste punt bereikte in de afgelopen tien jaar. Ook jeugdzorg komt aan bod. De overgang naar volwassenheid kan lastig zijn voor kwetsbare en minder zelfredzame jongeren. Daarom is in het rapport beschreven hoe de overgang naar volwassenheid is voor jongeren die jeugdzorg ontvingen.

Nieuw in deze editie is informatie over leefstijlverschillen tussen jongvolwassenen en internetgebruik van jongeren. Ook nieuw zijn cijfers over hoe jongeren denken over maatschappelijke kwesties als milieuvervuiling, criminaliteit, de multiculturele samenleving, de bevolkingsdichtheid en de mentaliteit in Nederland. Zo blijkt dat 45 procent van de jongvolwassenen milieuvervuiling als een (heel) groot probleem beschouwt.

De onderliggende cijfers van deze publicatie zijn terug te vinden op de vernieuwde website Landelijke Jeugdmonitor. De Jeugdmonitor is bedoeld om beleidsmakers, onderzoekers en andere geïnteresseerden te voorzien van cijfers over de situatie van de Nederlandse jeugd. Om inzicht te krijgen in het gebruik van de Landelijke Jeugdmonitor door gemeenten, en de tevredenheid over de beschikbare informatie komt in dit rapport een rondgang langs acht gemeenten aan bod.

Graag spreek ik mijn dank uit aan de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en Justitie en Veiligheid (J&V) voor hun betrokkenheid bij dit rapport. Verder gaat mijn dank uit naar de gemeenten voor hun deelname aan de interviews.

Directeur-generaal,

Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen/Bonaire, november 2019

Inhoud

Voorwoord **3**

1. Inleiding 8

2. Jongeren in Nederland 13

- 2.1 Trends in aantal jongeren **15**
- 2.2 Woonplaats van jongeren **16**
- 2.3 Herkomst van jongeren **18**
- 2.4 Gezinssituatie van jongeren **21**
- 2.5 Begrippen **23**
- 2.6 Meer informatie en literatuur **25**

3. Jeugdzorg en de weg naar volwassenheid 27

- 3.1 Jeugdzorg in Nederland **29**
- 3.2 18-plussers in de jeugdzorg **30**
- 3.3 Hoe vergaat het jongeren na jeugdhulp en jeugdbescherming? **33**
- 3.4 Begrippen **36**
- 3.5 Meer informatie en literatuur **37**

4. Opgroeien in de bijstand 39

- 4.1 Bijstandskinderen **41**
- 4.2 Samenstelling bijstandsgezinnen in 2017 **44**
- 4.3 Welvaartspositie van bijstandsgezinnen met kinderen **47**
- 4.4 Begrippen **50**
- 4.5 Meer informatie en literatuur **51**

5. School 53

- 5.1 Vmbo'ers in leerjaar 3 **55**
- 5.2 Geslaagden in het voortgezet onderwijs **59**
- 5.3 Begrippen **64**
- 5.4 Meer informatie en literatuur **67**

6. Werk 69

- 6.1 Arbeidsdeelname **71**
- 6.2 Arbeidskenmerken **75**
- 6.3 Arbeidsomstandigheden **79**
- 6.4 Begrippen **82**
- 6.5 Meer informatie en literatuur **84**

7. Leefstijlverschillen tussen jongvolwassenen 87

- 7.1 Inleiding **89**
- 7.2 Leefstijl van jongvolwassenen **90**
- 7.3 Methoden en populatiebeschrijving **96**
- 7.4 Begrippen **100**
- 7.5 Meer informatie en literatuur **102**

8. Veiligheid 103

- 8.1 Jeugdige verdachten **105**
- 8.2 Jongeren en politie **113**
- 8.3 Begrippen **118**
- 8.4 Meer informatie en literatuur **119**

9. Jongeren in Caribisch Nederland 121

- 9.1 Jongeren naar buurt **123**
- 9.2 Jongeren naar geboortegebied **126**
- 9.3 Jongeren naar gezinstype **129**
- 9.4 Arbeidsdeelname ouders **132**
- 9.5 Onderwijsniveau en arbeidsdeelname jongeren **135**
- 9.6 Begrippen **137**
- 9.7 Meer informatie en literatuur **139**

10. Welzijn van jongeren 141

- 10.1 Geluk **143**
- 10.2 Tevredenheid met verschillende aspecten van het leven **146**
- 10.3 Mening over Nederland en maatschappelijke kwesties **151**
- 10.4 Begrippen **153**
- 10.5 Meer informatie en literatuur **154**

11. Jongeren en internetgebruik 157

11.1 ICT-voorzieningen en internetgebruik 159

11.2 Activiteiten en diensten op internet 161

11.3 Online winkelen 165

11.4 Meer informatie en literatuur 168

**12. Gemeenten willen maatwerkdata voor uitvoering
jeugdhulpbeleid 170**

Medewerkers 175

1.

Inleiding

Auteur

Ruud van Herk (VWS)

De Landelijke Jeugdmonitor presenteert al jaren cijfers over de jeugd in Nederland. Waar het bij de start van het instrument vooral ging om landelijke cijfers, zijn er in de loop der jaren ook steeds meer cijfers over gemeenten bij gekomen. Met dat gemeenten per 1 januari 2015 verantwoordelijk zijn geworden voor het uitvoeren van de jeugdzorg, worden ook cijfers over het jeugdhulpgebruik, de jeugdbescherming en jeugdreclassering voor gemeenten gepresenteerd.

Een belangrijk doel van de Landelijke Jeugdmonitor is de situatie van de jeugd spiegelen aan het jeugdhulpgebruik, landelijk, maar zeker ook op gemeenteniveau. De uitkomsten daarvan dienen ambtenaren, bestuurders, jeugdhulpaanbieders, opdrachtgevers en ook geïnteresseerde burgers te helpen bij vragen en om de discussie over de werking van jeugdhulpverlening te onderbouwen met feiten. Hiervoor zijn maatschappelijke indicatoren gedefinieerd, waarvan we weten dat die met het jeugdhulpgebruik samenhangen.¹⁾

Een belangrijke uitkomst van dit Jaarrapport 2019 is dat het jeugdzorggebruik in 2018 is gestegen, terwijl veruit de meeste scores op de maatschappelijke indicatoren een positieve ontwikkeling laten zien. Tegelijkertijd leren we uit de interviews van Jaap van Sandijk (hoofdstuk 12) dat veel gemeenten de in de Landelijke Jeugdmonitor beschikbare data te algemeen vinden. Ze geven aan meer gedetailleerde informatie nodig te hebben over het jeugdhulpgebruik en factoren die ermee samenhangen, om daadwerkelijk op het jeugdhulpaanbod te kunnen sturen. Er liggen hiermee twee vragen voor. De eerste is of de in de Landelijke Jeugdmonitor opgenomen maatschappelijke indicatoren goed zijn gekozen, of dat er gezien de geschetste ontwikkelingen in het jeugdhulpgebruik iets anders aan de hand is. Dit zou een discussiepunt kunnen zijn voor allen die zich tegen de jeugdhulp aan bemoeien. De tweede vraag is, hoe we gemeenten vervolgens met adequate informatie kunnen bedienen. Om de vragen te kunnen beantwoorden en de discussie te kunnen voeren is het allereerst belangrijk de scores op de maatschappelijke indicatoren op landelijk niveau in ogenschouw te nemen.

1) Significant, Regionale verschillen in gebruik van jeugdhulp met verblijf, 2018. https://jeugdmonitor.cbs.nl/sites/default/files/2018-06/J-178142%20D_0.pdf

1.1.1 Jeugdzorggebruik en de maatschappelijke indicatoren in beeld

Jeugdzorg

10 op de 100

jongeren tot 23 jaar hebben
jeugdzorg ontvangen

Wonen en opgroeien

7 op de 100

minderjarigen wonen in
een bijstandsgesin

School

52 op de 100

derdeklassers zitten
op het vmbo

Werk

67 op de 100

15- tot 27-jarigen hebben
een baan

Criminaliteit

2 op de 100

jongeren van 12 tot 25 jaar zijn
verdacht van een misdrijf

Alcoholgebruik

59 op de 100

jongeren van 12 tot 25 jaar
drinken wel eens alcohol

Hoofdstuk 2 presenteert de harde jeugdcijfers. In dit hoofdstuk valt te lezen dat niet alleen het aantal jongeren daalt, maar ook de verhouding tot het aantal volwassenen. Dit laatste komt onder andere doordat ouderen langer blijven leven. Het jeugdzorggebruik (hoofdstuk 3) steeg tussen 2017 en 2018 van 9 naar 10 op 100 jongeren. Hierbij worden grote verschillen tussen gemeenten gemeten. In de meeste gemeenten in de Zaanstreek ligt het percentage onder de 7 procent, maar in veel gemeenten in Midden-Limburg en Noordoost-Groningen ligt dit boven de

12 procent.²⁾ Van alle jeugdhulp wordt 14 procent geleverd door het wijkteam en bestaat ruim 8 procent uit jeugdhulp met verblijf. In hoofdstuk 4 valt te lezen dat de belangrijkste indicator die samenhangt met jeugdhulpgebruik³⁾, het aantal kinderen dat opgroeit in een gezin met een bijstandsuitkering, wederom is gedaald. In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs zijn vmbo'ers net in de meerderheid (52 procent). Dit is ten opzichte van 2017 niet veel veranderd. Het percentage jongeren (15 tot 27 jaar) dat werkt, is met 2 procentpunten gestegen tot 67 procent (hoofdstuk 6). Qua leefstijl zijn er onder hoogopgeleide stedelijke jongvolwassenen wat meer die drugs gebruiken dan onder hun leeftijdsgenoten (hoofdstuk 7). Ook rookten ze vaker, maar dat deden ze veelal niet dagelijks. Onder middelbaar en laagopgeleide stedelingen waren er minder alcoholgebruikers dan onder hun leeftijdsgenoten, maar wel relatief meer dagelijkse rokers. Het aantal jongeren dat verdacht wordt van een misdrijf (hoofdstuk 8) blijft ook in 2018 verder dalen. Een kwart van de jongeren kwam in aanraking met de politie in de eigen woonplaats, de reden is vaker dan bij 25-plussers handhaving.

Omdat de scores op de maatschappelijke indicatoren per gemeente verschillen, publiceerde het CBS in 2019 vernieuwde rapporten waarmee scores op maatschappelijke indicatoren tussen gemeenten kunnen worden vergeleken. Op deze wijze probeert het CBS in opdracht van de ministeries van JenV en VWS de beschikbare informatie die samenhangt met het jeugdhulpgebruik toegankelijker te maken. Nog moet blijken of dit de informatie is waar (gemeente)ambtenaren behoefte aan hebben.

Jaap van Sandijk is daarom langs gemeenten gereisd om hen te vragen naar hun databehoeften en de mate waarin onder meer de Landelijke Jeugdmonitor hierin voorziet. De databehoeftes van gemeenteambtenaren blijkt zo gedetailleerd en concreet mogelijk. Deze datahonger is politiek gedreven, vooral bij gemeenten die kampen met financiële tekorten. Gemeenteambtenaren van tekortgemeenten zijn op zoek naar meer en meer gedetailleerde data. Zij gebruiken de CBS-data, die zij soms aanvullen of combineren met eigen data. De spiegelrapporten⁴⁾ worden daarbij gewaardeerd, al worden die door aanbieders veelal niet snel vrijgegeven. Ze geven echter aan daarnaast behoefte te hebben aan prestatiegegevens. Hiervoor zijn landelijk outcome-data geformuleerd. Maar subjectieve oordelen over kwaliteit, zoals cliënttevredenheid en 'kunt u verder zonder hulp', zijn niet geschikt voor sturing op cliëntniveau, en dat is wel wat veel ambtenaren willen. Er is een kleinere

2) <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/18/428-duizend-jongeren-in-jeugdzorg>

3) Significant, Regionale verschillen in gebruik van jeugdhulp met verblijf, 2018. https://jeugdmonitor.cbs.nl/sites/default/files/2018-06/J-178142%20D_0.pdf

4) CBS bewerkt brondata van aanbieders en die aanbieders blijven eigenaar, omdat CBS deze rapporten niet direct aan gemeenten mag leveren.

groep gemeenten (waaronder Alphen aan den Rijn, Utrecht, Hollands Kroon, Lelystad en vanaf 1 januari 2019 ook Heerlen) die taakgericht financiert, en kiest voor een lumpsum-financiering en afspraken op hoofdlijnen met een hoofdaanbieder. Bij die gemeenten is de informatiebehoefte meer op hoofdlijnen. Los van de voor- en nadelen van deze uitvoeringsvariant, laat de CBS benchmarkdata zien dat het jeugdhulpgebruik met verblijf na invoering van dit model bij deze gemeenten daalt en de jeugdhulp zonder verblijf overwegend stijgt.

Het is voor iedere gemeente en regio raadzaam te bezien hoe het jeugdhulpgebruik zich verhoudt met de scores op de maatschappelijk indicatoren. Deze scores zijn te vinden op de site van de Landelijke Jeugdmonitor. Als er een verschil zit tussen positieve scores op maatschappelijke indicatoren en een groei van het jeugdhulpgebruik, dan zal men zich moeten afvragen hoe dit komt. En daarbij of een meer gedetailleerde data-uitvraag over jeugdhulp met bijkomende administratieve last de oplossing voor het (sturings-) probleem gaat zijn.

2.

Jongeren in Nederland

Auteur
Dominique van Roon

4,9 miljoen inwoners waren op 1 januari 2019 jonger dan 25 jaar

1,3 miljoen jongeren met een migratieachtergrond op 1 januari 2019

Op 1 januari 2019 telde Nederland bijna 4,9 miljoen jongeren tot 25 jaar. Dit aantal zal naar verwachting afnemen tot 4,8 miljoen in 2029. Het aantal jongeren met een migratieachtergrond zal wel blijven groeien. In 2018 werden baby's vaker geboren bij een oudere moeder dan in voorgaande jaren. Bij 21 procent van de minderjarige kinderen woonden de ouders niet samen. Tweederde van de kinderen waarvan de ouders niet meer bij elkaar zijn, had geen stiefouders.

2.1 Trends in aantal jongeren

Bijna 4,9 miljoen jongeren

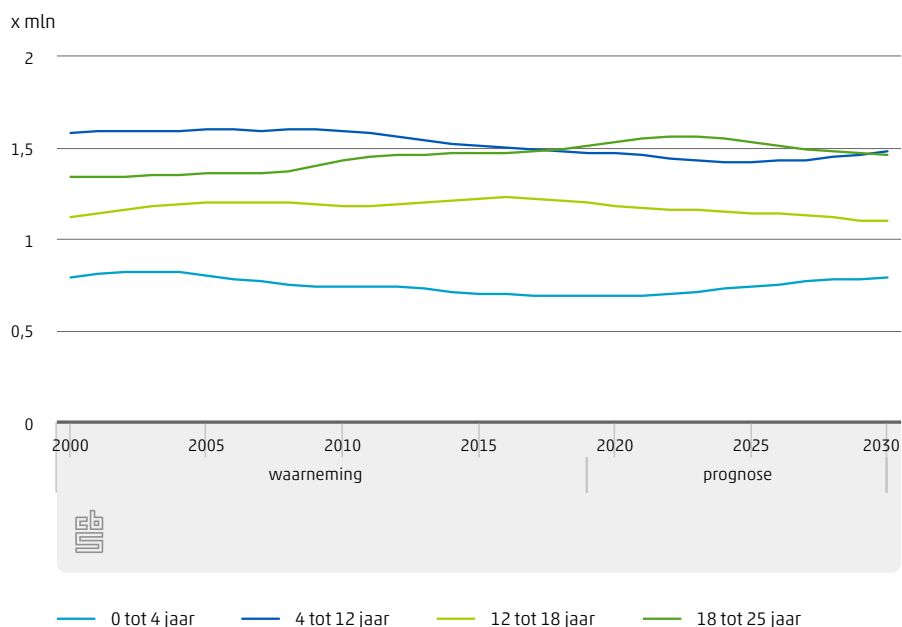
Nederland telde begin 2019 bijna 4,9 miljoen jongeren van 0 tot 25 jaar. Onder hen waren 3,4 miljoen minderjarigen (0 tot 18 jaar) en 1,5 miljoen jongvolwassenen (18 tot 25 jaar). Het aantal kinderen van 4 tot 12 jaar bedroeg 1,5 miljoen.

Het aandeel jongeren in de totale bevolking daalt, onder andere doordat ouderen langer blijven leven. Begin 2019 was 28 procent van de bevolking jonger dan 25 jaar. Volgens de meest recente bevolkingsprognose van het CBS komt het aandeel jongeren in 2029 uit op 27 procent. Het aantal jongeren is dan afgenomen tot 4,8 miljoen. In 2029 zal het aandeel minderjarigen zijn toegenomen ten opzichte van het aandeel jongvolwassenen.

Minder baby's

Tussen 2009 en 2019 is het aantal kinderen van 0 tot 4 jaar met 51 duizend afgenomen tot 687 duizend. Dit werd met name veroorzaakt door de afname van het aantal geboorten van 185 duizend in 2008 tot 168 duizend in 2018. Naar verwachting gaat het aantal 0- tot 4-jarigen in de jaren twintig weer toenemen. Die toename komt deels doordat er dan meer vrouwen van rond de 30 zijn dan nu, en deels doordat wordt verwacht dat het huidige lage aantal geboorten bij twintigers in de toekomst tot meer geboorten bij dertigers zal leiden. De huidige generatie vrouwen krijgt hun kinderen op latere leeftijd dan eerdere generaties vrouwen, maar dat zijn er naar verwachting niet veel minder.

2.1.1 Aantal 0- tot 25-jarigen, 1 januari

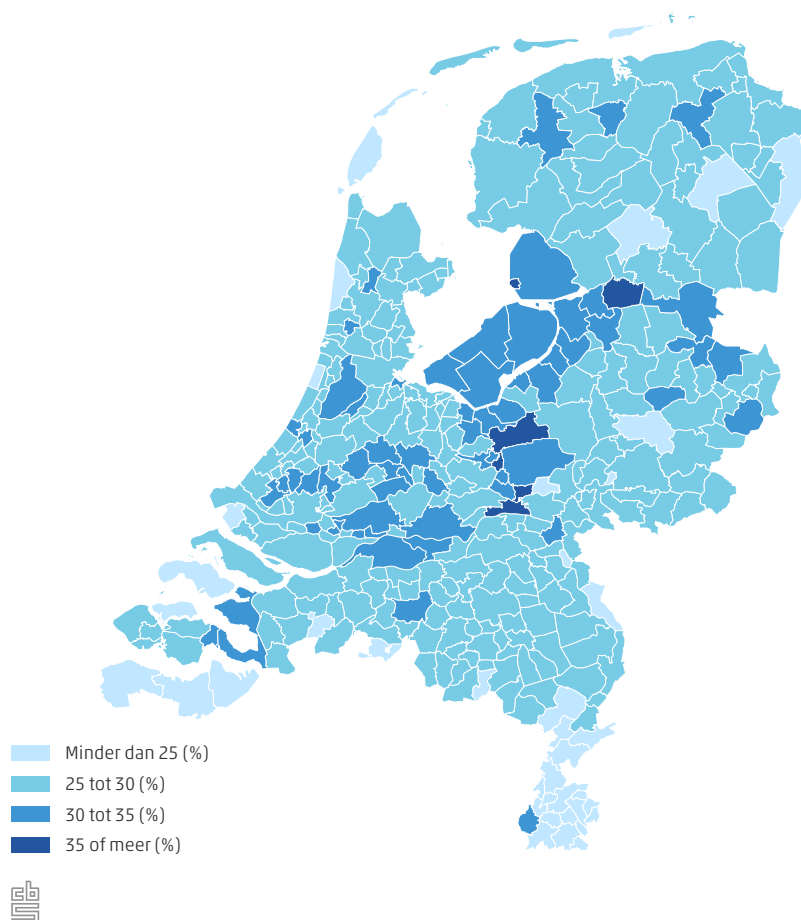

2.2 Woonplaats van jongeren

Urk hoogste percentage jongeren

Begin 2019 was 45 procent van de inwoners van Urk jonger dan 25 jaar, tegenover 28 procent in het hele land. Staphorst stond met 37 procent op de tweede plek. In beide gemeenten wonen relatief veel bevindelijk gereformeerden, die relatief grote gezinnen hebben (CBS, 12 mei 2017). Aan de randen van Nederland liggen de gemeenten met de laagste aandelen jongeren, vooral in Limburg en Zeeland.

2.2.1 Jongeren, 1 januari 2019

Utrecht had van de vier grote steden het hoogste aandeel jongeren; 32 procent van de Utrechters was begin 2019 jonger dan 25 jaar. Daarna volgden Den Haag en Rotterdam (beide 29 procent) en Amsterdam (27 procent). Uit de vier grote steden vertrokken meer jonge gezinnen dan uit kleinere gemeenten (CBS, 28 juni 2019). Uit Amsterdam vertrokken de meeste gezinnen, ruim één op de tien jonge gezinnen in 2018. Gezinnen met een hoger inkomen verlieten de grote stad het vaakst, evenals gezinnen met een Nederlandse achtergrond.

Veel jongeren in studentensteden

Studentensteden hebben logischerwijs een relatief jonge bevolking. Het aandeel jongeren in Groningen en Wageningen bedroeg respectievelijk 35 en 34 procent aan het begin van 2019. Als er wordt ingezoomd op 18- tot 25-jarigen stonden acht universiteitssteden in de top tien van gemeenten met de meeste jongeren.

Studenten verhuizen de laatste jaren minder vaak naar studentensteden. Tussen 2014 en 2015 was deze daling het grootst. Met ingang van het studiejaar 2014/'15 is het studiefinancieringsstelsel aangepast. Sindsdien wordt een basisbeurs niet langer ontvangen als gift, maar als lening (CBS, 2 januari 2017; Van den Berg en Van Gaalen, 2018). Ook is de kamernood in veel studentensteden groot, waardoor het vinden van een betaalbare kamer lastig is. Recent onderzoek van Van den Berg en Van Gaalen (2019) laat zien dat studenten van wie de ouders niet meer bij elkaar zijn, vaker uit huis gaan dan studenten uit intacte gezinnen, met name als een of beide ouders een nieuwe partner heeft.

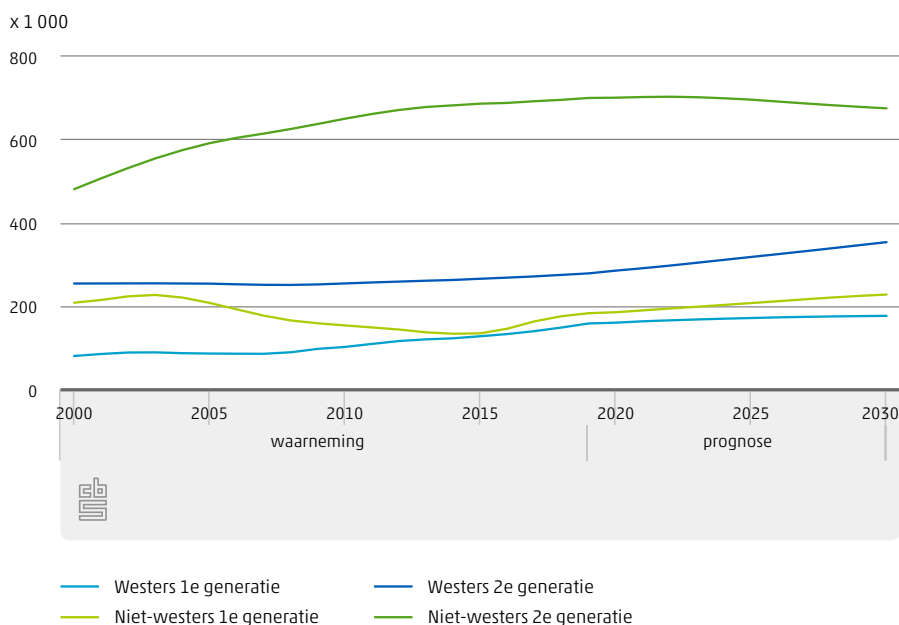
2.3 Herkomst van jongeren

Ruim kwart jongeren heeft migratieachtergrond

Begin 2019 telde Nederland 1,3 miljoen jongeren met een migratieachtergrond. Dat was 27 procent van alle jongeren. In de drie grootste steden, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, was dat rond de 60 procent. Van de jongeren met een migratieachtergrond had twee derde een niet-westerse herkomst, ongeveer 880 duizend. De resterende 438 duizend jongeren hadden een westerse migratieachtergrond. Bijna acht van de tien jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond was in Nederland geboren en daarmee van de tweede generatie. Onder jongeren met een westerse migratieachtergrond was dat 64 procent.

Volgens de bevolkingsprognose blijft het aantal jongeren met een migratieachtergrond het komende decennium toenemen. De verwachting is dat de groep westerse jongeren van de tweede generatie absoluut gezien het meest zal toenemen. Het aantal niet-westerse jongeren van de tweede generatie zal na 2022 dalen.

2.3.1 Aantal 0- tot 25-jarigen naar migratieachtergrond, 1 januari

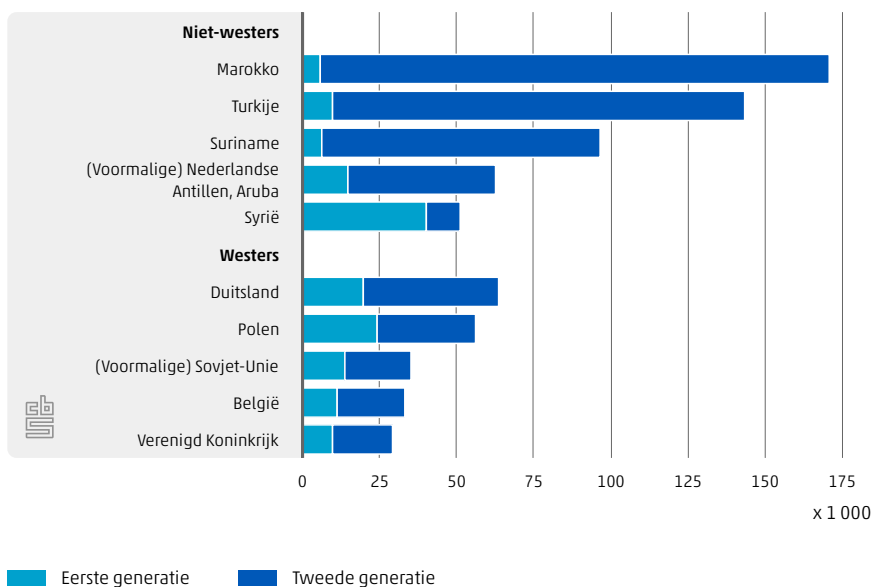
Jongeren met migratieachtergrond vaakst van Marokkaanse komaf

Begin 2019 had 19 procent van de jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond een Marokkaanse achtergrond. Dit was de grootste groep, gevolgd door jongeren met een Turkse (16 procent) of Surinaamse (11 procent) achtergrond.

De grootste groepen jongeren met een westerse migratieachtergrond hadden begin 2019 een Duitse (15 procent) of Poolse (13 procent) achtergrond.

Van de groepen jongeren met een migratieachtergrond die zijn weergegeven in figuur 2.3.2 was het merendeel van de tweede generatie. Een uitzondering vormen de jongeren met een Syrische achtergrond. Van hen was vier op de vijf van de eerste generatie.

2.3.2 Meest voorkomende migratieachtergrond bij 0- tot 25- jarigen, 1 januari 2019

Minder immigratie Syrische jongeren in 2018

Hoewel tussen 2003 en 2014 het aantal jongeren van de niet-westerse eerste generatie daalde, is hun aantal vanaf 2014 weer aan het toenemen. De oorzaak hiervan was de toestroom van asielzoekers, met name uit Syrië (CBS, 2 januari 2018). In de jaren 2015, 2016 en 2017 migreerden jaarlijks 10 tot 15 duizend Syrische jongeren naar Nederland. In 2018 waren dit er 3 duizend. Samen met jongeren van Chinese, Turkse en Indiase herkomst vormden zij de top vier van niet-westerse immigranten (elk 3 tot 3,5 duizend jongeren).

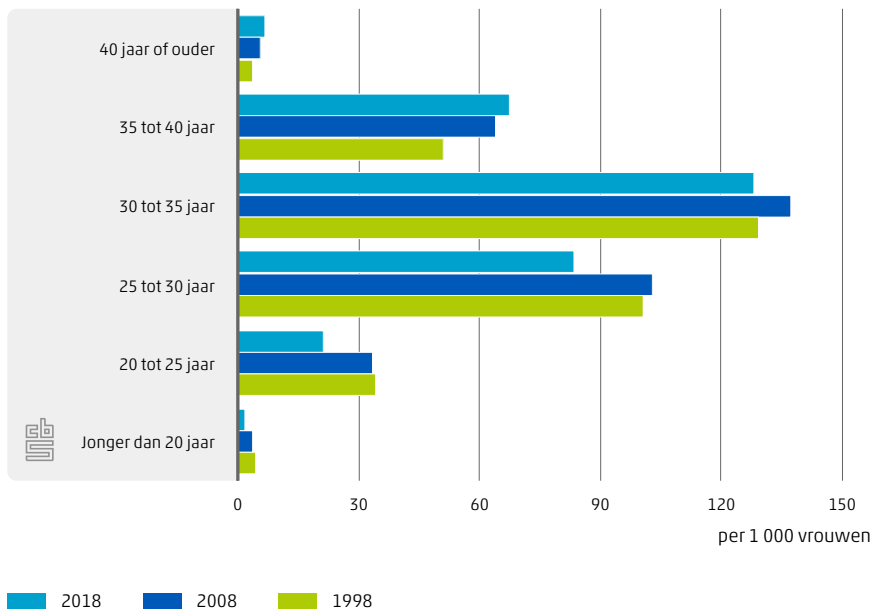
De Polen en Duitsers vormden, met respectievelijk 7,5 en 6,5 duizend, de grootste groepen westerse immigrerende jongeren van de eerste generatie. Het betrof vooral jongvolwassenen.

2.4 Gezinssituatie van jongeren

Baby's steeds vaker een oudere moeder

In 2018 werden kinderen vaker bij een moeder van 35 jaar of ouder geboren dan twintig jaar eerder. Vooral twintigers krijgen tegenwoordig minder vaak een kind (CBS, 30 januari 2018). Het aantal bij tienermoeders geboren kinderen nam in 2018 af tot ruim 1,3 duizend. Dat zijn er ruim 1,5 duizend minder dan in 1998. Gemiddeld waren vrouwen in 2018 29,9 jaar oud bij de geboorte van hun eerste kind (CBS, 11 mei 2019), terwijl dat in 1998 nog 29,1 jaar was. Hierbij speelt mee dat jonge vrouwen er tegenwoordig langer over doen om zich te settelen. Ze volgen langer onderwijs, hebben op latere leeftijd een vaste baan en gaan op latere leeftijd samenwonen en/of trouwen (CBS, 13 mei 2019; CBS, 27 september 2017; Te Riele en Loozen, 2017).

2.4.1 Levendgeboren kinderen, naar leeftijd van de moeder

Bijna één op tien nuljarigen woont met één ouder

Twintig jaar geleden woonde ongeveer 6 procent van de nuljarigen in een eenouderhuishouden, begin 2019 was dat zo'n 9 procent; dat zijn bijna 15 duizend baby's. Die situatie kan bijvoorbeeld ontstaan doordat ouders uit elkaar zijn gegaan, een ouder overleden is of de ouders nooit hebben samengewoond. Ruim 30 procent van de nuljarigen woonde begin 2019 met niet-gehuwde ouders/verzorgers en bijna 60 procent met gehuwde ouders/verzorgers. In 1999 was dat respectievelijk ongeveer 15 en 80 procent.

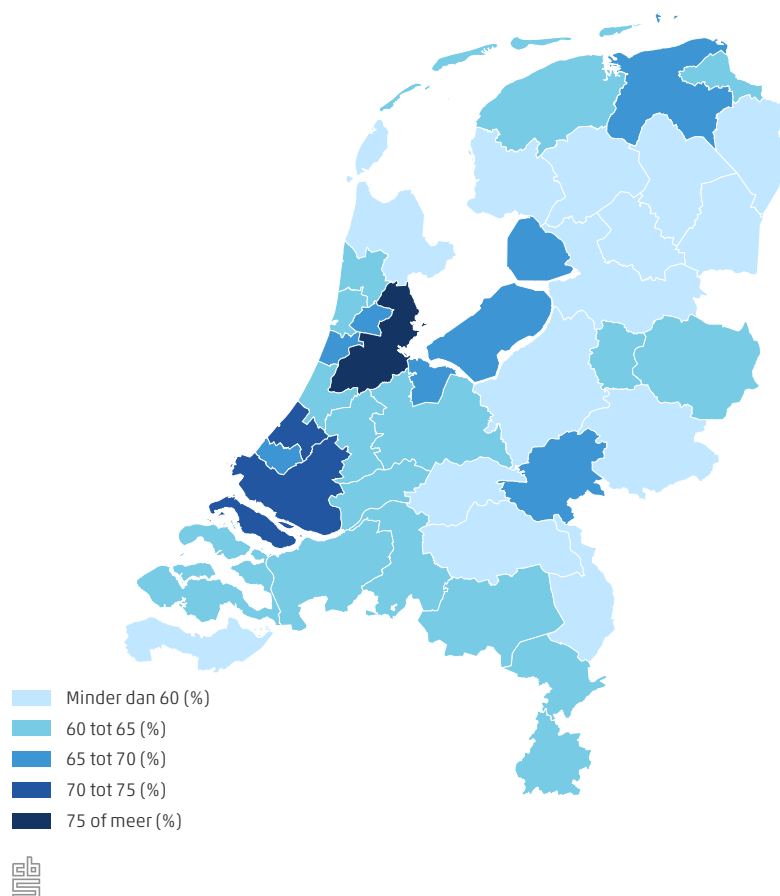
727 000 minderjarigen
met ouders die niet bij elkaar woonden

Twee derde geen stiefouders

Begin 2017 woonde van 21 procent van de minderjarige kinderen de ouders niet bij elkaar. Dat zijn 727 duizend kinderen tot 18 jaar. Van hen had 65 procent twee ouders die niet met een nieuwe partner samenwoonden. Vijftien procent had alleen een stiefvader (nieuwe samenwoonpartner van de moeder), dertien procent alleen een stiefmoeder (nieuwe samenwoonpartner van de vader) en 7 procent had twee stiefouders. Van de kinderen met een niet-westerse migratieachtergrond waarvan de eigen ouders niet samenwoonden, had acht op de tien geen stiefouders. Bij kinderen zonder migratieachtergrond was dit zes op de tien. Daarnaast nam het percentage kinderen met niet-samenwonende ouders toe naarmate de stedelijkheid van de woongemeente toeneemt; van 16 procent bij niet-stedelijke gemeenten, naar 28 procent bij zeer sterk stedelijke gemeenten. Ook kwam het in stedelijke gebieden vaker voor dat het kind geen stiefouders heeft; 54 procent bij niet-stedelijke gemeenten, tegenover 76 procent in zeer sterk stedelijke gemeenten.

2.4.2 Minderjarige kinderen zonder stiefouders als aandeel van kinderen zonder samenwonende ouders, 1 januari 2017

2.5 Begrippen

Eenouderhuishouden

Particulier huishouden bestaande uit één ouder met één of meer thuiswonende kinderen (en met mogelijk ook overige leden).

Eerste generatie

Persoon die in het buitenland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Migratieachtergrond

Persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). De herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de persoon zelf of dat van de moeder, tenzij de moeder in Nederland is geboren. In dat geval geldt het geboorteland van de vader. Ook wordt onderscheid gemaakt tussen personen met een westerse en met een niet-westerse achtergrond.

Nederlandse achtergrond

Persoon van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar men zelf is geboren.

Niet-westerse migratieachtergrond

Persoon met een migratieachtergrond met als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Op grond van hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie worden personen met een migratieachtergrond uit Indonesië en Japan tot de personen met een westerse achtergrond gerekend. Het gaat vooral om mensen die in voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.

Stedelijkheid (van een gemeente)

Een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (oad). Hierbij zijn vijf categorieën onderscheiden: – zeer sterk stedelijk: gemiddelde oad van 2 500 of meer adressen per km²; – sterk stedelijk: gemiddelde oad van 1 500 tot 2 500 adressen per km²; – matig stedelijk: gemiddelde oad van 1 000 tot 1 500 adressen per km²; – weinig stedelijk: gemiddelde oad van 500 tot 1 000 adressen per km²; – niet stedelijk: gemiddelde oad van minder dan 500 adressen per km².

Onder omgevingsadressendichtheid wordt verstaan het aantal adressen binnen een cirkel met een straal van één kilometer rondom een adres, gedeeld door de oppervlakte van de cirkel. De gemiddelde omgevingsadressendichtheid van een gemeente is het gemiddelde van de omgevingsadressendichtheden van alle adressen in die gemeente.

Tweede generatie

Persoon die in Nederland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Westerse migratieachtergrond

Persoon met een migratieachtergrond met een herkomst in een van de landen van de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan. Op grond van hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie worden personen met een migratieachtergrond uit Indonesië en Japan tot de personen met een westerse achtergrond gerekend. Het gaat vooral om mensen die in voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.

2.6 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over het aantal jongeren zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#) of op [Statline](#) en de prognose van het aantal jongeren op [Statline](#).

Cijfers over het aantal jongeren met een migratieachtergrond zijn te vinden op Statline: [waarnemingsgegevens](#) en [prognosegegevens](#)

Regionale cijfers over het aantal jongeren zijn te vinden op [StatLine](#).

Literatuur

Berg, L. van den en R. van Gaalen (2018). [Studeren en uit huis gaan nog haalbaar? Samenhang met sociaal leenstelsel en ouderlijke welvaart, 2007–2016](#). Statistische Trends, januari 2018.

Berg, L. van den en R. van Gaalen (2019). [Studenten uit 'gebroken' gezinnen vaker uit huis](#). Demos, juli/augustus 2019, 35 (7), 1–4

CBS (2019, 26 juni). [Ruim 1 op 10 jonge gezinnen verliet Amsterdam in 2018](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2019, 13 mei). [Mijlpalen twintigers schuiven op](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2019, 11 mei). [Leeftijd moeder bij eerste kind stijgt naar 29,9 jaar](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2018, 30 januari). [Vrouwen steeds later moeder](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2017, 27 september). [Vrouwen met flexbaan minder vaak moeder](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2017, 12 mei). [Een op de honderd moeders heeft meer dan vijf kinderen](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2017, 2 januari). [Weer minder jongeren verhuisd naar universiteitssteden](#). CBS nieuwsbericht.

Riele, S. te, en S. Loozen (2017). [Vruchtbaarheid aan het begin van de 21^e eeuw](#). Statistische Trends, december 2017.

3.

Jeugdzorg en de weg naar volwassenheid

Auteurs

Rudi Bakker

Jennifer Swart

Claire Poppelaars

417 000 jongeren ontvingen in 2018
jeugdhulp en/of jeugdbescherming

29 000 18-plussers kregen jeugdhulp in 2018

Bij opgroei- en opvoedingsproblemen kunnen jongeren jeugdhulp ontvangen en bij veiligheidsproblemen, bijvoorbeeld wanneer ouders niet goed voor hun kinderen kunnen zorgen, kunnen jongeren jeugdbescherming ontvangen. Deze zorg is in principe bedoeld voor jongeren tot 18 jaar, maar dat wil niet zeggen dat jongeren daarna geen zorg meer nodig hebben. In de afgelopen twee jaar steeg het aantal jongeren dat verlengde jeugdhulp ontvangt. Dat gold met name voor de jeugdhulp die vanuit het wijk- en buurtteam van de gemeente wordt geleverd, en voor de jeugdhulp met verblijf. Jongeren die in de twee jaar voorafgaand aan hun 18^e verjaardag jeugdzorg ontvingen, kregen later vaker volwassenenzorg, waren minder vaak economisch zelfstandig en kwamen vaker in aanraking met criminaliteit. Veel jeugdzorgjongeren kregen vervolgzorg, maar het duurde in veel gevallen enkele maanden voordat dit op gang kwam.

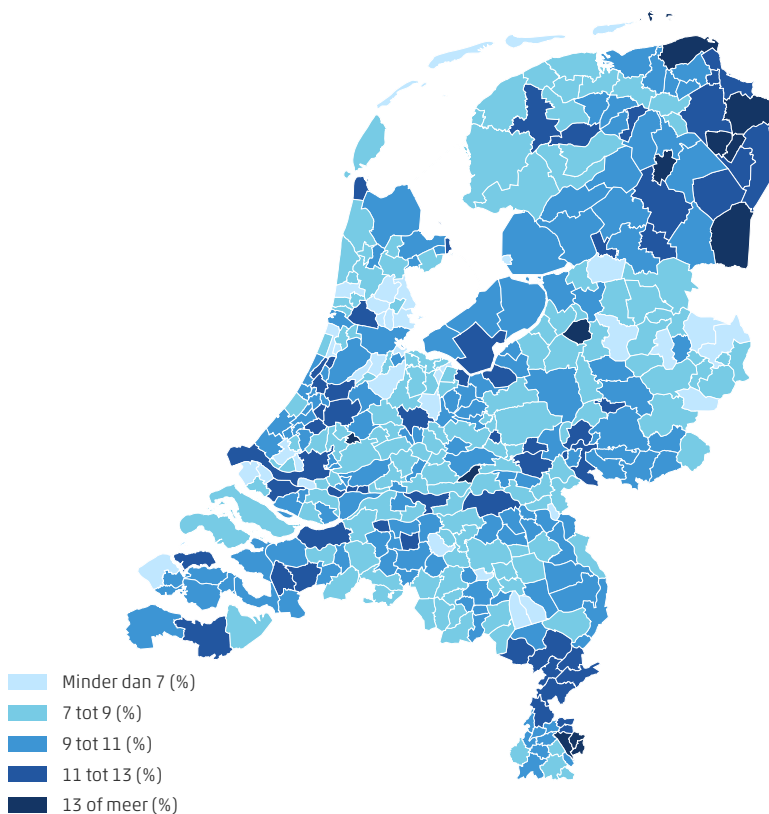
3.1 Jeugdzorg in Nederland

In 2018 kregen in Nederland 428 duizend jongeren tot 23 jaar jeugdzorg. Dat is bijna 1 op de 10. De verantwoordelijkheid voor jeugdzorg is in handen van de gemeente. Wanneer de gemeente de zorg direct aan de zorgverlener vergoedt, is sprake van zorg in natura. Het is ook mogelijk dat de jeugdhulp wordt ingekocht met een persoonsgebonden budget (pgb). Dit komt minder voor dan zorg in natura. In 2018 maakten ruim 20 duizend jongeren gebruik van een pgb voor jeugdhulp.

Er bestaan verschillen tussen gemeenten als het gaat om het aandeel jongeren met jeugdzorg. In de meeste gemeenten in de regio Zaanstreek-Waterland ligt het percentage jongeren met jeugdhulp in 2018 bijvoorbeeld onder de 7 procent, maar in veel gemeenten in Midden-Limburg en in Noordoost-Groningen ligt dit percentage boven de 12 procent.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de vraag hoeveel jongeren van 18 jaar en ouder jeugdzorg ontvangen en hoe het hen na hun jeugdzorg vergaat. De hulp- en zorgvraag van jongeren met jeugdhulp en -bescherming ligt dicht bij elkaar dan van jongeren met jeugdreclassering. Deze groep wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

3.1.1 Percentage jongeren tot 23 jaar met jeugdzorg, 2018*

* voorlopige cijfers

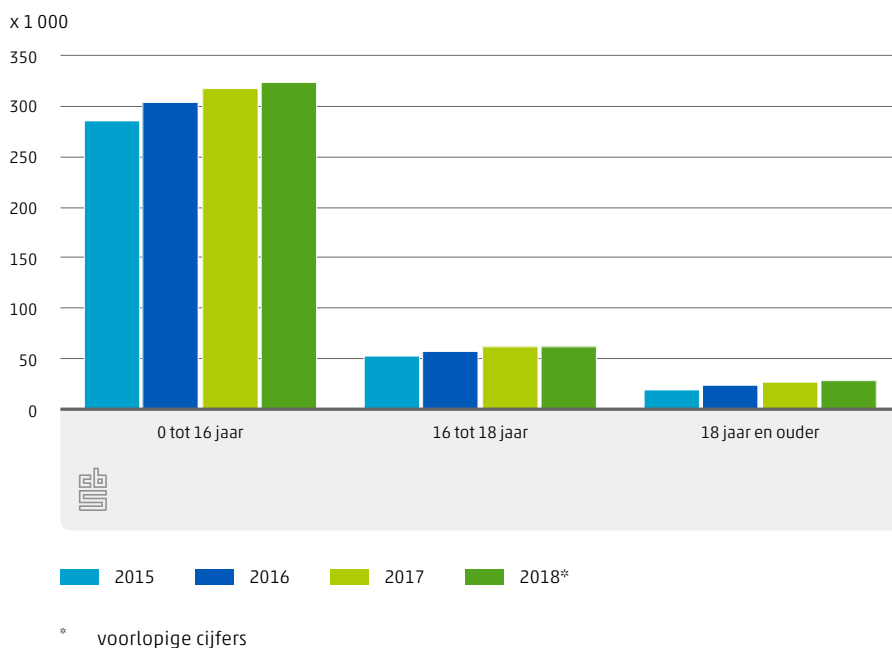
3.2 18-plussers in de jeugdzorg

Jeugdhulp en jeugdbescherming zijn bedoeld voor jongeren tot 18 jaar. Na de 18^e verjaardag valt de zorg onder andere wetten. Zo valt beschermd wonen onder de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Geestelijke gezondheidszorg (GGZ) onder de Zorgverzekeringswet en langdurige zorg en verblijf voor jongeren met een beperking onder de Wet langdurige zorg (Wlz). Enkele vormen van jeugdhulp komen niet onder een andere wet te vallen na de 18^e verjaardag, zoals pleegzorg. Omdat jongeren in de jeugdhulp tot een kwetsbare groep behoren, kunnen deze vormen van jeugdhulp worden verlengd tot de 23^e verjaardag. Vanaf 1 juli 2018 is de leeftijdsgrens voor pleegzorg verhoogd van 18 naar 21 jaar, tenzij

het pleegkind aangeeft geen gebruik meer te willen maken van pleegzorg. Jeugdbescherming eindigt altijd voor de 18^e verjaardag en kan worden opgevolgd door beschermd wonen (Wmo).

In 2018 ontvingen 417 duizend jongeren jeugdhulp en/of jeugdbescherming. Sinds de invoering van de Jeugdwet op 1 januari 2015 is het aantal jongeren met deze ondersteuning toegenomen met bijna 16 procent. In 2015 waren dit nog 360 duizend jongeren. Het aantal van hen dat na hun 18^e verjaardag jeugdhulp ontving groeide met bijna 52 procent, van 19 duizend in 2015 naar ruim 29 duizend in 2018. Dat is 7 procent van alle jongeren met jeugdzorg. Omdat de jeugdbescherming altijd eindigt als jongeren de leeftijd van 18 jaar bereiken, gaat het hier alleen om jongeren die jeugdhulp ontvangen.

3.2.1 Aantal jongeren met jeugdhulp en jeugdbescherming

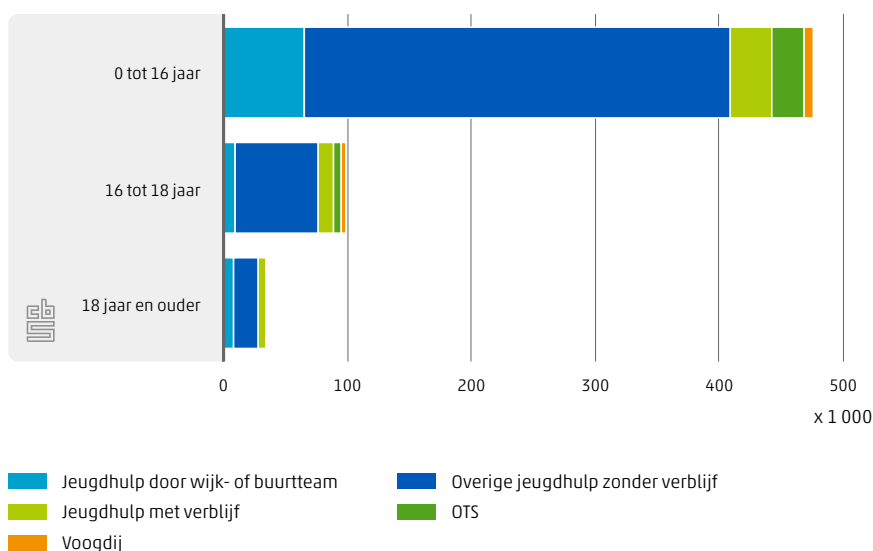

Het grootste deel van de geleverde jeugdzorg bestaat uit jeugdhulp zonder verblijf. Bijna 14 procent van de jeugdhulptrajecten bestaat uit hulp die geleverd is door het wijk- of buurtteam van de gemeente. Wijk- en buurtteams bestaan uit verschillende medewerkers op het gebied van zorg en welzijn. Zij kunnen korte, lichte ondersteuning bieden, of indien nodig zwaardere hulp regelen. Ruim 70 procent van de hulp bestaat uit overige vormen van jeugdhulp zonder verblijf, waarbij de jongere voor een gesprek, therapie of training naar een jeugdhulpaanbieder gaat of waarbij de jeugdhulpaanbieder de jongere thuis of op school bezoekt.

Ruim 8 procent van alle jeugdzorgtrajecten wordt gevormd door jeugdhulp met verblijf, waarbij de jongere niet thuis woont. Hieronder vallen onder andere pleegzorg en het verblijf in logeerhuizen en instellingen voor gesloten jeugdzorg.

De jeugdbeschermingsvormen Ondertoezichtstelling en Voogdij, 7 procent van de trajecten, worden dwingend opgelegd door een rechter. Het doel van de kinderschermingsmaatregelen is het opheffen van de bedreiging voor de veiligheid en ontwikkeling van het kind. Een kind of jongere wordt dan 'onder toezicht gesteld' of 'onder voogdij geplaatst'. Jeugdbescherming stopt wanneer de jongere de leeftijd van 18 jaar bereikt.

3.2.2 Trajecten jeugdhulp en jeugdbescherming, 2018*¹⁾

* voorlopige cijfers

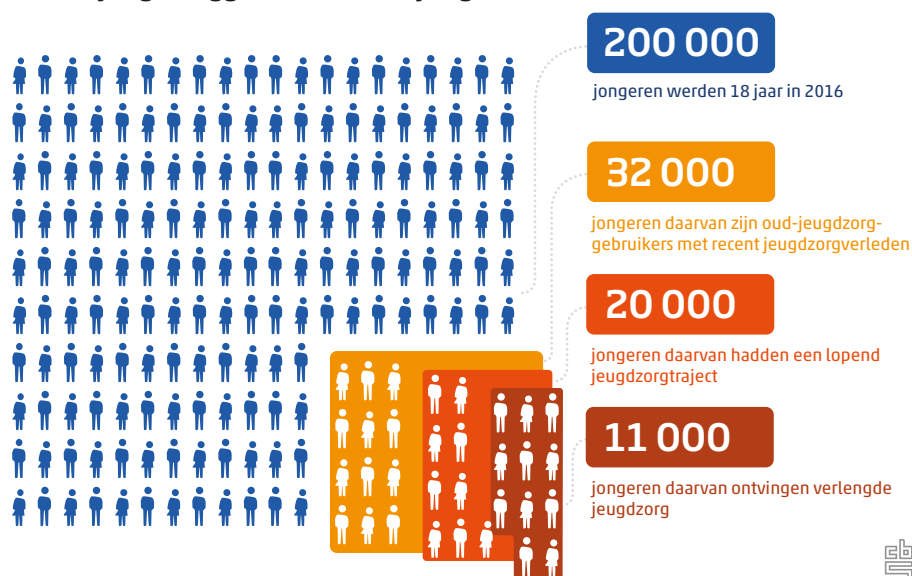
¹⁾ Personen met meerdere trajecten komen meerdere keren in de figuur voor.

Jongeren van 18 jaar en ouder kregen relatief vaker hulp van het wijk- en buurtteam van de gemeente, 24 procent van de trajecten, en hebben vaker jeugdhulp met verblijf, 16 procent van de trajecten, dan de jongeren in de lagere leeftijdscategorieën. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat gemeenten en instellingen hun kwetsbare jongeren, die op hun 18^e niet zelfstandig verder kunnen, in zorg houden totdat vervolgzorg en/of geschikte huisvesting beschikbaar is.

3.3 Hoe vergaat het jongeren na jeugdhulp en jeugdbescherming?

De overgang naar volwassenheid kan voor kwetsbare en minder zelfredzame jongeren lastig zijn. De doelstelling van het Actieprogramma Zorg voor de Jeugd (Rijksoverheid, 2018) is dat deze jongeren tijdig voorbereid moeten worden op zelfstandigheid, ze geholpen moeten worden bij het vinden van passende en betaalbare huisvesting en ze ondersteuning moeten krijgen bij de overgang van school naar werk. Om te onderzoeken hoe de overgang naar volwassenheid is voor jongeren die jeugdzorg ontvingen en hoe het hen is vergaan ten opzichte van hun leeftijdgenoten zonder jeugdzorg, is een groep jongeren gevolgd die 18 jaar werd in 2016 en in de voorafgaande twee jaar jeugdhulp of jeugdbescherming kreeg.

3.3.1 Jeugdzorggebruik van 18-jarigen

Van de Nederlandse bevolking werden in 2016 ruim 200 duizend jongeren 18 jaar. Bijna 32 duizend van deze jongeren ontvingen jeugdhulp of jeugdbescherming in de twee jaar voor hun 18^e verjaardag. Voor een deel van de oud-jeugdzorggebruikers liep de jeugdzorg door tot de 18^e verjaardag en was er nog sprake van een lopend zorgtraject wanneer de jongere 18 jaar werd. Dit was bij bijna 20 duizend jongeren het geval. Van deze groep jongeren met een lopend zorgtraject ontvingen nog bijna 11 duizend jongeren een vorm van jeugdhulp na hun 18^e verjaardag.

15% van de jeugdzorgjongeren
ontvangt binnen 1 maand
volwassenenzorg

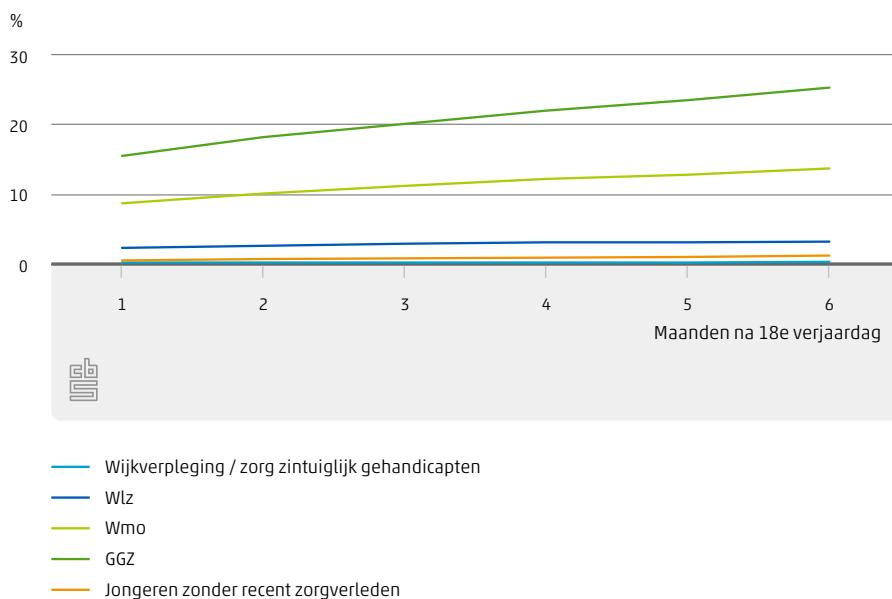

Een op de vier 18-plussers krijgt binnen een half jaar ook volwassenenzorg

Jongeren kunnen na hun 18^e verjaardag volwassenenzorg ontvangen vanuit de Wmo, de Wlz en de Zorgverzekeringswet. Vanuit de Zorgverzekeringswet zijn onder meer zorg op het gebied van Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ), wijkverpleging en zorg voor zintuiglijk gehandicapten geregeld. In 2016 ontving ruim 15 procent van de jongeren met een lopend zorgtraject binnen één maand na hun 18e verjaardag volwassenenzorg. Dit aandeel zorggebruikers liep op tot 20 procent binnen drie maanden en tot ruim 25 procent binnen zes maanden. Het grootste deel van de jongeren stroomde na de 18e verjaardag de volwassenen GGZ of de Wmo in, met respectievelijk bijna 12 en 11 procent.¹⁾ Een kleine 3 procent stroomt de Wlz in en minder dan 1 procent heeft vervolgzorg in de vorm van wijkverpleging en zorg zintuiglijk gehandicapten. De relatief hoge instroom in de Wmo en GGZ laat het beeld zien dat de vervolgzorg voor jongeren uit de jeugdzorg voornamelijk gericht is op psychische en persoonlijke begeleiding en minder op medische zorg. Bij leeftijdgenoten zonder recent jeugdzorgverleden ligt het totale zorggebruik op 1 procent binnen zes maanden na de 18^e verjaardag.

¹⁾ De volwassenen GGZ biedt een vervolg op de jeugd GGZ. De Wmo ondersteuning (waaronder beschermd wonen en persoonlijke begeleiding) biedt een vervolg op jeugdbescherming en persoonlijke ondersteuning vanuit de jeugdhulp.

3.3.2 Cumulatief aandeel jongeren met volwassenenzorg na hun 18e verjaardag, 2016

Oud-jeugdzorggebruikers relatief minder vaak economisch zelfstandig

Van de oud-jeugdzorggebruikers volgde het overgrote merendeel op 18-jarige leeftijd nog onderwijs en/of had werk. Minder dan 4 procent volgde geen onderwijs en had ook geen werk. Bij jongeren zonder jeugdzorg was dat minder dan 2 procent. Financieel gezien zijn de verschillen groter. Van de oud-jeugdzorggebruikers met een inkomen uit werk of een eigen onderneming was ruim 16 procent economisch zelfstandig, terwijl 40 procent van hun leeftijdsgenoten zonder jeugdzorg economisch zelfstandig was. Daarnaast had ruim 3 procent van de oud-jeugdzorggebruikers een betalingsachterstand van 6 maanden of meer voor hun zorgpremie. Van de jongeren zonder jeugdzorg had minder dan 1 procent een betalingsachterstand voor hun zorgpremie.

Ruim de helft jongeren met jeugdhulp met verblijf woont na 18^e zelfstandig

Van de bijna 32 duizend oud-jeugdzorggebruikers die gevolgd werden, ontvingen bijna 6 duizend jongeren jeugdzorg met verblijf, zoals pleegzorg, gezinsgerichte opvang of gesloten jeugdhulp. De jongeren die jeugdhulp met verblijf hadden tussen hun 16^e en 18^e jaar woonden relatief vaak zelfstandig in hun 19^e levensjaar, 54 procent. Bij jongeren die enkel jeugdzorg zonder verblijf hadden en jongeren die geen jeugdzorg ontvingen was dit 12 procent. Meer dan 85 procent woonde op 18-jarige leeftijd bij hun ouders. Institutioneel wonen kwam met name voor onder jongeren die jeugdhulp met verblijf ontvingen in de jaren voor hun 18^e verjaardag, ruim 8 procent woonde op 18-jarige leeftijd institutioneel. Van de jongeren zonder jeugdhulp met verblijf en de jongeren zonder jeugdzorg woonde minder dan 1 procent institutioneel op 18-jarige leeftijd.

Oud-jeugdzorggebruikers zijn vaker verdachte en slachtoffer van criminaliteit

Oud-jeugdzorggebruikers kwamen in 2017 relatief vaker in aanraking met criminaliteit dan hun leeftijdgenoten. Van de oud-jeugdzorggebruikers stond ruim 6 procent geregistreerd bij de politie als slachtoffer van een misdrijf en 6 procent als verdachte van een misdrijf. Onder de jongeren zonder jeugdzorg stond 4 procent geregistreerd als slachtoffer van een misdrijf en minder dan 2 procent als verdachte van een misdrijf.

3.4 Begrippen

Economische zelfstandigheid

Economische zelfstandigheid is een begrip dat beleidsmatig verbonden is met het bestaansminimum: iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto jaarinkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven de drempelwaarde ligt van de beleidsnorm voor het individuele inkomensminimum. Die drempelwaarde is gelijkgesteld aan 70% van het wettelijke netto minimumloon, oftewel de netto bijstand van een alleenstaande in het verslagjaar.

Geregistreerd slachtofferschap

Geregistreerd slachtofferschap betreft de slachtoffers die aangifte hebben gedaan bij de politie. Het gaat hierbij niet om het totaal aan jongeren dat slachtoffer is geweest van een misdrijf, zoals dat gemeten wordt in de Veiligheidsmonitor. De cijfers over slachtofferschap op basis van de Veiligheidsmonitor worden gepresenteerd in hoofdstuk 8 van dit Jaarrapport.

Geregistreerde verdachten

Geregistreerde verdachten betreffen personen die als verdachte van een misdrijf zijn geregistreerd bij de politie. Deze personen zijn niet per definitie veroordeeld en hoeven niet de daadwerkelijke dader te zijn. Bovendien worden daders van misdrijven niet altijd als verdachte geregistreerd.

Jeugdhulptraject

Een jeugdhulptraject bestaat uit een combinatie van hulpvorm en aanvangsdatum. Een jongere kan per verslagperiode één jeugdhulptraject doorlopen, maar ook meerdere hulptrajecten na elkaar, of meerdere hulptrajecten tegelijkertijd.

3.5 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

In de onderzoeksbeschrijving [Beleidsinformatie Jeugd](#) staat beschreven hoe de cijfers worden samengesteld.

Cijfers over jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Voor meer informatie over jeugdzorgjongeren na hun 18^e verjaardag zie [maatwerktabel Jeugdzorgjongeren na hun 18e verjaardag, 2016](#).

Literatuur

Rijksoverheid (2018). [Actieprogramma Zorg voor de Jeugd](#).

4.

Opgroeien in de bijstand

Wonen in een bijstandsgezin

Auteur
Daniël Herbers

217 000 minderjarige kinderen leven in een
bijstandsgezin

87% van de jonge bijstandsgezinnen loopt risico
op armoede

Eind 2018 leefden in Nederland bijna 217 duizend minderjarige kinderen in bijstandsgesinnen, 6,5 procent van alle kinderen. Dat aantal is voor het tweede jaar op rij gedaald. Bijstandskinderen hebben relatief vaak een niet-westerse migratieachtergrond en gezinnen met bijstandskinderen wonen vrijwel altijd in een huurwoning. Hoe jonger de kinderen, hoe minder het bijstandsgezin te besteden heeft en hoe vaker de schulden groter zijn dan de bezittingen.

4.1 Bijstandskinderen

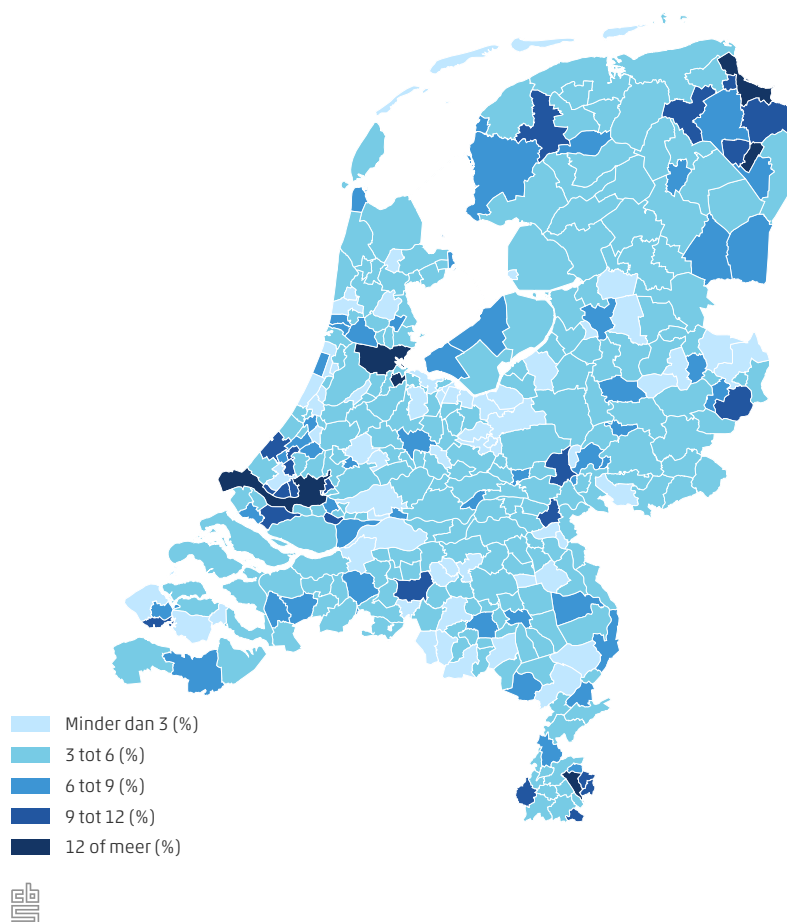
Van alle kinderen onder de 18 behoorden eind 2018 6,5 procent tot een gezin waarin minstens één volwassene een bijstandsuitkering had. In de provincie Groningen woonden naar verhouding de meeste bijstandskinderen (8,7 procent), in de provincie Utrecht de minste (5 procent).

Percentage in Rotterdam neemt licht af

In Rotterdam woonden eind 2018 19 duizend bijstandskinderen, ofwel 15,5 procent van alle kinderen in Rotterdam. Net als vorig jaar is Rotterdam de gemeente met relatief de meeste bijstandskinderen. Wel is deze groep 1,2 procentpunt kleiner dan in 2017. Op Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog woonden relatief de minste bijstandskinderen, minder dan 1 procent van alle kinderen op deze Waddeneilanden.

In de tien gemeenten met de meeste kinderen, tellen behalve Rotterdam ook Amsterdam (12,8 procent) en Den Haag (11,3 procent) relatief veel bijstandskinderen. In Amersfoort waren dit er juist relatief weinig (5,6 procent).

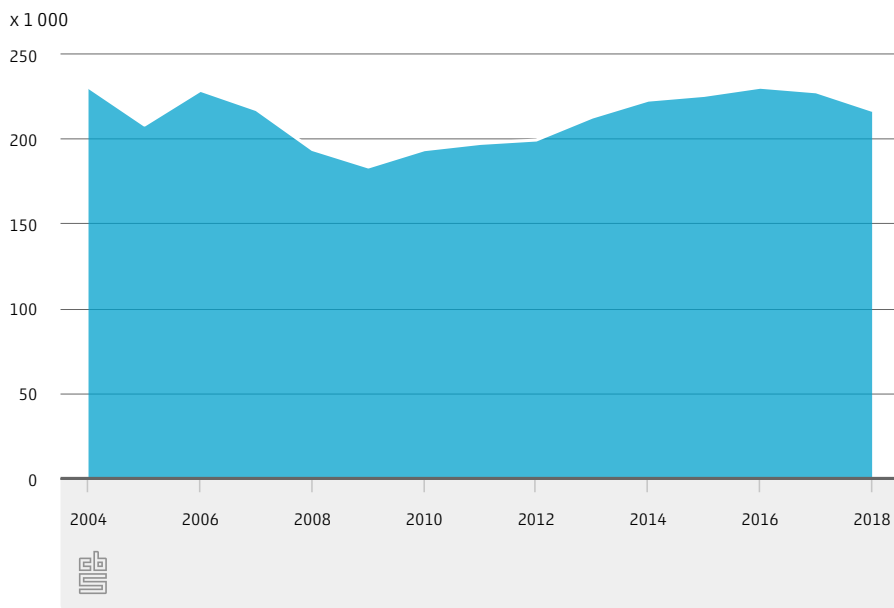
4.1.1 Minderjarige bijstandskinderen, 31 december 2018

Daling bijstandskinderen zet door

Op 31 december 2018 waren er bijna 217 duizend bijstandskinderen in Nederland, 6,5 procent van alle kinderen. Het aantal kinderen in gezinnen waarvan minstens één van beide ouders een bijstandsuitkering had, was daarmee bijna 11 duizend lager dan eind 2017. Tussen 2009 en 2016 nam het aantal bijstandskinderen met ruim 45 duizend toe, eerst als gevolg van de economische crisis en vanaf 2015 vanwege de gestegen toestroom van vluchtelingen. In 2009 was het aandeel bijstandskinderen nog 5,2 procent, dit was in 2016 6,8 procent.

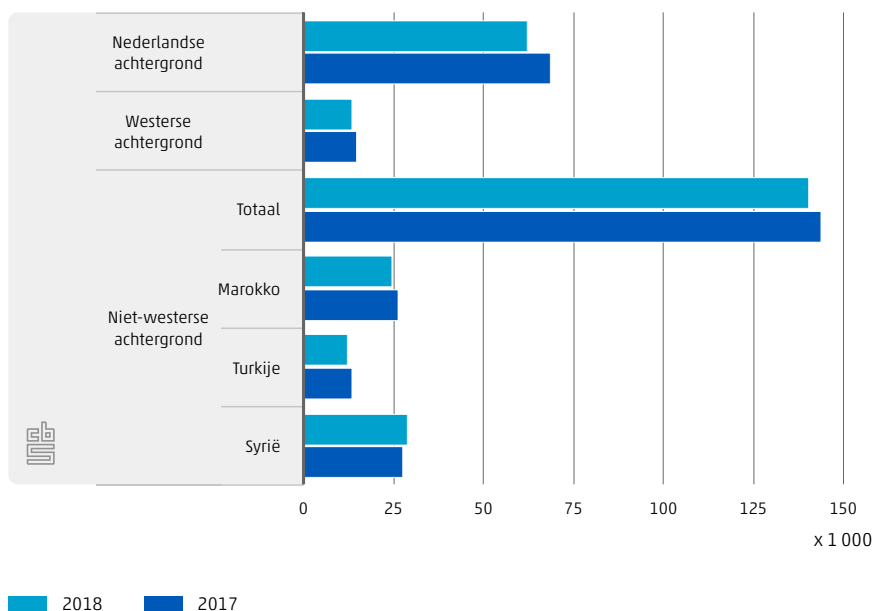
4.1.2 Minderjarige bijstandskinderen, 31 december

Meer bijstandskinderen met Syrische achtergrond

Eind 2018 waren er bijna 29 duizend bijstandskinderen met een Syrische migratie-achtergrond, ruim 13 procent van alle bijstandskinderen. De meeste Syrische statushouders hebben niet meteen betaald werk en komen daardoor in de bijstand terecht. Hoewel het totale aantal bijstandskinderen verder daalde, groeide deze groep met 1,2 duizend ten opzichte van 2017. Deze groei was minder groot dan tussen 2016 en 2017. Daarmee was dit de grootste groep na kinderen met een Nederlandse achtergrond (28 procent). De derde achtergrond in deze rangschikking is Marokkaans. Eind 2018 had 11 procent van de bijstandskinderen een Marokkaanse migratie-achtergrond.

4.1.3 Migratieachtergrond van bijstandskinderen, 31 december

4.2 Samenstelling bijstandsgezinnen in 2017

De volgende paragraaf gaat specifiek over de bijstandsgezinnen waar kinderen deel van uitmaken. Deze statistieken worden gemaakt op basis van gegevens uit de integrale inkomens- en vermogensstatistiek (IIVS). In deze statistiek zijn bijstandsgezinnen gedefinieerd als huishoudens waar een bijstandsuitkering bekeken over het hele jaar de voornaamste inkomensbron was.

In 2017 waren er 102 duizend huishoudens met kinderen onder de 18 met een bijstandsuitkering als belangrijkste inkomensbron. Bijstandsgezinnen waren veelal eenoudergezinnen. De jongste bijstandsgezinnen hadden vaker twee ouders.

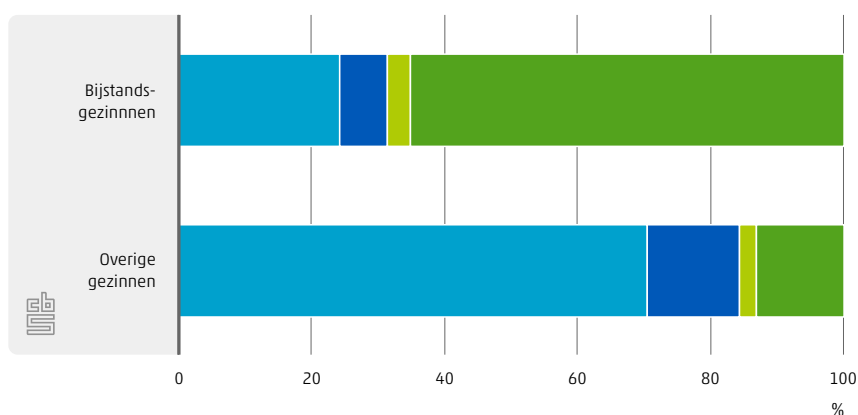
69% van de bijstandsgezinnen
is een eenoudergezin

Meestal alleenstaande moeders

In 2017 bestond meer dan 60 procent van de bijstandsgezinnen uit maximaal 3 personen, terwijl de meeste niet-bijstand gezinnen uit minimaal 4 personen bestonden. Bijstandsgezinnen waren in 65 procent van de gevallen eenoudergezinnen, met daarbij een vrouw als hoofdkostwinner. In bijna een kwart van de bijstandsgezinnen betrof het tweeoudergezinnen met een mannelijke hoofdkostwinner.

4.2.1 Huishoudens met minderjarige kinderen, 2017*

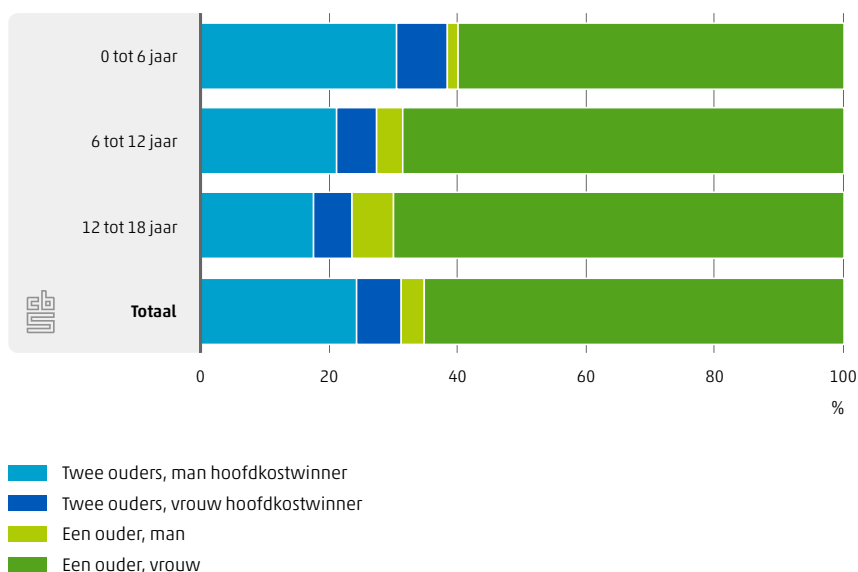
- Twee ouders, man hoofdkostwinner
- Twee ouders, vrouw hoofdkostwinner
- Een ouder, man
- Een ouder, vrouw

* voorlopige cijfers

Ouders nog het vaakst samen in jonge gezinnen

In bijstandsgezinnen met jonge kinderen zijn vaker twee ouders aanwezig dan in gezinnen met oudere kinderen. Door leeftijden van het jongste kind en de hoofdkostwinner met elkaar te vergelijken, kunnen de verschillende levensfasen waarin bijstandsgezinnen zich bevinden in kaart worden gebracht. In 2017 waren er 44,6 duizend bijstandsgezinnen met een jongste kind van onder de 6 jaar waarbij de hoofdkostwinner gemiddeld 34 jaar was. In 39 procent van deze gezinnen waren beide ouders nog samen. Van 31,5 duizend bijstandsgezinnen was het jongste kind tussen de 6 en 12 jaar en de hoofdkostwinner gemiddeld bijna 41 jaar, 28 procent van deze gezinnen had twee ouders. Bij 25,8 duizend was het jongste kind tussen de 12 en 18 jaar en de hoofdkostwinner 47 jaar. Van deze gezinnen telde 24 procent nog twee ouders.

4.2.2 Bijstandsgezinnen naar leeftijd van het jongste kind, 2017*

* voorlopige cijfers

4.3 Welvaartspositie van bijstandsgezinnen met kinderen

Bijstandsgezinnen hebben minder te besteden dan ander gezinnen en behoren bijna altijd tot de 20 procent minst welvarende huishoudens van Nederland. Meer dan 95 procent van de bijstandsgezinnen woonde in een huurwoning. Deze gezinnen besteedden een groter deel van hun inkomen aan woonlasten dan andere gezinnen.

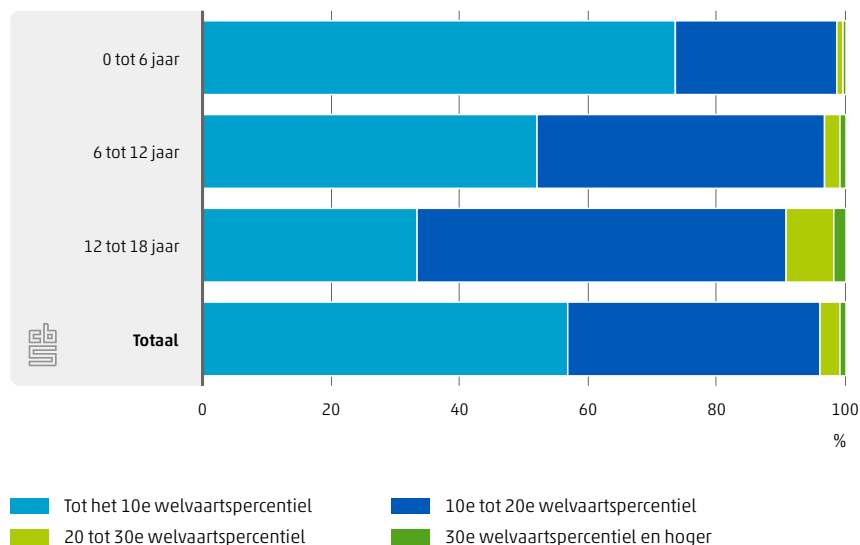
1 920 euro per maand te besteden

Gezinnen met kinderen die een bijstandsuitkering ontvingen hadden in 2017 gemiddeld 23 duizend euro te besteden. Dat kwam neer op gemiddeld 1 920 euro per maand. Andere gezinnen (huishoudens met kinderen onder de 18 jaar zonder bijstand als belangrijkste bron van het inkomen) hadden meer dan het dubbele te besteden, gemiddeld bijna 57 duizend euro per jaar. Meer dan de helft van de bijstandsgezinnen behoorde in 2017 tot de 10 procent minst welvarende huishoudens van Nederland.

Oudere gezinnen iets welvarender

Naarmate bijstandsgezinnen zich in een latere levensfase bevonden was de welvaartspositie iets beter en lag het gemiddeld besteedbaar inkomen wat hoger. De jongste gezinnen (jongste kind tot 6 jaar) hadden in 2017 gemiddeld 1 860 euro per maand te besteden, de middelste groep (jongste kind 6 tot 12 jaar) 1 940 euro en de oudste groep (jongste kind 12 tot 18 jaar) 1 980 euro per maand. Deze bedragen lagen voor alle groepen gemiddeld met enkele tientallen euro's hoger dan in 2016. Van de gezinnen met kinderen tussen de 12 en 18 behoorde een derde tot de minst welvarende 10 procent huishoudens, de gezinnen met jonge kinderen was dat bijna driekwart.

4.3.1 Inkomen van bijstandsgezinnen naar leeftijd jongste kind, 2017*

* voorlopige cijfers

Bijstandsgezinnen besteden relatief meer aan wonen

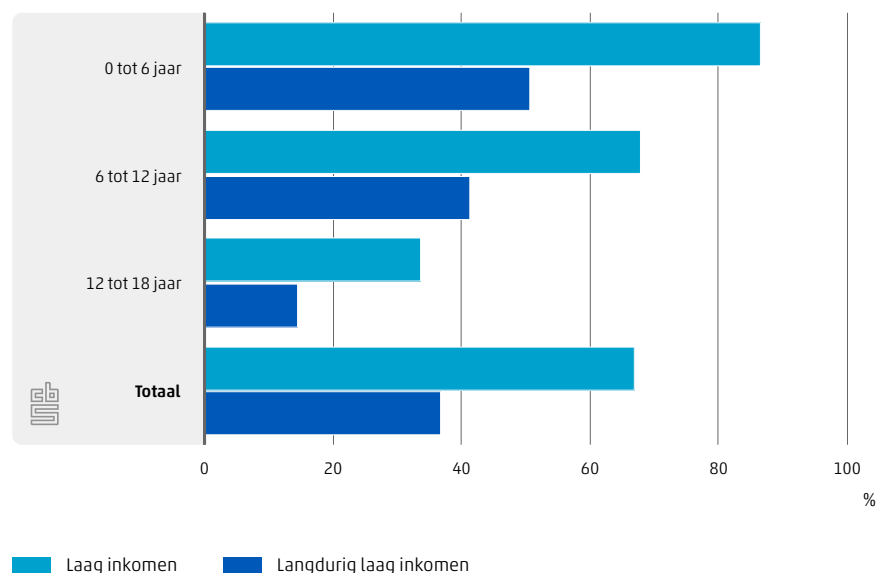
Van de gezinnen met een bijstandsuitkering als belangrijkste inkomensbron woont 95 procent in een huurwoning. Ze besteedden in 2018 gemiddeld 32 procent van hun inkomen aan woonlasten, dat is 4 procentpunt meer dan gezinnen met een andere belangrijkste inkomensbron. De woonlasten van hurende bijstandsgezinnen waren 1 procentpunt hoger dan die van andere gezinnen in een huurwoning. Dit verschil werd vooral veroorzaakt door het lagere inkomen van bijstandsgezinnen. De woonlasten van deze hurende gezinnen waren gemiddeld 490 euro per maand, tegenover een gemiddelde van 760 euro per maand voor andere gezinnen in een huurwoning. De woonlasten van bijstandsgezinnen waren zoveel lager omdat bijstandsgezinnen gemiddeld meer huurtoeslag ontvingen. Hierdoor heeft het lagere inkomen van deze gezinnen een relatief kleine impact op het verschil in de woonlasten als aandeel van het inkomen.

Voor het bepalen van de woonlasten is het Woononderzoek Nederland 2018 gebruikt, een vragenlijstonderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse zaken naar de woonsituatie van Nederlandse huishoudens.

Bijna 9 op de 10 van de jongste gezinnen loopt risico op armoede

In 2017 liep 87 procent van de jongste bijstandsgezinnen risico op armoede. Dat houdt in dat het inkomen onder de lage-inkomensgrens van het CBS valt. Dat komt naast een relatief laag besteedbaar inkomen, door de relatief grote omvang van deze gezinnen. Het merendeel van de jongste gezinnen bestond in 2017 uit 3 of 4 personen (gemiddeld 3,72 personen). De oudste bijstandsgezinnen waren gemiddeld kleiner (gemiddeld 2,89 personen). Van hen liep 34 procent risico op armoede. Ook het aandeel bijstandsgezinnen met een langdurig armoederisico is hoger onder jonge gezinnen, 51 procent van de jongste gezinnen had al minstens 4 jaar op rij een laag inkomen, ten opzichte van 15 procent van de oudste gezinnen.

4.3.2 Risico op armoede van bijstandsgezinnen, 2017 *

* voorlopige cijfers

Aandeel bijstandsgezinnen met een negatief vermogen gedaald

Gezinnen hebben recht op een bijstandsuitkering als het vermogen niet te hoog is. Op 1 januari 2017 bedroeg het doorsnee vermogen van bijstandsgezinnen met kinderen 450 euro. Dit varieerde van 270 euro bij de gezinnen met een jongste kind tot 6 jaar, tot 700 euro bij gezinnen met een jongste kind van 12 tot 18 jaar.

Het doorsnee vermogen van andere gezinnen met kinderen bedroeg ruim 30 duizend euro.

Op 1 januari 2017 had 28 procent van de bijstandsgezinnen met minderjarige kinderen een negatief vermogen, dat aandeel is 4 procentpunt lager dan op 1 januari 2016. Een negatief vermogen houdt in dat de schulden groter waren dan de bezittingen. Onder de jongste bijstandsgezinnen was het percentage gezinnen met een negatief vermogen 32 procent. Dat is hoger dan onder gezinnen waarvan het jongste kind 12 tot 18 jaar oud is. Van hen had 24 procent meer schulden dan bezittingen.

4.4 Begrippen

Woonlasten

Relatieve woonlasten worden uitgedrukt in de woonquote. De woonquote is de totale woonlasten als percentage van het besteedbaar inkomen van het huishouden. De gemiddelde woonquote van een groep wordt berekend door eerst per huishouden de woonquote te bepalen en hier vervolgens een gemiddelde van te nemen. De woonlasten zijn gemaximaliseerd op 99,7 procent van het besteedbaar inkomen en zijn verschillend opgebouwd voor huurders en eigenaren. Voor huurders zijn de netto woonuitgaven de bruto huur, minus de huurtoeslag, plus de bijkomende woonuitgaven. Voor woningeigenaren zijn de netto woonuitgaven de bruto hypotheeklasten, vermeerderd met de OZB belasting, opstalverzekering en onderhoudskosten, minus de hypotheekrenteaftrek en het effect van het eigenwoningforfait en minus de bijkomende woonuitgaven. De bijkomende woonuitgaven voor zijn voor huurders en eigenaren hetzelfde opgebouwd en bestaan uit de betaalde belastingen aan de gemeente en andere openbare lichamen en de kosten van energie en watergebruik.

Welvarende huishoudens

Huishoudens worden ingedeeld op basis van een welvaartsmaat waarin zowel informatie over het inkomen als over het vermogen van huishoudens wordt gebruikt. Het resultaat hiervan is dat huishoudens in de laagste welvaartsgroep een laag inkomen én een laag vermogen hebben. Huishoudens in de hoogste welvaartsgroep hebben een hoog inkomen én een hoog vermogen. Door gebruik te maken van deze welvaartsmaat worden zelfstandigen met een incidenteel zeer laag inkomen beter verspreid over de verschillende welvaartsgroepen door ook rekening te houden met hun vermogen.

Lage-inkomensgrens

De inkomensgrens die het CBS gebruikt voor de afbakening van armoede.

De lage-inkomensgrens betreft een vast bedrag dat voor alle jaren en alle typen huishoudens een gelijke koopkracht vertegenwoordigt. De hoogte ervan is geënt op de bijstandsuitkering van een alleenstaande in 1979, toen deze op een hoog niveau lag. Uitgedrukt in de prijzen van 2000 gaat het om een bedrag van 9 250 euro.

4.5 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over het aantal jongeren in bijstandsgezinnen naar regio zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over laag en langdurig laag inkomen van huishoudens zijn te vinden op [StatLine](#).

5.

School

Jongeren in het voortgezet onderwijs

Auteurs

Brigitta Struijkenkamp

Marijke Hartgers

63% van vo-3-leerlingen met niet-westerse achtergrond op vmbo

17% van vmbo-t-gediplomeerden schooljaar later op de havo

Ruim de helft van de leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs (vo) in schooljaar 2018/'19 volgde een vmbo-opleiding. Binnen leerjaar 3 van het vmbo volgden leerlingen met een migratieachtergrond die in Nederland geboren zijn (tweede generatie) minder vaak vmbo-b dan leerlingen met een migratieachtergrond die niet in Nederland zijn geboren (eerste generatie). In schooljaar 2017/'18 was binnen elke onderwijssoort het percentage eindexamenkandidaten dat een diploma behaalde het hoogst voor leerlingen met een Nederlandse achtergrond of westerse migratieachtergrond. Leerlingen die de beroepsgerichte leerweg volgden (vmbo-b/k) hadden gemiddeld het hoogste slagingspercentage. Het gemiddelde eindcijfer was met 6,8 het hoogst op het vwo. Van de vmbo-b/k/g-geslaagden uit schooljaar 2017/'18 volgde 93 tot 98 procent een mbo-opleiding in het schooljaar 2018/'19.

5.1 Vmbo'ers in leerjaar 3

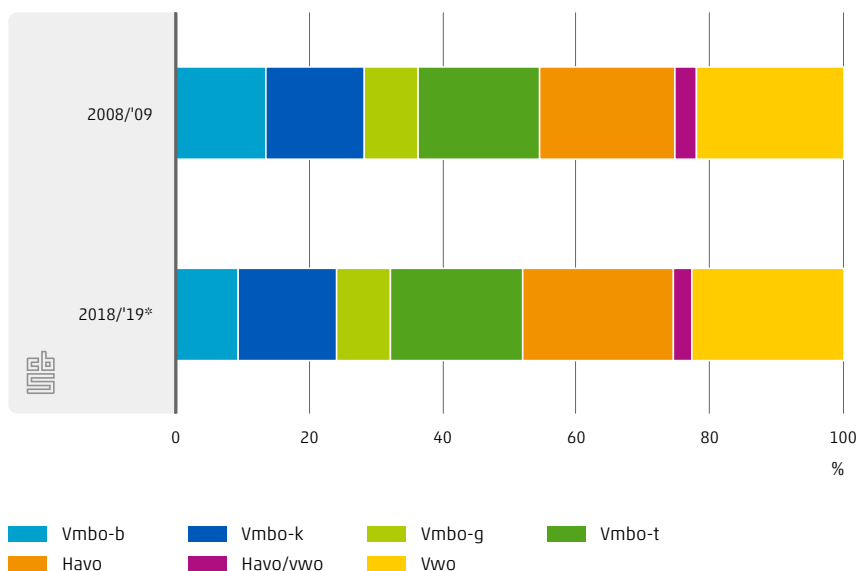
In het schooljaar 2018/'19 zaten ruim 199 duizend leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs (exclusief praktijkonderwijs). Meer dan de helft daarvan zat op het vmbo.

104 000 vmbo'ers in
leerjaar 3

Het vmbo bestaat uit vier leerwegen: de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b), de kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k), de gemengde leerweg (vmbo-g) en de theoretische leerweg (vmbo-t). Het percentage leerlingen dat op het vmbo zit is licht gedaald. Tien jaar geleden was dit 55 procent, tegen 52 procent in 2018/'19. Vooral het aandeel leerlingen op vmbo-b daalde ten opzichte van tien jaar geleden. Ruim de helft van de leerlingen op het vmbo volgde een vmbo-g of vmbo-t opleiding. Vmbo-g en vmbo-t hebben een vergelijkbaar niveau en vormen het hoogste niveau binnen het vmbo. In tegenstelling tot het vmbo-t, volgen leerlingen op het vmbo-g ook een beroepsgericht vak.

5.1.1 Leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs

* voorlopige cijfers

Ongeveer 23 procent van de leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs in 2018/'19 volgde een havo-opleiding. Ditzelfde aandeel zat op het vwo. Een klein aandeel van de leerlingen zat in een gemengde havo/vwo-klas.

Meisjes zaten relatief vaker dan jongens in een vwo-, havo- of een havo/vwo-klas. Omgekeerd was het percentage vmbo'ers onder jongens hoger dan onder meisjes. In 2008/'09 bedroeg het verschil ruim 5 procentpunten, in 2018/'19 was dit 6 procentpunten. Jongens volgden vooral vaker dan meisjes een opleiding binnen het vmbo-b of vmbo-k.

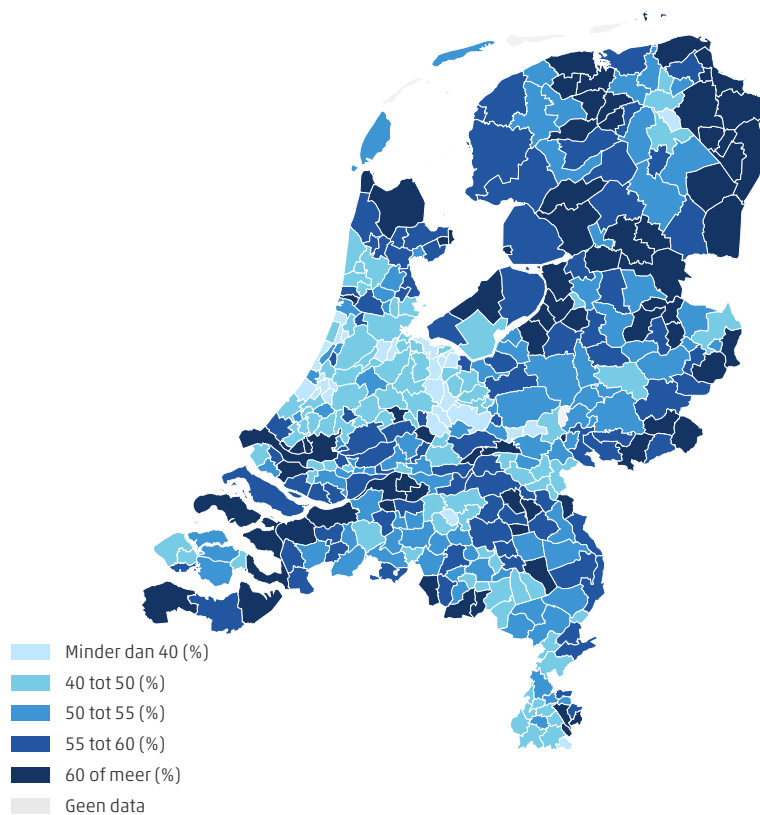
Meeste vmbo'ers in Pekela en Mill en Sint Hubert

Het aandeel vmbo-leerlingen in het derde leerjaar verschilt sterk per woongemeente. Pekela, Mill en Sint Hubert en Twenterand kenden het grootste aandeel vmbo'ers, met respectievelijk 75, 70 en 69 procent. In deze gemeenten was het aandeel hoogopgeleiden in de bevolking ook kleiner dan gemiddeld. De gemeenten Bloemendaal, Oegstgeest en Heemstede telden in het derde leerjaar het laagste aandeel vmbo-leerlingen, met respectievelijk 20, 21 en 22 procent.

Drenthe en Flevoland zijn de provincies met het grootste aandeel vmbo'ers. Van de Drentse en Flevolandse leerlingen in het derde leerjaar ging in 2018/'19 ongeveer 58 procent naar het vmbo. Ook in Overijssel, Friesland en Groningen ging het om een dergelijk aandeel (57 procent). In de provincie Utrecht zijn naar verhouding juist relatief weinig leerlingen die een vmbo-opleiding volgden, dat geldt ook voor Noord-Holland. In die provincies ging het om respectievelijk 45 en 47 procent van alle leerlingen in leerjaar 3.

In Utrecht, Amsterdam en Den Haag zat respectievelijk 43, 46 en 48 procent van de leerlingen uit het derde leerjaar op het vmbo. Ook in de omliggende gemeenten van deze grote steden is het percentage vmbo'ers relatief laag. In Rotterdam is het aandeel vmbo-leerlingen met 60 procent veel hoger.

5.1.2. Leerlingen derde leerjaar vo op vmbo, 2018/'19*

* voorlopige cijfers

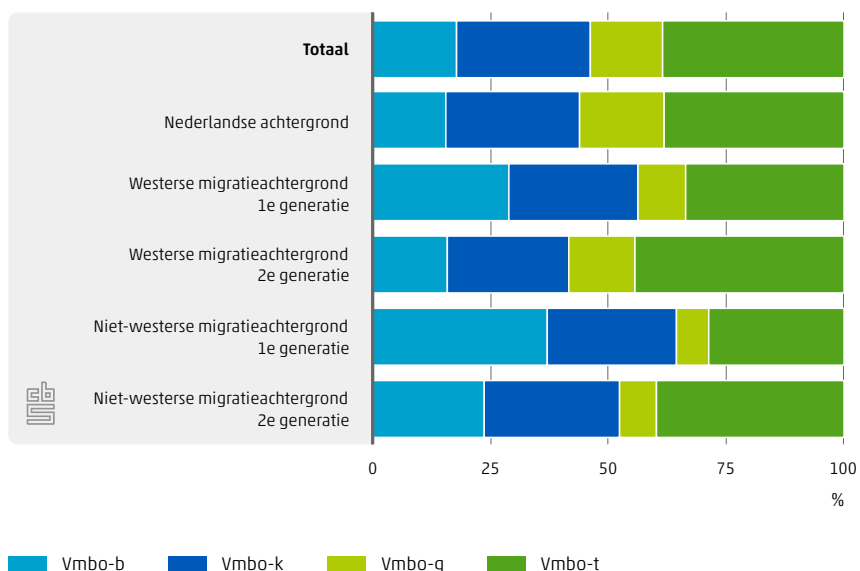
Leerlingen met niet-westerse migratieachtergrond vaker op vmbo-b/k

Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond zaten in leerjaar 3 verhoudingsgewijs vaker op het vmbo dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond of westerse migratieachtergrond. In 2018/'19 zat 63 procent van de vo-leerlingen in het derde leerjaar met een niet-westerse migratieachtergrond op het vmbo, tegen respectievelijk 50 en 46 procent van de leerlingen met een Nederlandse achtergrond of westerse migratieachtergrond.

Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond volgden binnen het vmbo vaker een beroepsgerichte leerweg (vmbo-b of -k) dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond of een westerse migratieachtergrond. Dit geldt zowel voor jongens als voor meisjes; 57 procent van de vmbo-jongens en 51 procent van de vmbo-meisjes met een niet-westerse migratieachtergrond zat op vmbo-b/k. Voor jongens en meisjes met een westerse migratieachtergrond was dat respectievelijk 49 en 43 procent en voor jongens en meisjes met een Nederlandse achtergrond was dat 47 en 41 procent.

Binnen het vmbo volgden leerlingen met een migratieachtergrond die niet in Nederland geboren zijn (eerste generatie) vaker vmbo-b ten opzichte van leerlingen met een migratieachtergrond die in Nederland geboren zijn (tweede generatie). Het omgekeerde is van toepassing op het aandeel leerlingen dat vmbo-(g/)t volgt. Het aandeel leerlingen op vmbo-k binnen het vmbo is ongeveer gelijk, ongeacht de migratieachtergrond.

5.1.3 Leerlingen in vmbo 3, schooljaar 2018/'19*

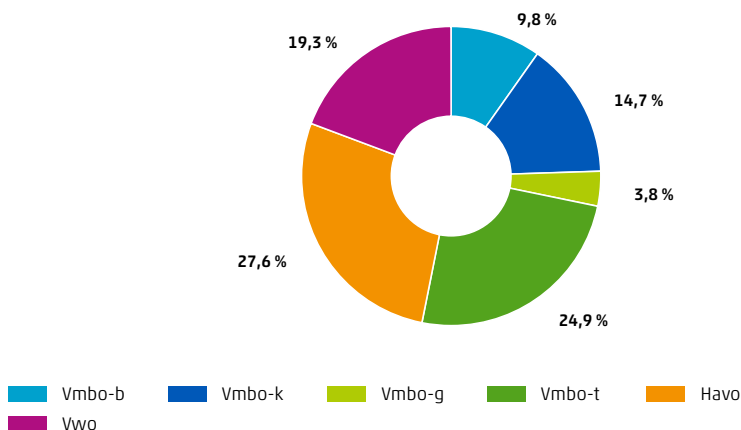
* voorlopige cijfers

5.2 Geslaagden in het voortgezet onderwijs

200 duizend examenkandidaten in het vo

Schooljaar 2017/'18 telde bijna 200 duizend examenkandidaten in vmbo, havo en vwo. De meeste vmbo'ers doen in het vierde leerjaar eindexamen. Havo-leerlingen doen in het vijfde leerjaar eindexamen en vwo'ers in het zesde. Ruim de helft van de examenkandidaten deed in 2017/'18 examen binnen een van de leerwegen van het vmbo, 28 procent deed havo-examen en 19 procent vwo-examen.

5.2.1 Onderwijssoort van examenkandidaten voortgezet onderwijs, schooljaar 2017/'18*

* voorlopige cijfers

Welke leerlingen behoren niet tot de vo-geslaagden?

Leerlingen die een entree-opleiding in het vmbo¹⁾ volgen of onderwijs volgen binnen een doorlopende leerlijn van vmbo naar mbo²⁾, doen geen examen in het voortgezet onderwijs en behoren daarom niet tot de groep vo-geslaagden. Daarnaast zijn leerlingen die vavo (voortgezet algemeen volwassenenonderwijs) volgen uitgesloten van de groep vo geslaagden.

Slagingspercentage onder vmbo-leerlingen het hoogst

Van alle vo-leerlingen die in 2017/'18 eindexamen deden, behaalde ongeveer 92 procent het diploma; jongens en meisjes verschilden hierin nauwelijks. Onder vmbo-leerlingen is het slagingspercentage met 94 procent het hoogst, vooral onder leerlingen uit de beroepsgerichte leerwegen (vmbo-b en vmbo-k). Onder vmbo-k-

1) De entree-opleiding wordt afgesloten met een mbo-1 diploma.

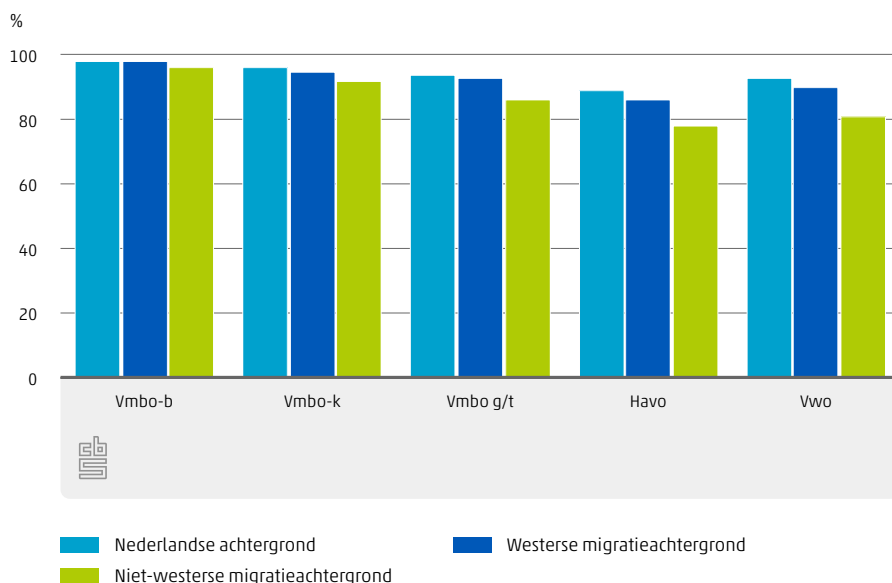
2) De doorlopende leerlijn van vmbo naar mbo is een experimentele leerroute waarbij scholen voor vmbo en mbo de leerlingen een gezamenlijk onderwijsprogramma aanbieden vanaf de bovenbouw van het vmbo tot en met het mbo-diploma.

leerlingen was het slagingspercentage 95 procent en onder vmbo-b-leerlingen was het slagingspercentage 98 procent. Het slagingspercentage was met 88 procent het laagst op de havo.

Slagingspercentage lager onder leerlingen met niet-westerse achtergrond

Bij elke onderwijssoort is het percentage eindexamenkandidaten dat een diploma behaalde het hoogst bij leerlingen met een Nederlandse achtergrond of een westerse migratieachtergrond. De eindexamenkandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond blijven hierbij achter, met name de leerlingen uit de eerste generatie; leerlingen die niet in Nederland geboren zijn. Op de havo en het vwo zijn de verschillen het grootst. Het slagingspercentage onder leerlingen met een eerste generatie niet-westerse migratieachtergrond is op de havo 17 procentpunten lager en op het vwo 16 procentpunten lager dan onder leerlingen met een Nederlandse achtergrond. De verschillen in slagingspercentage naar migratieachtergrond waren het kleinst bij leerlingen op vmbo-b en vmbo-k.

5.2.2 Geslaagden, schooljaar 2017/'18*

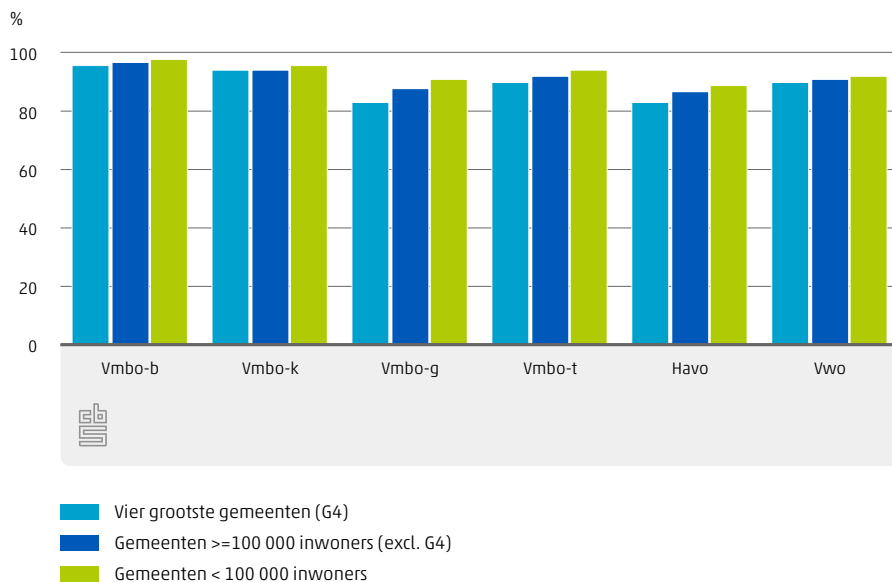

* voorlopige cijfers

Minder geslaagden in grote stad

Eindexamenleerlingen die in gemeenten met minder dan 100 duizend inwoners wonen haalden relatief vaker een diploma dan leerlingen in grotere gemeenten. Bij elke onderwijssoort lag het slagingspercentage in deze gemeenten het hoogst. In Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, haalden leerlingen minder vaak dan gemiddeld een diploma. Dit hangt samen met het aandeel examenleerlingen met een migratieachtergrond in deze steden. Van deze G4 had Utrecht met 92 procent het hoogste slagingspercentage en Amsterdam met 88 procent het laagste.

5.2.3 Geslaagden schooljaar 2017/'18*

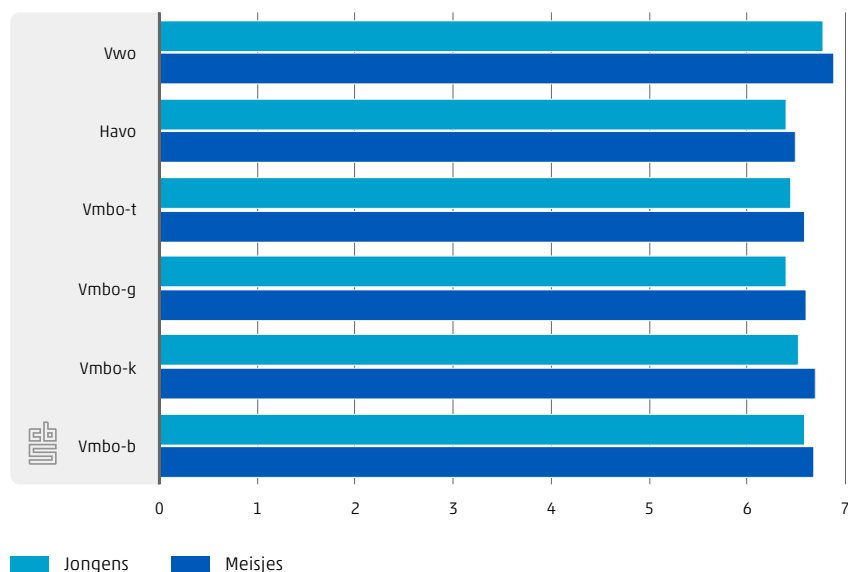

* voorlopige cijfers

Vwo'ers halen gemiddeld het hoogste eindcijfer

Geslaagden op het vwo haalden met gemiddeld een 6,8 het hoogste gemiddelde eindcijfer van alle onderwijssoorten in het vo. Dit is het gemiddelde eindcijfer (schoolexamen en centraal schriftelijk examen) van alle vakken waarin examen is gedaan. Het gemiddelde eindcijfer van geslaagden op vmbo-b, vmbo-k, vmbo-g, vmbo-t en havo was 6,6. Meisjes haalden bij alle niveaus een hoger gemiddeld eindcijfer dan jongens, maar de verschillen zijn klein. Voor een aantal vakken ontvangen leerlingen geen cijfer, maar een beoordeling 'voldoende' of 'goed'.

5.2.4 Gemiddeld eindcijfer geslaagden, 2017/'18*

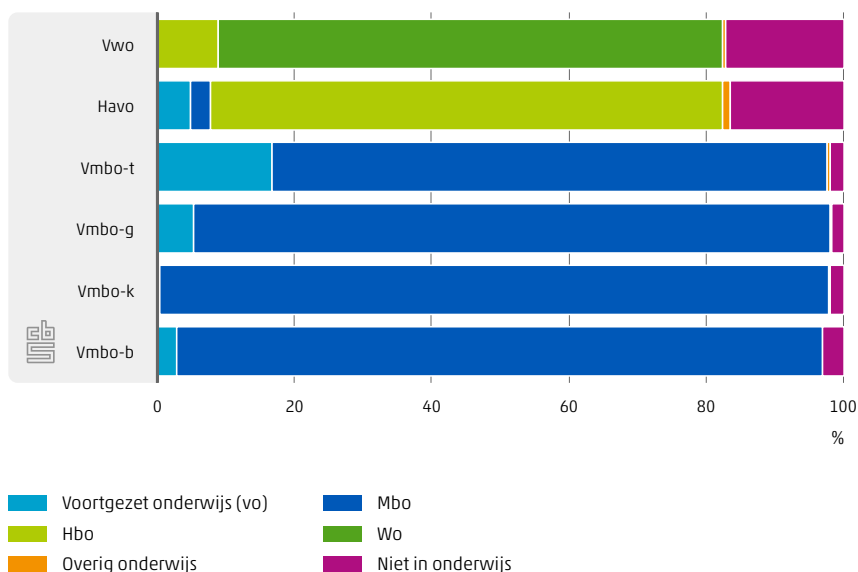
* voorlopige cijfers

1 op de 6 stroomt uit onderwijs na afronding havo en vwo

Een vmbo-diploma geeft nog geen startkwalificatie. Een startkwalificatie is een diploma op minimaal havo, vwo of mbo niveau 2. Bijna alle vmbo-geslaagden blijven daarom het volgende schooljaar onderwijs volgen. Van de vmbo-b/k/g-gediplomeerden uit het schooljaar 2017/'18 volgde 93 tot 98 procent in het schooljaar 2018/'19 een mbo-opleiding. Na het afronden van vmbo-t koos 81 procent voor het mbo, terwijl 17 procent naar de havo ging. Van de havo- en vwo-geslaagden stroomden de meeste leerlingen door naar het hoger onderwijs. Ongeveer 17 procent volgde een jaar na het afronden van de havo of het vwo geen onderwijs.

Uit eerder onderzoek onder havo- en vwo-geslaagden uit schooljaar 2009/'10 bleek dat 81 procent van degenen die een jaar later geen onderwijs volgden, binnen vijf jaar weer in het onderwijs terugkeerde. De meeste uitstromers (66 procent) van dat schooljaar volgden na één tussenjaar alweer een opleiding.

5.2.5 Door- en uitstroom van leerlingen uit het vo, 2017/'18*

* voorlopige cijfers

5.3 Begrippen

Havo

De havo is een onderwijssoort in het voortgezet onderwijs die vooral bedoeld is als voorbereiding op het hoger beroepsonderwijs. De havo heeft vijf leerjaren. In de bovenbouw (leerjaren 4 en 5) kiezen leerlingen uit vier profielen.

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) leidt op voor een beroep. Mbo'ers combineren school met stages in de praktijk. Dit gebeurt via de beroepsopleidende leerweg (bol) of de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Bij de bol zit de student het grootste deel van de opleiding op school. Bij de bbl werkt een student en volgt deze een of twee dagen per week school.

Er zijn opleidingen op vier niveaus. Voor elk niveau gelden verschillende vooropleidingseisen. Ook de opleidingsduur verschilt. Het gaat om de volgende opleidingen:

1. *De entreeopleiding* is bedoeld voor jongeren zonder een diploma van een vooropleiding. De opleiding duurt meestal een jaar.

2. *De basisberoepsopleiding* (niveau 2) duurt een tot twee jaar. Vooropleiding: vmbo-b, -k, -g, of -t, of de entreeopleiding van het mbo.
3. *De vakopleiding* (niveau 3) duurt twee tot drie jaar. Vooropleiding: vmbo-k, -g of -t, havo, of mbo niveau 2.
4. *De middenkaderopleiding* (niveau 4) duurt meestal drie jaar. Voor sommige opleidingen geldt een maximum van vier jaar. Studenten die deze opleiding afronden, kunnen verder studeren op het hbo. Vooropleiding: vmbo-k, -g of -t, havo of mbo niveau 2 of 3.
5. *De specialistenopleiding* (niveau 4) is bedoeld voor mbo'ers die al een diploma vakopleiding (niveau 3) voor eenzelfde beroep of beroeps categorie hebben. De specialistenopleiding duurt dan nog een jaar.

Onderwijssoorten

vmbo = voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs

havo = hoger algemeen voortgezet onderwijs

vwo = voorbereidend wetenschappelijk onderwijs

mbo = middelbaar beroepsonderwijs

hbo = hoger beroepsonderwijs

wo = wetenschappelijk onderwijs

Persoon met migratieachtergrond

Persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). De herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de persoon zelf of dat van de moeder, tenzij de moeder in Nederland is geboren. In dat geval geldt het geboorteland van de vader. Ook wordt onderscheid gemaakt tussen personen met een westerse en met een niet-westerse achtergrond.

Persoon met Nederlandse achtergrond

Persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar men zelf is geboren.

Persoon met niet-westerse migratieachtergrond

Persoon met een migratieachtergrond in een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Op grond van hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie worden personen met een migratieachtergrond uit Indonesië en Japan tot de personen met een westerse achtergrond gerekend.

Persoon met westerse migratieachtergrond

Persoon met een migratieachtergrond in een van de landen van de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan. Op grond van hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie worden personen met een migratieachtergrond uit Indonesië en Japan tot de personen met een westerse achtergrond gerekend. Het gaat vooral om mensen die in het voormalige Nederlands-Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.

Praktijkonderwijs

Praktisch onderwijs, aansluitend op het basisonderwijs, dat bestemd is voor leerlingen die niet in staat worden geacht om een diploma te behalen in het vmbo.

Startkwalificatie

Een startkwalificatie is een diploma op minimaal havo, vwo of mbo niveau 2. Een startkwalificatie wordt gezien als het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren. Wanneer jongeren zonder startkwalificatie van school gaan, wordt verwacht dat ze problemen krijgen op de arbeidsmarkt.

Vmbo – basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b)

Leerweg binnen het vmbo. Vooropleiding voor de basisberoepsopleiding, niveau 2 van de kwalificatiestructuur van het mbo.

Vmbo – gemengde leerweg (vmbo-g)

Leerweg binnen het vmbo. Heeft hetzelfde niveau als de theoretische leerweg van het vmbo, maar heeft ook een beroepsgericht vak. Dit programma geeft toegang tot de middenkaderopleiding, niveau 4 van de kwalificatiestructuur van het mbo. Het is na diplomering tevens mogelijk om door te stromen naar het vierde leerjaar van de havo.

Vmbo – kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-k)

Leerweg binnen het vmbo. De minimale vooropleiding voor de vakopleiding en de middenkaderopleiding, respectievelijk op niveau 3 en 4 van de kwalificatiestructuur van het mbo.

Vmbo – theoretische leerweg (vmbo-t)

Leerweg binnen het vmbo. Geeft toegang tot de middenkaderopleiding, niveau 4 van de kwalificatiestructuur van het mbo. Het is na diplomering tevens mogelijk om door te stromen naar het vierde leerjaar havo.

Vwo

Het vwo is een onderwijssoort in het voortgezet onderwijs, die vooral bedoeld is als voorbereiding op het wetenschappelijk onderwijs (wo). Het vwo heeft zes leerjaren. Leerlingen kunnen in de bovenbouw (leerjaren 4, 5 en 6) kiezen uit vier profielen. Het vwo kent twee onderwijssoorten: het atheneum en het gymnasium. Op het gymnasium krijgen alle leerlingen Grieks en Latijn in de onderbouw en minimaal één van deze klassieke talen in de bovenbouw.

5.4 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Onderwijscijfers van de groep tot 25 jaar zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over gediplomeerden in het voortgezet onderwijs zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over het onderwijsniveau van de bevolking per regio zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over examenkandidaten en slagingspercentages in het voortgezet onderwijs zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over door- en uitstroom in het voortgezet onderwijs zijn te vinden op [StatLine](#).

Relevante publicaties

CBS (2019, 14 maart). [Geslaagd! Profielen, vakken en cijfers van geslaagden](#).

CBS (2019, 28 juni). [Bijna 92 procent geslaagden in 2018](#). CBS nieuwsbericht.

Literatuur

Pleijers, A. en M. Hartgers (2019). [De Kenmerken van schoolverlaters en hun arbeidspositie vijf jaar later](#). Statistische Trends, 2019.

6.

Werk

Jongeren op de arbeidsmarkt

Auteur
Willem Gielen

67% van de 15- tot 27-jarigen had betaald werk
in 2018

15% van de jongere werknemers psychisch
vermoeid door werk

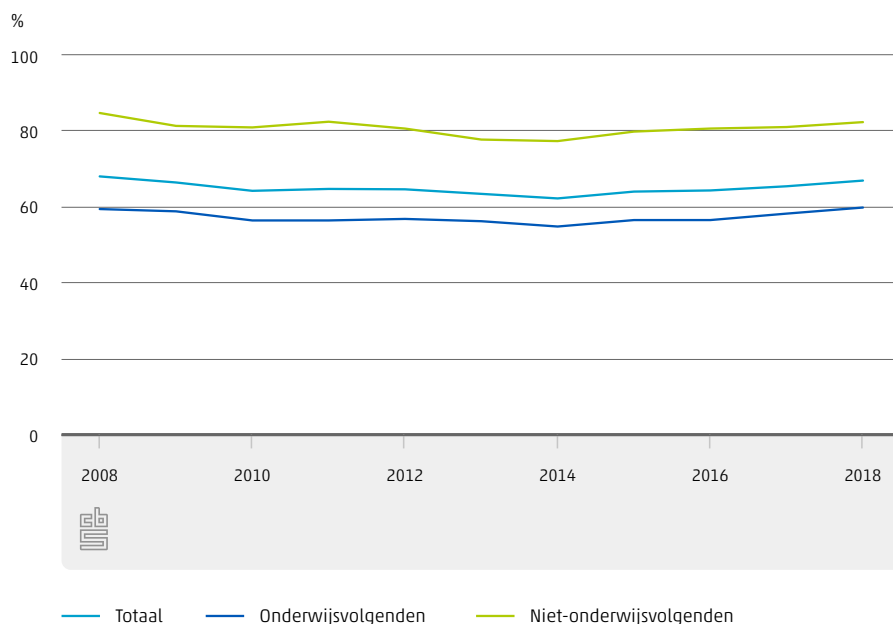
In 2018 steeg zowel het aantal als het percentage jongeren met werk en daalde de jeugdwerkloosheid verder. Daarmee bereikte het werkloosheidspercentage voor jongeren het laagste punt in de afgelopen tien jaar. Het percentage 15- tot 27-jarige werknemers met werkgerelateerde psychische vermoeidheidsklachten nam in de afgelopen jaren toe, en bijna een derde van de jongere werknemers gaf aan vaak of altijd een hoge werkdruk te ervaren.

6.1 Arbeidsdeelname

Twée derde van de jongeren heeft betaald werk

In 2018 had 67 procent van de 15- tot 27-jarigen betaald werk, dat zijn ruim 1,7 miljoen jongeren. Daarmee is het percentage jongeren met werk weer verder toegenomen ten opzichte van 2017, toen nog 65 procent werkzaam was. In 2008 was de nettoarbeidsparticipatie onder jongeren met 68 procent iets hoger. Jongeren die nog onderwijs volgen hadden met 60 procent minder vaak betaald werk dan niet-onderwijsvolgende jongeren, waarvan 82 procent werkte.

6.1.1 Nettoarbeidsparticipatie van 15- tot 27-jarigen

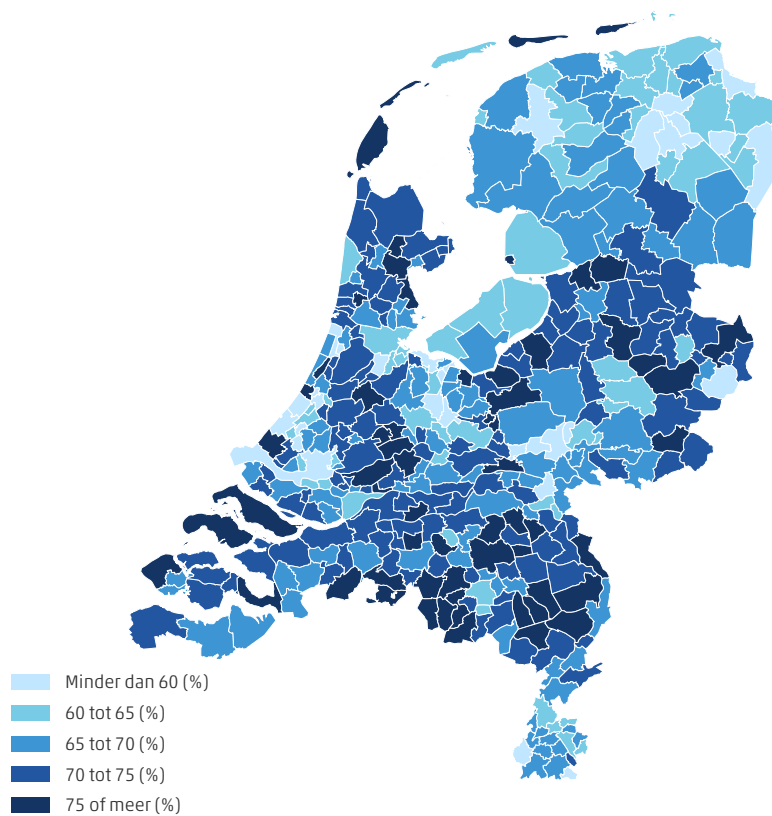
Arbeidsparticipatie onder jongeren relatief laag in G4-gemeenten

De nettoarbeidsparticipatie lag in 2017 bij jongeren in alle G4-gemeenten onder het landelijk gemiddelde. Zo werkte in zowel Amsterdam als Utrecht 64 procent van de jongeren van 15 tot 27 jaar. In Rotterdam (59 procent) en Den Haag (56 procent) was dat minder.

In 2017 telde Nederland 31 gemeenten met een inwonertal van 100 duizend of meer. Van deze groep gemeenten was de nettoarbeidsparticipatie onder jongeren veruit het hoogst in de gemeente Westland; bijna 80 procent van de jongeren van 15 tot 27 jaar had hier betaald werk. Ook in de gemeenten Den Bosch, Alphen aan de Rijn, Alkmaar, Haarlemmermeer, Ede en Venlo (allen 70 procent) was relatief een groot aandeel jongeren werkzaam. In Maastricht (44 procent), Delft (49 procent) en Groningen (55 procent) was dit juist lager in vergelijking met de andere gemeenten met 100 duizend inwoners of meer.

Wanneer ook de overige gemeenten worden meegenomen, blijkt dat in 2017 de nettoarbeidsparticipatie onder jongeren relatief hoog was in de gemeenten Boekel, Urk en Texel (81 procent). In Wageningen (40 procent), Laren en Wassenaar (beiden 44 procent) was de groep werkende jongeren het kleinst.

6.1.2 Nettoarbeidsparticipatie van 15- tot 27-jarigen, 2017*

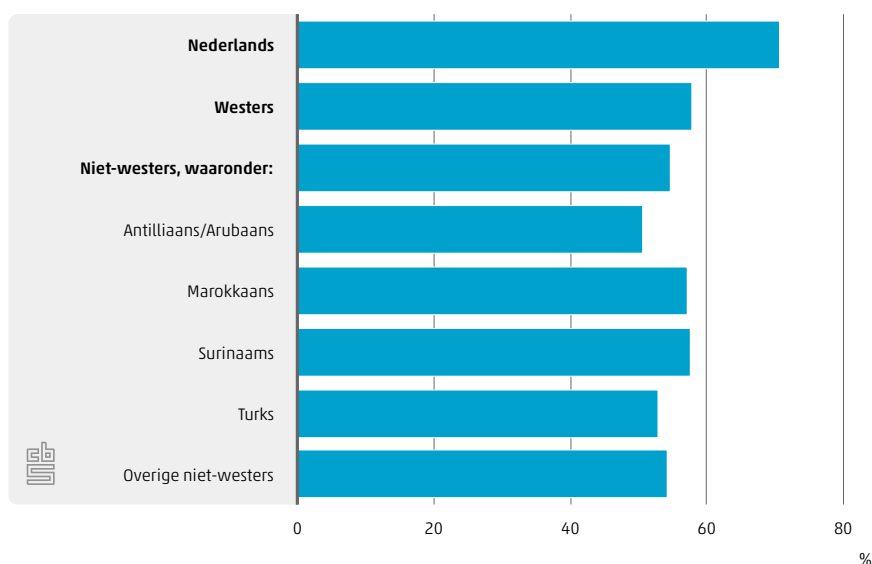

* voorlopige cijfers

Jongeren met migratieachtergrond hebben minder vaak werk

Van de jongeren van 15 tot 27 jaar met een Nederlandse achtergrond had 71 procent in 2018 werk. Bij de jongeren met een westerse migratieachtergrond of niet-westerse migratieachtergrond was dat percentage over het algemeen lager. Binnen deze laatstgenoemde groep hadden jongeren met een Surinaamse achtergrond het vaakst werk, 15- tot 27-jarigen met een Antilliaanse achtergrond werkten het minst.

6.1.3 Nettoarbeidsparticipatie van 15- tot 27-jarigen naar migratieachtergrond, 2018

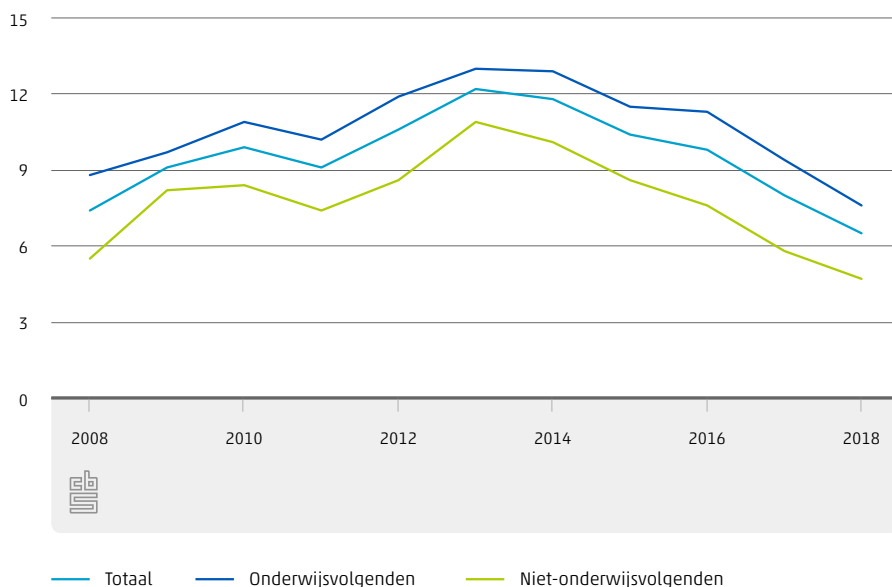

Jeugdwerkloosheid lager dan voor crisis

Van 2008 tot 2013 steeg de werkloosheid onder jongeren van 15 tot 27 jaar sterk. Daarna nam deze ieder jaar weer wat af. In 2018 was nog 6,5 procent van de jongeren van 15 tot 27 jaar werkloos. Met 6,5 was het werkloosheidspercentage zelfs lager dan in 2008, toen 7,4 procent van de jongeren werkloos was. Onder jongeren waren scholieren of studenten vaker werkloos (7,6 procent) dan de niet-onderwijsvolgenden (4,7 procent).

6.1.4 Werkloosheidspercentage van 15- tot 27-jarigen

% van de beroepsbevolking

6.2 Arbeidskenmerken

Scholieren en studenten werken gemiddeld 14 uur per week

Van de jongeren tussen de 15 en 27 jaar zit het grootste deel nog op school of studeert. Als zij werken doen ze dat daarom vooral in bijbanen voor een relatief klein aantal uren per week. Gemiddeld werkten werkzame scholieren en studenten 14 uur per week in 2018, bij de niet-onderwijsvolgende jongeren was dat 34 uur per week. De gemiddelde arbeidsduur nam na 2008 onder alle jongeren af, maar is sinds 2015 weer wat gestegen.

Voor het eerst weer minder jongeren met flexibele arbeidsrelatie

Jongeren hebben voornamelijk flexibele arbeidscontracten. In 2018 had 60 procent een flexibel contract. Daarmee was dit aandeel, dat sinds 2008 ieder jaar toenam, voor het eerst wat lager dan een jaar daarvoor. In 2017 had nog 62 procent van de jongeren van 15 tot 27 jaar een flexibele arbeidsrelatie als werknemer.

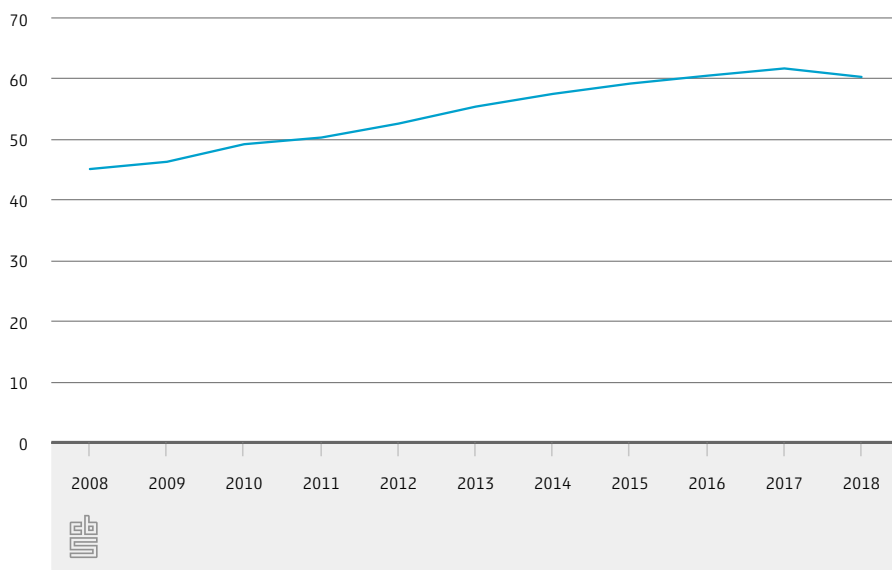
60% van de werkzame jongeren had in 2018 een flexibele arbeidsrelatie

Scholieren of studenten hadden met 73 procent vaker een flexibel contract dan jongeren die geen opleiding volgen. Van hen had 40 procent een flexibele arbeidsrelatie. Van de onderwijsvolgende jongeren met een flexibel contract was het grootste deel oproep- of invalkracht. Bij de niet-onderwijsvolgenden kwam een tijdelijk contract met uitzicht op vast het vaakst voor onder de personen met een flexibele arbeidsrelatie als werknemer.

6.2.1 15- tot 27-jarigen met flexibele arbeidsrelatie

% van de werkzame beroepsbevolking

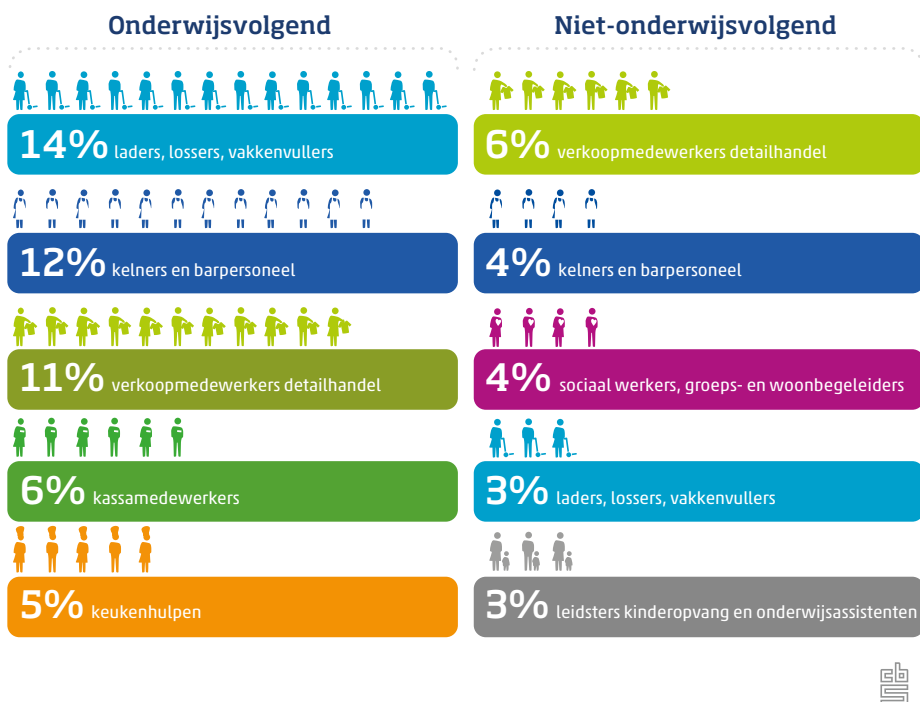
In 2018 had 34 procent van alle jongeren met een baan een vaste arbeidsrelatie. De niet-onderwijsvolgende jongeren (52 procent) hadden meer dan twee keer zo vaak een vast contract als scholieren of studenten (23 procent). Daarnaast werkte 6 procent van de 15- tot 27-jarigen als zelfstandige.

Scholieren en studenten vaakst werkzaam als vakkenvuller

Van alle werkzame scholieren en studenten was in 2018 de grootste groep werkzaam als lader, lossen of vakkenvuller: 14 procent. Als tweede komt het werken in de horeca aan de bar of als ober (12 procent), gevolgd door het werken als verkoopmedewerker (11 procent).

Onder de niet-onderwijsvolgende jongeren was de grootste groep (6 procent) verkoopmedewerker in de detailhandel, gevolgd door het werken in de horeca aan de bar of als ober (4 procent) en sociaal werkers, groeps- en woonbegeleiders (ook 4 procent).

6.2.2 Meest voorkomende beroepen onder 15- tot 27-jarigen, 2018

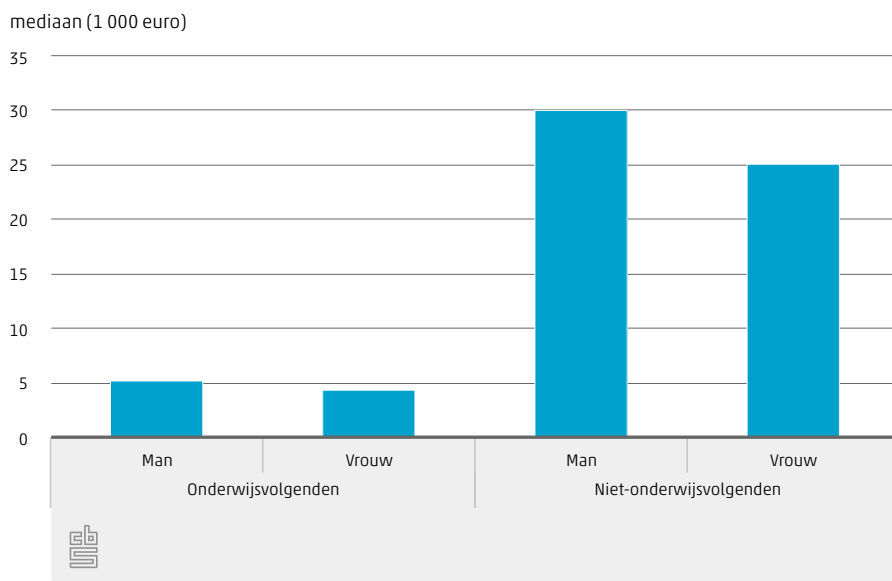

Doorsnee jaarinkomen van onderwijsvolgende jongeren bijna 5 000 euro

Het doorsnee (mediane) persoonlijk primair jaarinkomen van 15- tot 27-jarige werknemers die onderwijs volgen bedroeg 4 800 euro in 2017. Bij jonge mannen was dat met 5 200 euro hoger dan de 4 400 euro die vrouwen van 15 tot 27 jaar verdienden.

Jongere werknemers die geen onderwijs meer volgen verdienden in 2017 met een doorsnee jaarinkomen van 27 500 euro aanzienlijk meer. Hierbij was het verschil tussen de jaarinkomens van jonge vrouwen en mannen ook groter: 25 100 euro om 30 000 euro per jaar. Dat heeft er grotendeels mee te maken dat jonge vrouwen minder uren werkten. Worden alleen de voltijdwerkende jongeren vergeleken, dan bedroeg het doorsnee jaarinkomen bij mannen 34 700 euro en bij vrouwen 33 900 euro.

6.2.3 Persoonlijk primair jaarinkomen van 15- tot 27-jarige werknemers, 2017

6.3 Arbeidsomstandigheden

Meer jongere werknemers last van psychische vermoeidheidsklachten

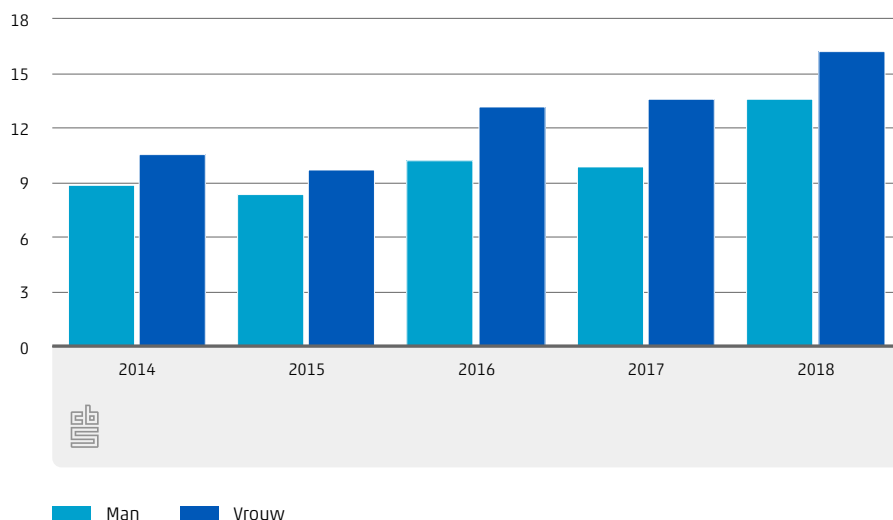
In 2018 gaf 15 procent van de werknemers tussen de 15 en 27 jaar aan een enkele keer per maand of vaker last te hebben van psychische vermoeidheidsklachten (burn-outklachten) door het werk. Dat percentage is toegenomen: in 2014 bedroeg dat nog 10 procent van de jongere werknemers. Met name tussen 2017 en 2018 steeg de groep jongere werknemers met vermoeidheidsklachten sterk. Werknemers van 27 jaar of ouder waren met 18 procent gemiddeld wel vaker psychisch vermoeid door het werk dan de jongere werknemers. Dat blijkt uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2018 van CBS en TNO.

Jonge werknemers die geen onderwijs meer volgen hadden in 2018 bijna twee keer zo vaak last van psychische vermoeidheidsklachten door het werk als scholieren of studenten: respectievelijk 21 versus 11 procent. Jonge vrouwen (16 procent)

rapporteerden daarnaast wat vaker werkgerelateerde psychische vermoeidheidsklachten dan mannen (14 procent), al was de toename van het percentage werknemers met deze klachten tussen 2017 en 2018 juist sterker onder jonge mannen.

6.3.1 Psychische vermoeidheidsklachten (burn-outklachten) onder 15- tot 27-jarige werknemers

% minstens enkele keren per maand

Bijna een derde jonge werknemers ervaart regelmatig hoge werkdruk

In 2018 gaf 31 procent van de werknemers tussen de 15 en 27 jaar aan vaak of altijd een hoge werkdruk te ervaren. Dat is wat lager dan een jaar daarvoor. Onder 15- tot 27-jarige vrouwen was het aandeel werknemers dat regelmatig een hoge werkdruk ervaart met 33 procent hoger dan bij de mannen, waarvan 29 procent dat aangaf. Jongere werknemers ervoeren wel minder vaak een hoge werkdruk dan werknemers die 27 jaar of ouder waren: daarvan had 40 procent in 2018 hiermee te maken.

Van de jongere werknemers die nog deelnemen aan onderwijs gaf 28 procent aan een hoge werkdruk te ervaren. Bij werknemers die geen onderwijs meer volgen was dat 36 procent.

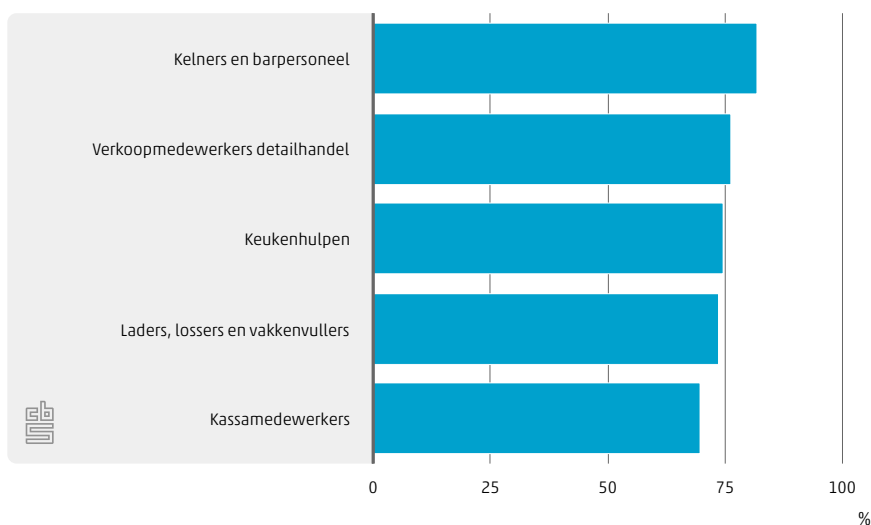
Ruim drie kwart van de jongeren tevreden met werk

In 2018 was 77 procent van de jonge werknemers (zeer) tevreden met zijn of haar werk. Dat is ongeveer een even hoog percentage als bij de werknemers van 27 jaar of ouder en een percentage dat vergelijkbaar is met eerdere jaren.

Onderwijsvolgenden waren (78 procent) iets meer tevreden dan niet-onderwijsvolgende werknemers (75 procent).

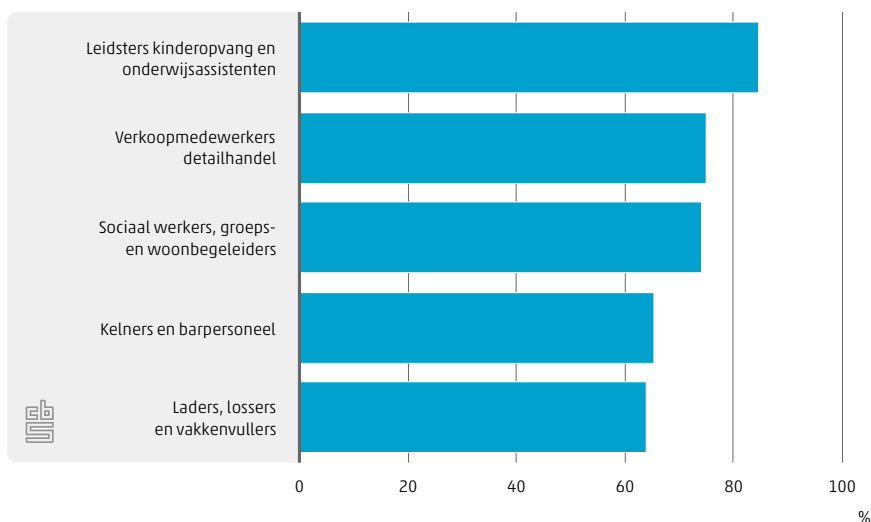
Van de meest voorkomende beroepen onder scholieren of studenten waren onder 15- tot 27-jarige werknemers met 82 procent de kelners en het barpersoneel het vaakst tevreden met het werk. Kassamedewerkers waren met 70 procent het minst vaak (zeer) tevreden. Onder de niet-onderwijsvolgende jongeren waren de leiders in de kinderopvang en onderwijsassistenten met 85 procent verreweg het vaakst tevreden met hun werk. Vakkenvullers waren met 64 procent het minst tevreden.

6.3.2 Tevredenheid met werk van onderwijsvolgende 15- tot 27-jarige werknemers naar meest voorkomende beroepen, 2018

Bron: CBS, TNO

6.3.3 Tevredenheid met werk van niet-onderwijsvolgende 15- tot 27-jarige werknemers naar meest voorkomende beroepen, 2018

Bron: CBS, TNO

6.4 Begrippen

Beroepsbevolking

Personen die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking) of die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking). Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Flexibele arbeidsrelatie

Een werknemer met een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd óf een flexibel aantal uren per week.

Nettoarbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de bevolking (beroeps- en niet-beroepsbevolking). Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Persoonlijk primair inkomen

Het persoonlijk primair inkomen bevat het bruto-inkomen van een persoon uit arbeid en uit eigen onderneming. Inkomen uit arbeid bestaat uit het brutoloon (inclusief de werknemers- en werkgeversbijdrage in de premies voor de sociale verzekeringen), bonussen en de beloning van arbeid die niet in dienstbetrekking is verricht. Ook loon in natura zoals de waarde van het privégebruik van de auto van de werkgever is hiertoe gerekend. Inkomen uit eigen onderneming vormt de beloning van zelfstandigen voor de inzet van hun arbeid en ondernemingsvermogen.

Vaste arbeidsrelatie

Een werknemer met een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd én een vast aantal uren per week.

Werkdruk

Werkdruk wordt ook wel omschreven als taakeisen. Dit is gemeten met drie enquêtevragen:

- Moet u extra hard werken om iets af te krijgen?
- Moet u heel veel werk doen?
- Moet u erg snel werken?

De antwoordcategorieën zijn bij elke vraag: altijd (score 4), vaak (score 3), soms (score 2) of nooit (score 1). Als iemand gemiddeld op de drie uitspraken een score heeft van 2,5 of hoger, dan er is sprake van altijd of vaak een hoge werkdruk.

Werkgerelateerde psychische vermoeidheidsklachten

Psychische vermoeidheid door het werk wordt gemeten aan de hand van vijf uitspraken:

- Ik voel me emotioneel uitgeput door mijn werk.
- Aan het einde van een werkdag voel ik me leeg.
- Ik voel me moe als ik 's morgens opsta en geconfronteerd word met mijn werk.
- Het vergt heel veel van mij om de hele dag met mensen te werken.
- Ik voel me compleet uitgeput door mijn werk.

De antwoordmogelijkheden hierbij zijn: nooit, enkele keren per jaar, maandelijks, enkele keren per maand, wekelijks, enkele keren per week of elke dag. Als iemand gemiddeld op de vijf uitspraken enkele keren per maand of vaker antwoordt, dan is sprake van werkgerelateerde psychische vermoeidheid.

Werkloze beroepsbevolking

Personen zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn. Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Werkzame beroepsbevolking

Personen die betaald werk hebben. Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar. Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

6.5 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over arbeidsdeelname en werkloosheid onder jongeren in Nederland zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#) en [StatLine](#).

Cijfers over duurzame inzetbaarheid van werknemers (waaronder tevredenheid met werk) zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over de psychosociale arbeidsbelasting van werknemers (waaronder psychische vermoeidheidsklachten en werkdruk) zijn te vinden op [StatLine](#).

Relevante publicaties

CBS (2019, 13 mei). [Mijlpalen twintigers schuiven op](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2019, 18 april). [Het aanbod van arbeid](#). De arbeidsmarkt in cijfers 2018.

CBS (2019, 18 april). [Arbeidsomstandigheden](#). De arbeidsmarkt in cijfers 2018.

CBS (2019, 25 februari). [Steeds meer scholieren hebben een bijbaan](#). CBS nieuwsbericht.

CBS (2019, 14 februari). [Aantal flexwerkers in 15 jaar met drie kwart gegroeid.](#)
CBS nieuwsbericht.

CBS (2019, 19 januari). [Vershil arbeidsdeelname mannen en vrouwen weer kleiner.](#)
CBS nieuwsbericht.

7.

Leefstijlverschillen tussen jongvolwassenen

Auteur

Jan-Willem Bruggink

A photograph of a young man in a blue patterned shirt lighting a cigarette with a lighter. He is in a social setting with other people in the background. The image is used as a background for the infographic.

31% hoogopgeleide stedelijke jongvolwassenen
gebruikte cannabis in voorafgaande jaar

38% niet-hoogopgeleide stedelijke
jongvolwassenen voldoet aan alcoholnorm

Jongvolwassenen hebben een leefstijl die afwijkt van die van andere leeftijdsgroepen. Ook binnen de groep jongvolwassenen (18 tot en met 24 jaar) zijn er verschillen. In de periode 2015 t/m 2018 gebruikten hoogopgeleide jongvolwassenen in stedelijke gebieden vaker drugs dan hun leeftijdgenoten. Ook rookte een relatief groot deel, maar veelal niet dagelijks. Jongvolwassenen in deze groep aten relatief vaak voldoende groente en fruit, ze voldeden aan de beweegrichtlijnen en een vrij klein percentage had overgewicht. Niet-hoogopgeleide stedelingen dronken relatief weinig alcohol, maar rookten het vaakst dagelijks.

7.1 Inleiding

Leefstijl is een veelomvattend begrip, dat sterk samenhangt met gezondheid. Een gezonde leefstijl kan het ontstaan van gezondheidsproblemen voorkomen en het verloop ervan positief beïnvloeden. Ongezond gedrag veroorzaakt ongeveer 20 procent van de ziektelast in Nederland (RIVM, 2018). Een gezonde leefstijl bestaat bijvoorbeeld uit gezonde voeding, niet roken, geen of weinig alcohol drinken en voldoende bewegen. De nationale overheid probeert de gezondheid van de Nederlanders te verbeteren door in te zetten op leefstijlveranderingen. Daartoe is in 2018 het Preventieakkoord gesloten, waarin maatregelen staan om het roken, problematisch alcoholgebruik, overgewicht en obesitas terug te dringen. In het preventieakkoord zijn geen doelstellingen geformuleerd over drugsgebruik. Er zijn echter wel relaties tussen drugsgebruik en gezondheid. Deze gezondheidseffecten verschillen sterk per type drug en zijn afhankelijk van de omvang en frequentie van het gebruik.

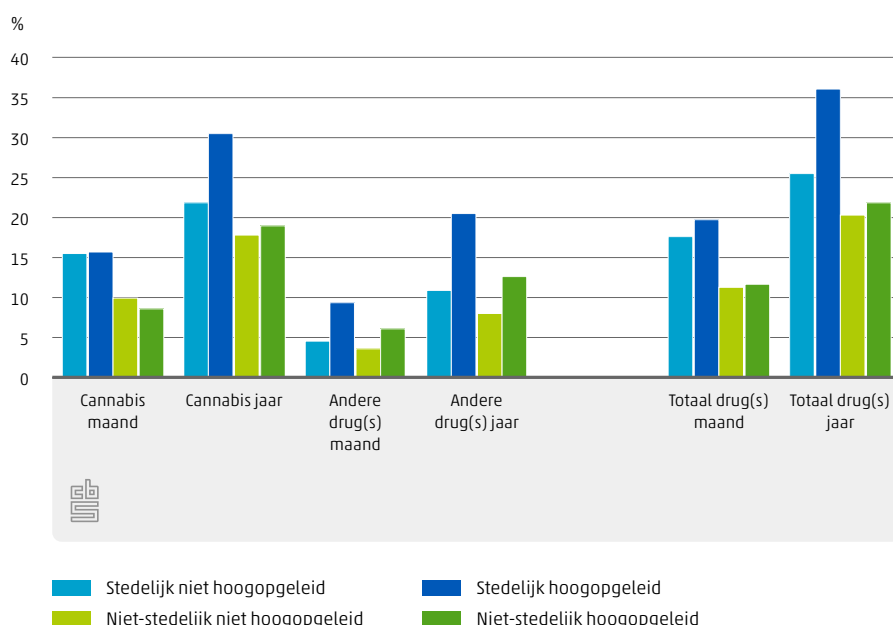
Jongvolwassenen in Nederland hebben een leefstijl die afwijkt van die van andere leeftijdsgroepen, met name op het gebied van middelengebruik. Zo geven ze relatief vaak aan drugs te hebben gebruikt en drinkt deze groep ook relatief vaak veel. Binnen de groep jongvolwassenen bestaan er echter verschillen. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van een aantal leefstijlaspecten van jongvolwassenen van 18 tot en met 24 jaar. Daarbij wordt gekeken naar de verschillen naar stedelijkheidsgraad en onderwijsniveau. Zie verder de paragrafen methoden en populatiebeschrijving en begrippen.

7.2 Leefstijl van jongvolwassenen

Relatief veel drugsgebruik bij de stedelijke hoogopgeleiden

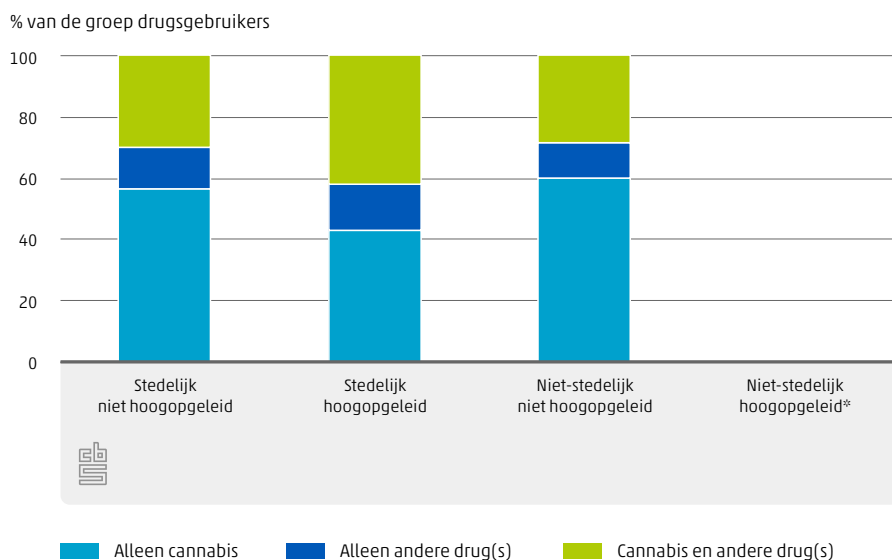
Stedelijke jongvolwassenen gaven vaker aan in de voorafgaande maand cannabis te hebben gebruikt dan niet-stedelijke jongvolwassenen. Bij het cannabisgebruik in het voorafgaande jaar springen de stedelijk hoogopgeleiden er met 31 procent uit. Ook gebruikten zij het vaakst andere drugs dan cannabis. Dat gold voor zowel het maand- als het jaargebruik. Van de drugssoorten anders dan cannabis gebruikten jongvolwassenen het vaakst ecstasy.

7.2.1 Drugsgebruik, 18-24 jaar, 2015/2018

Binnen de groep jongvolwassenen die aangeeft drugs te hebben gebruikt waren er verschillen tussen de vier onderscheiden groepen. De niet-hoogopgeleide groepen gaven vaker aan in het afgelopen jaar alleen cannabis te hebben gebruikt dan de stedelijk hoogopgeleide jongeren. Die laatste groep gaf juist vaak aan zowel cannabis als één of meerdere andere drugs te hebben gebruikt, ruim 4 op de 10. Het is onbekend of het gebruik van meerdere soorten drugs gelijktijdig plaatsvond.

7.2.2 Soorten drugs gebruikt in de voorafgaande 12 maanden, 18-24 jaar, 2015/2018

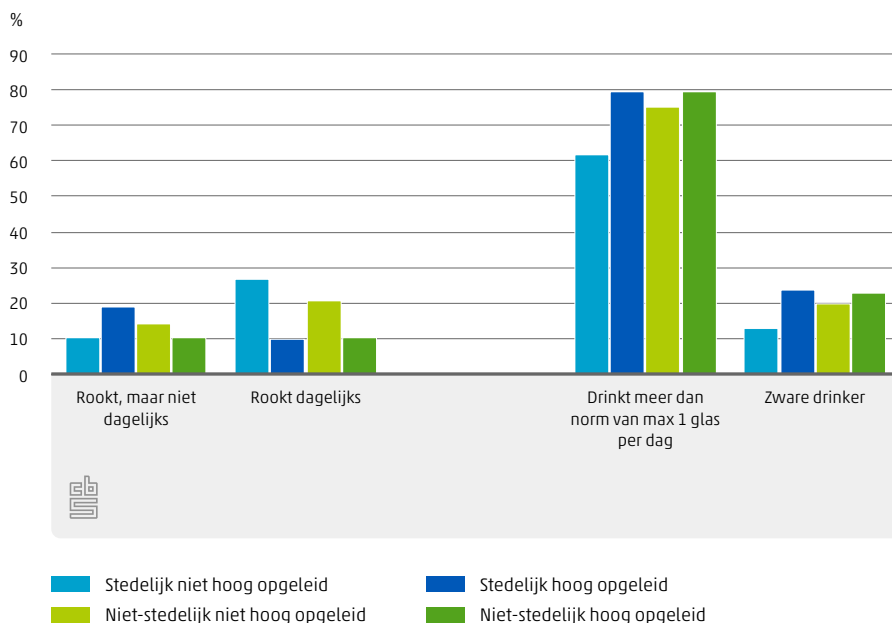
* Te weinig waarnemingen om betrouwbare resultaten te kunnen presenteren.

Niet-hoogopgeleiden roken vaak dagelijks, hoogopgeleide stedeling vaker niet dagelijks

In rookgedrag bestaan er flinke verschillen tussen de vier onderscheiden groepen jongvolwassenen. De beide groepen niet-hoogopgeleiden roken veel vaker dagelijks dan hun hoogopgeleide leeftijdsgenoten. De hoogopgeleide stedelingen roken juist vaak niet dagelijks.

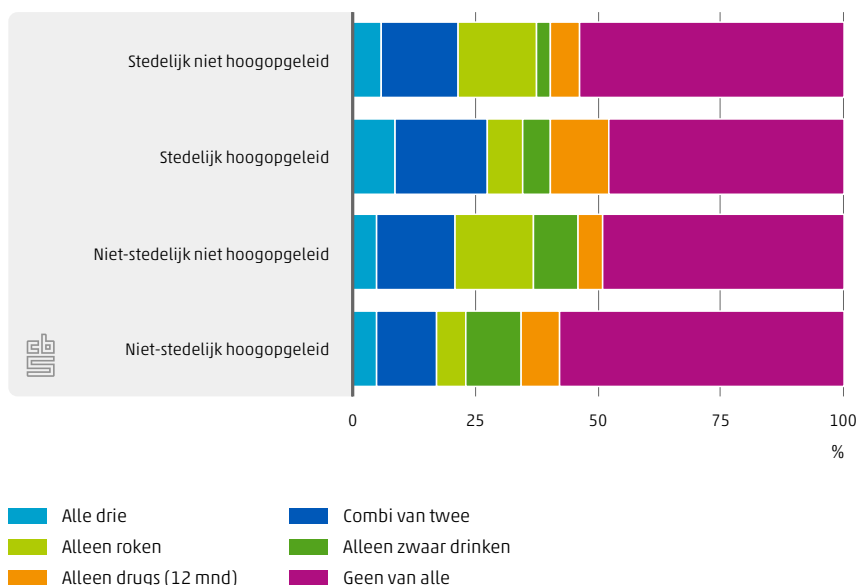
De meeste jongeren voldoen niet aan het advies van de Gezondheidsraad om geen alcohol te drinken of maximaal 1 glas per dag. Bij de niet-hoogopgeleide stedelingen geldt dat voor ruim 6 op de 10. De andere groepen halen nog vaker die norm niet. De niet-hoogopgeleide stedelijke jongvolwassenen waren het minst vaak zware drinkers. De andere drie groepen ontlieten elkaar op dat terrein niet veel.

7.2.3 Roken en alcoholgebruik, 18-24 jaar, 2015/2018

Jongvolwassenen gaven soms aan zowel drugs te gebruiken als te roken en te drinken. Figuur 7.2.4 laat zien welke combinaties van middelengebruik (drugs in voorafgaande jaar, roken, zwaar alcoholgebruik) voorkomen bij jongvolwassenen. Het is daarbij niet bekend of het middelengebruik gelijktijdig plaatsvond. Ongeveer de helft van de jongvolwassenen rapporteerde geen van deze drie vormen van middelengebruik. Hoogopgeleide stedelijke jongeren gebruikten het vaakst een combinatie van drugs, tabak en alcohol (9 procent). Binnen die groep kwam ook het uitsluitend gebruiken van drugs relatief veel voor. Alleen roken kwam relatief veel voor bij de beide niet-hoogopgeleide groepen. Binnen de niet-stedelijke hoogopgeleide groep kwam 'alleen zwaar drinken' relatief veel voor.

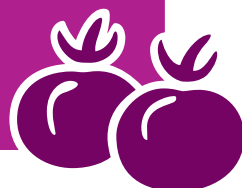
7.2.4 Combinaties van drugsgebruik in de voorgaande 12 maanden, roken en zwaar drinken, 18-24 jaar, 2015/2018

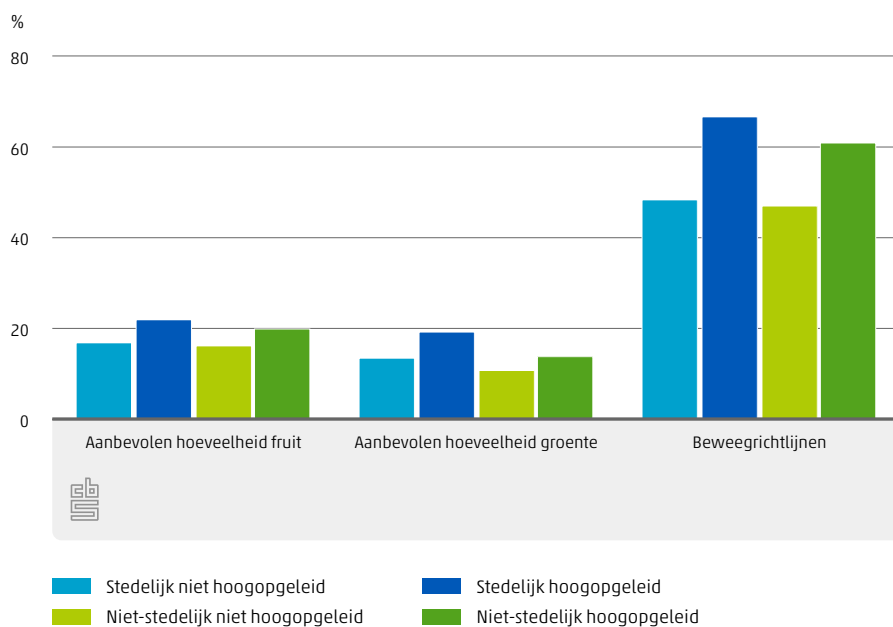
Meeste jongeren eten minder groente en fruit dan aanbevolen

Maar weinig jongvolwassenen voldeden aan de richtlijnen uit de Schijf van Vijf voor de consumptie van fruit en groente (200 gram fruit per dag, 250 gram groenten per dag). Hoogopgeleide stedelijke jongeren aten de aanbevolen hoeveelheden het vaakst. Zij aten ook vaker meer dan de 200 gram fruit dan de beide groepen niet-hoogopgeleiden en aten vaker dan de andere groepen meer dan de aanbevolen hoeveelheden groente. Ongeveer twee derde van de hoogopgeleide stedelingen voldeed aan de beweegrichtlijnen. Bij de niet-hoogopgeleiden was dat nog niet de helft.

19% hoogopgeleide stedelijke jongvolwassenen eet voldoende groenten

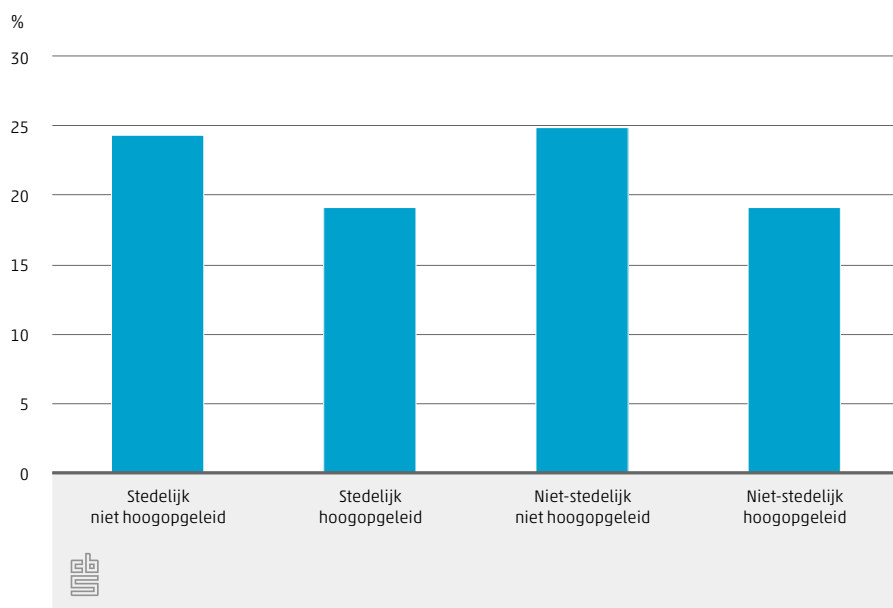
7.2.5 Volgen richtlijnen, 18-24 jaar, 2015/2018

Niet-hoogopgeleide jongvolwassene kampt vaker met overgewicht

Ongeveer een kwart van de niet-hoogopgeleide jongvolwassenen had te maken met overgewicht. Bij hun hoogopgeleide leeftijdgenoten is dat minder dan een vijfde. Bij overgewicht is er geen verschil naar stedelijkheid.

7.2.6 Overgewicht, 18-24 jaar, 2015/2018

Niet alleen op het gebied van leefstijl verschillen de vier groepen jongvolwassenen. Ook op aspecten als onderwijsdeelname, arbeidsmarktdeelname, huishoudenssamenstelling en migratieachtergrond waren er verschillen, die op hun beurt weer kunnen samenhangen met de verschillen in leefstijl. Zo hangt het lagere alcoholgebruik onder de niet-hoogopgeleide stedelijke jongvolwassenen samen met het aandeel jongvolwassenen met een niet-westerse migratieachtergrond. In sommige migrantengroepen wordt weinig gedronken, mogelijk vanwege religieuze voorschriften.

Data over leefstijl van jongeren

De cijfers in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de jaargangen 2015 t/m 2018 van de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor van CBS, RIVM en Trimbos-instituut. Deze bron valt onder het samenwerkingsverband 'Leefstijlmonitor' en biedt de mogelijkheid om vele aspecten van de leefstijl van jongvolwassenen te beschrijven.

Binnen het kader van de Leefstijlmonitor vallen ook andere onderzoeken die voor specifieke onderwerpen en/of leeftijdsgroepen de preferente en/of verdiepende informatiebron zijn:

- Middelengebruik (roken, alcohol, drugs) van jongeren van 12 t/m 16 jaar: Peilstationonderzoek (laatste editie 2015) en het onderzoek HBSC (2017), wat staat voor Health Behaviour of School aged Children. Deze cijfers worden ook gepresenteerd op de website van de [Jeugdmonitor](#).
- Verdiepende informatie over voeding wordt verzameld in de Voedselconsumptiepeiling en is te vinden via <https://wateetnederland.nl/>

Een overzicht van de opbouw van de Leefstijlmonitor is [hier](#) te vinden.

De kerncijfers over gezondheid, leefstijl en zorg, die gebruikt worden voor beleid en beleidsondersteuning, zijn samengebracht in de [Staat van Volksgezondheid en Zorg](#).

7.3 Methoden en populatiebeschrijving

Methode

In dit hoofdstuk is gekeken naar de volgende leefstijlaspecten:

- Drugsgebruik:
 - cannabis in afgelopen maand en afgelopen jaar
 - andere drugs in afgelopen maand en afgelopen jaar. 'Andere drugs' kunnen zijn: amfetamine, XTC, LSD, paddo's, cocaïne, heroïne, GHB, methadon en/of een andere drug.
- Alcoholgebruik:
 - voldoen aan richtlijn van maximaal 1 glas per dag
 - zwaar drinken (minstens 1 keer per week 4 of meer glazen alcohol op 1 dag voor vrouwen, of 6 of meer glazen voor mannen)
- Roken:
 - dagelijks roken
 - niet dagelijks roken

- Voeding:
 - voldoen aan aanbevolen hoeveelheden uit de Schijf van vijf over groente- en fruitconsumptie
- Bewegen/sport:
 - voldoen aan de beweegrichtlijnen
- Overgewicht:
 - een Body Mass Index (BMI) van 25 of hoger.

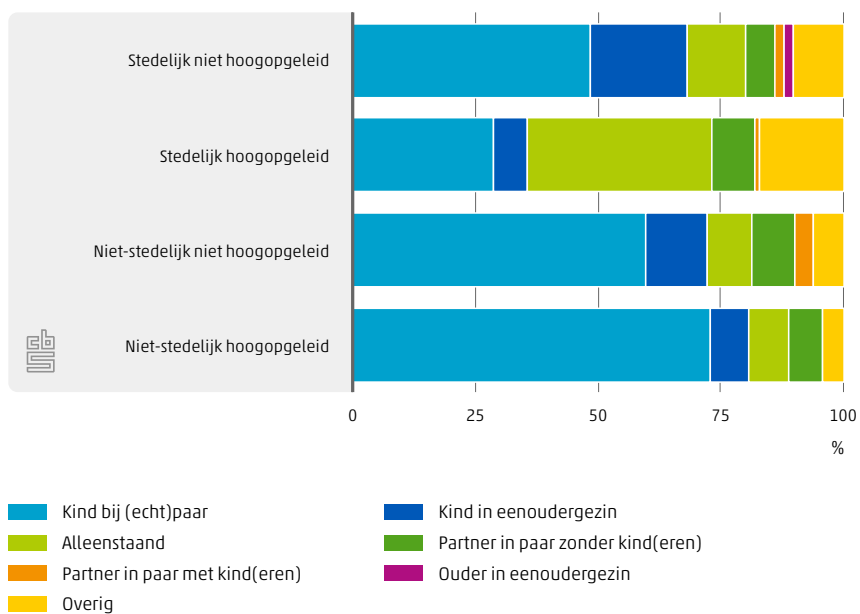
De analyse is gebaseerd op gegevens uit de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor van het CBS, het RIVM en het Trimbos-instituut. Daarbij zijn de onderzoeksjaren 2015 tot en met 2018 samengevoegd om voldoende waarnemingen te hebben in elke groep.

Populatiebeschrijving

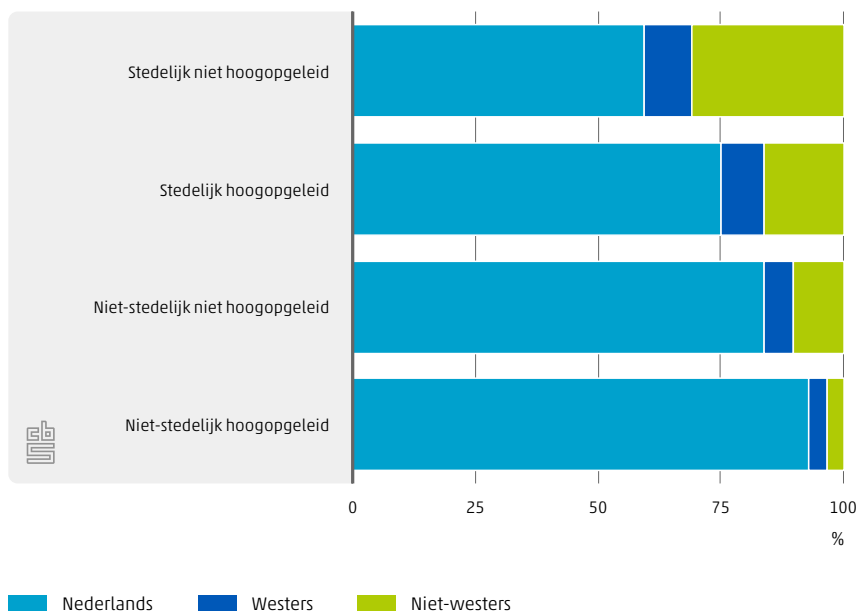
De onderzoekspopulatie, jongvolwassenen van 18 tot en met 24 jaar, is in vier subgroepen verdeeld: stedelijk niet hoogopgeleid, stedelijk hoogopgeleid, niet stedelijk niet hoogopgeleid, niet stedelijk hoogopgeleid. Die vier subgroepen zijn ook op andere aspecten dan onderwijsniveau en stedelijkheidsgraad verschillend. Die verschillen kunnen een rol spelen bij de verschillen in leefstijl en worden weergegeven in de figuren 7.3.1 t/m 7.3.4.

- Stedelijk niet hoogopgeleid: deze groep is gemiddeld vrij jong. Binnen de groep komt een niet-westerse migratieachtergrond veel voor. De jongvolwassenen in deze groep wonen relatief vaak in een eenoudergezin
- Stedelijk hoogopgeleid: deze groep is gemiddeld het oudst. Ze zijn vaak alleenstaand of 'overig', wat bijvoorbeeld een studentenhuishouden kan zijn. Ze zijn veelal scholier/student
- Niet stedelijk niet hoogopgeleid: deze groep is het vaakst werkend en is ook het vaakst samenwonend (in een paar, al dan niet met kind), al woont het grootste deel als kind bij de ouder(s).
- Niet stedelijk hoogopgeleid: deze groep heeft het vaakst een Nederlandse achtergrond, woont het vaakst bij de ouder(s) en is relatief vaak scholier/student.

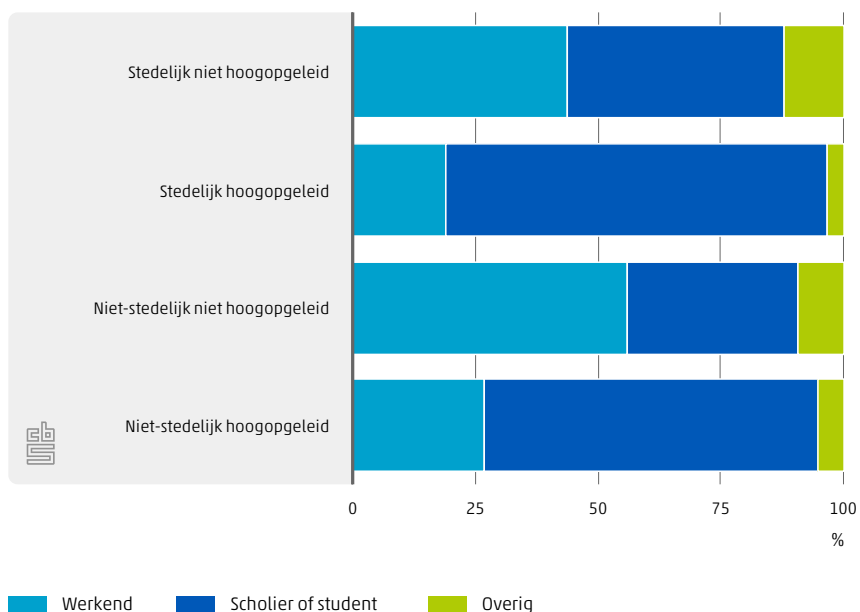
7.3.1 Positie in huishouden van de onderzoekspopulatie

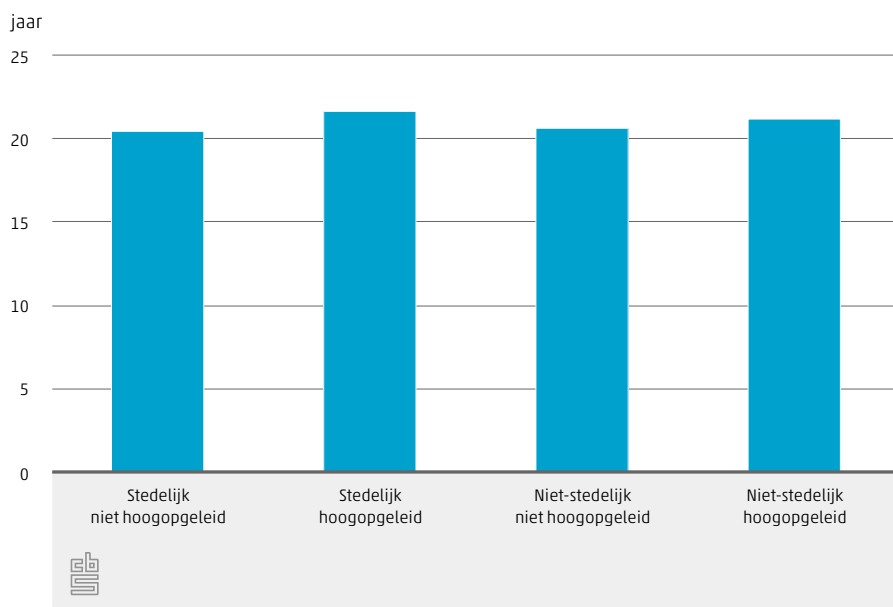
7.3.2 Migratieachtergrond onderzoeksgroepen

7.3.3 Maatschappelijke positie onderzoekspopulatie

7.3.4 Gemiddelde leeftijd onderzoeksgroepen

7.4 Begrippen

Onderwijsniveau

Het gaat hierbij om het hoogst gevolgde onderwijsniveau. Daarvoor is gekozen omdat jongvolwassenen soms nog bezig zijn met hun opleiding. Daarom is het minder handig om gebruik te maken van het hoogst voltooide onderwijsniveau. In de tekst wordt onderscheid gemaakt in twee onderwijsniveaus. Jongvolwassenen met hbo of universiteit als hoogst gevolgde onderwijsniveau worden hoogopgeleid genoemd. Jongvolwassenen met als hoogst gevolgd onderwijsniveau basisonderwijs, voortgezet onderwijs of middelbaar beroepsonderwijs worden in dit artikel niet-hoogopgeleid genoemd.

Stedelijkheidsgraad

De stedelijkheidsgraad van een gebied wordt bepaald op basis van de omgevingsadressendichtheid, ofwel het aantal adressen in een gebied van bepaalde omvang. Daarbij worden vijf categorieën onderscheiden: zeer sterk stedelijk, sterk stedelijk, matig stedelijk, weinig stedelijk en niet stedelijk. Zie [CBS-Statline](#). In dit artikel gaat het om de stedelijkheidsgraad van de woongemeenten van de jongeren. De eerste categorieën 'zeer sterk' en 'sterk' zijn samengevoegd en worden in dit artikel 'stedelijk' genoemd. De andere drie categorieën zijn ook samengevoegd en worden in dit artikel 'niet-stedelijk' genoemd.

Drugsgebruik

Van de volgende drugssoorten wordt gevraagd of ze wel eens gebruikt zijn en, zo ja, wanneer voor het laatst:

- cannabis (hasj, wiet, marihuana);
- amfetamine (zoals pep en speed);
- XTC (ecstasy, MDMA);
- LSD;
- paddo's (hallucinogene paddenstoeltjes of magic mushrooms);
- cocaine (ook crack, gekookte coke, freebase);
- heroïne (horse, smack of bruin);
- GHB;
- methadon;
- andere drugs.

De antwoordcategorieën zijn telkens:

- 'Ja, in de afgelopen 30 dagen';
- 'Ja, in de afgelopen 12 maanden maar niet in de afgelopen 30 dagen';
- 'Ja, langer dan 12 maanden geleden';
- 'Nee, nooit gebruikt'.

Het gaat om het gebruik van één of meer van deze drugssoorten. Bij gebruik van meerdere drugssoorten wordt de meest recent gebruikte als bepalend gezien voor de verdeling over de categorieën 'afgelopen maand', 'afgelopen jaar' en 'ooit'.

Roken

Gevraagd wordt of iemand wel eens rookt. Zo ja, dan wordt ook gevraagd of iemand dagelijks rookt.

Alcohol

Gevraagd wordt of iemand alcoholhoudende drank drinkt en zo ja, hoe vaak per week en hoeveel glazen per dag. De Gezondheidsraad adviseert mensen om geen alcohol te drinken of in ieder geval niet meer dan 1 glas per dag. Van 'zwaar drinken' is bij mannen spraken als ze tenminste 1 keer per week 6 glazen alcohol of meer op 1 dag drinken. Bij vrouwen ligt die grens bij 4 glazen op 1 dag.

Groente en fruit

Een jongvolwassene voldoet op het gebied van fruit aan de Richtlijn Goede Voeding als hij/zij dagelijks minimaal 2 stuks fruit eet, waarbij 1 stuk fruit overeenkomt met 100 gram.

Een jongvolwassene voldoet op het gebied van groente aan de Richtlijn Goede Voeding als hij/zij dagelijks minimaal 5 opscheplepels groente eet, waarbij één opscheplepel overeenkomt met 50 gram. Voor de jaren 2015 en 2016 gold nog een iets andere norm. Toen was 4 opscheplepels (200 gram) voldoende.

Bewegen

Hierbij gaat het om het voldoen aan de beweegrichtlijnen. De beweegrichtlijnen zijn eind 2017 opgesteld door de Gezondheidsraad. Deze nieuwe richtlijnen vervangen de Nederlandse Norm Gezond Bewegen, de fitnorm en de combinorm. Personen vanaf 18 jaar dienen minstens 2,5 uur per week matig intensieve inspanning te verrichten, verspreid over diverse dagen, zoals wandelen en fietsen, en minstens tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten te verrichten.

Overgewicht

Van overgewicht is sprake bij een Body Mass Index (BMI) van 25 of hoger. De BMI wordt berekend door het gewicht in kilo's te delen door het kwadraat van de lengte in meters. Voorbeeld: een gewicht van 80 kilo bij een lengte van 1,80 meter levert een BMI van $80/1,80*1,80 = 24,7$.

7.5 Meer informatie en literatuur

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Trimbos-instituut en Wetenschappelijk Onderzoeks- en documentatiecentrum (2018). [Nationale Drug Monitor, Jaarbericht 2018](#).

CBS, [Statline](#) Leefstijl en (preventief) gezondheidsonderzoek; persoonskenmerken.

Gezondheidsraad (2015). [Richtlijnen goede voeding 2015](#).

[Jeugdmonitor](#).

[Patiëntenfederatie](#).

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2018). [Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018](#).

Rijksoverheid (2018). [Nationaal Preventieakkoord](#).

NRC (2018, 5 januari). [Doordeweeks sporten, drugs in het weekend](#).

CBS (2009). [Religie aan het begin van de 21ste eeuw \(hoofdstuk 7\)](#) Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

8.

Veiligheid

Jeugdige verdachten en contact
tussen jongeren en politie

Auteurs

Lisanne Jong

Willem Gielen

1,7% van de jongeren verdacht van misdrijf

26% van de jongeren had contact met de politie

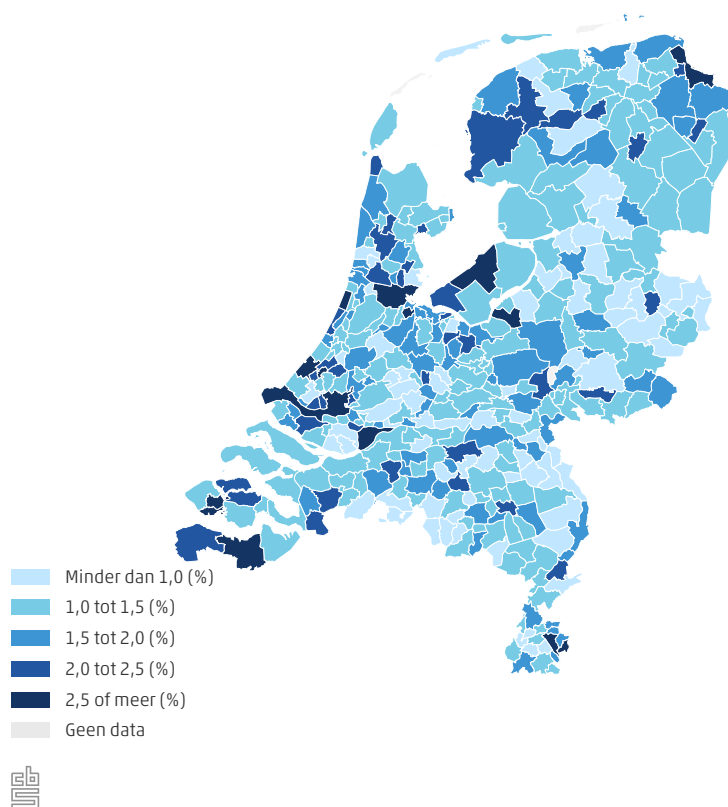
Het aandeel als verdachte geregistreerde jongeren is gestaag afgenomen tussen 2009 en 2018. Bij jongens was dit aandeel in 2018 het hoogst bij 18-jarigen, bij meisjes lag de piek bij de 17-jarigen. In 2017 kwam 26 procent van de 15- tot 25-jarige jongeren in contact met de politie in de eigen gemeente. Dit contact betrof voor jonge mannen vaker handhaving, zoals een bekeuring of een waarschuwing. Jonge vrouwen deden daarentegen vaker aangifte of melding. De tevredenheid over dit contact is sinds 2012 licht toegenomen.

8.1 Jeugdige verdachten

In Lelystad, Vlissingen en Rotterdam hoogste percentage verdachte jongeren

In 2018 werden ruim 50 duizend jongeren geregistreerd als verdachte van een misdrijf. Dit is 1,7 procent van alle jongeren van 12 tot 25 jaar. Het aandeel verdachte jongeren verschilt per gemeente. Dit was het hoogst in de gemeenten Lelystad, Vlissingen en Rotterdam (2,8 procent) en het laagst in de gemeenten Winsum, Tubbergen, Mill en Sint Hubert, Sint Anthonis en Bergen (Limburg) (0,4 procent). Waar in 2017 nog 15 gemeenten meer dan 2,5 procent verdachte jongeren hadden, waren dat er in 2018 maar 9. Met name de grote steden, gemeenten aan de kust en gemeenten grenzend aan het IJsselmeer laten hogere aandelen verdachte jongeren zien.

8.1.1 Geregistreeerde verdachte jongeren, 2018*

* voorlopige data

Geregistreeerde verdachten

De politie registreert een persoon als verdachte van een misdrijf als er een redelijk vermoeden van schuld aan dat misdrijf bestaat. De gegevens over geregistreeerde verdachten voor 2009 komen uit de Geïntegreerde Interactieve Databank voor Strategische bedrijfsinformatie (GIDS) van de politie. De gegevens over 2010 tot en met 2018 komen uit de 'Basisvoorziening Informatie' (BVI) van de politie.

Een persoon wordt in een jaar als verdachte geteld als de persoon geregistreerd is als verdachte van een delict dat gemeld is in het betreffende jaar. Personen die verdacht zijn van meerdere misdrijven in een jaar worden éénmaal als verdachte geteld. De aantallen verdachten per type misdrijf tellen dan ook op tot een getal dat hoger is dan het totale aantal unieke verdachten, omdat er mensen zijn die

van meer dan één type misdrijf worden verdacht. In zo'n geval wordt een persoon slechts één keer meegeteld in het totale aantal verdachten. Wel wordt deze persoon dan één keer geteld per type delict waarvan hij of zij is verdacht. Een voorbeeld: een verdachte van tien inbraken en twee geweldsdelicten wordt éénmaal geteld bij het vaststellen van het totale aantal verdachten, éénmaal bij de hoofdgroep vermogensdelicten en éénmaal bij de hoofdgroep geweldsdelicten.

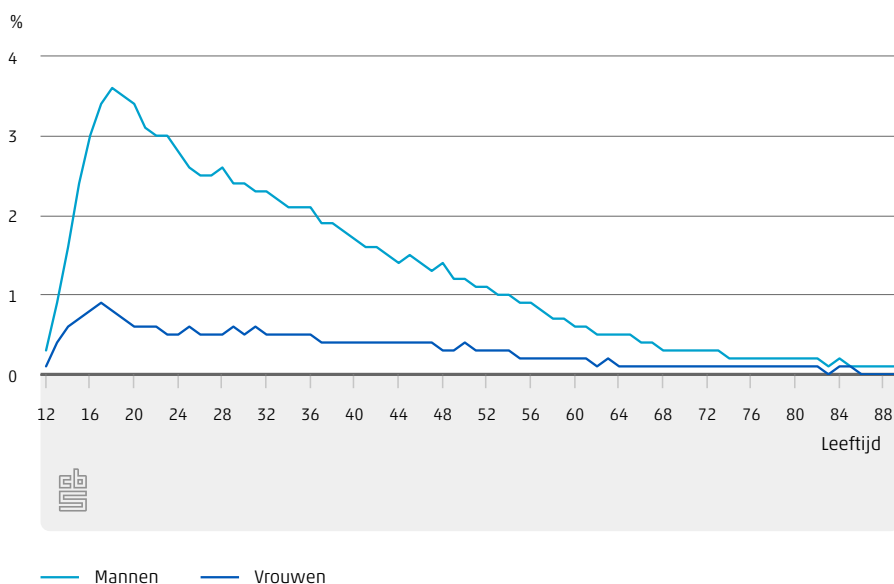
3,6% van 18-jarige jongens
geregistreerd als verdachte

Hoogste percentage verdachten onder jonge mannen

Het aandeel geregistreerde verdachten is beduidend lager onder vrouwen dan onder mannen. Ook voor jongeren is dit het geval. In 2018 was het aandeel het hoogst bij 18-jarige jongens. Op deze leeftijd was 3,6 procent van de jongens geregistreerd als verdachte. Bij meisjes lag de piek iets eerder en aanzienlijk lager. Op 17-jarige leeftijd was 0,9 procent van de meisjes geregistreerd als verdachte. Ook in de afgelopen jaren lag de piek bij meisjes vroeger dan bij jongens.

8.1.2 Geregistreeerde verdachten, 2018*

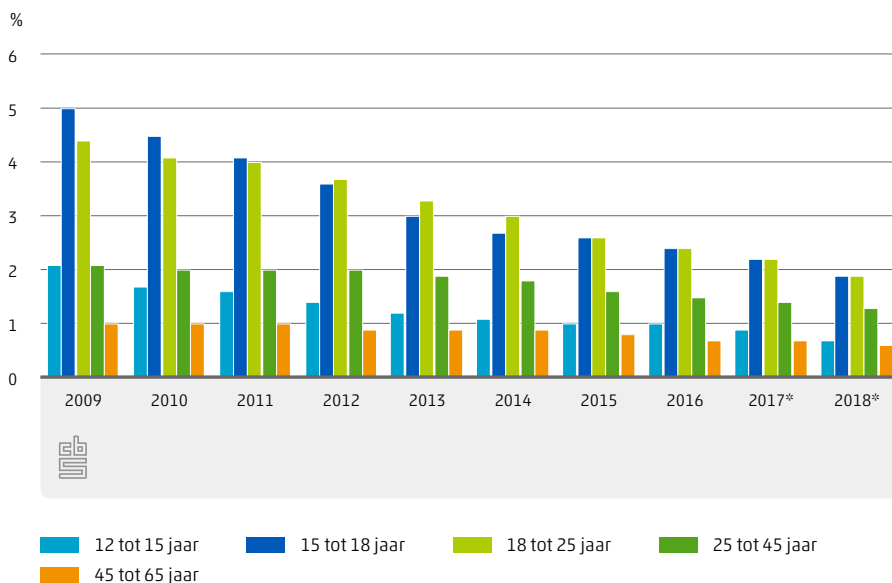

* voorlopige cijfers

Dalende trend voor alle leeftijdsgroepen

Sinds 2009 is er een afname in het aandeel geregistreeerde verdachten. Deze daling geldt voor alle leeftijdsgroepen, maar is sterker voor jongeren dan voor 25-plussers. In 2009 was nog 4 procent van de jongeren van 12 tot 25 geregistreerd als verdachte, in 2018 is dit gedaald tot 1,7 procent. De afname in het aandeel verdachten onder 12- tot 15-jarigen was relatief het sterkst in deze periode. Het aandeel verdachten in de groep 45- tot 65-jarigen nam het minst sterk af.

8.1.3 Geregistreeerde verdachten

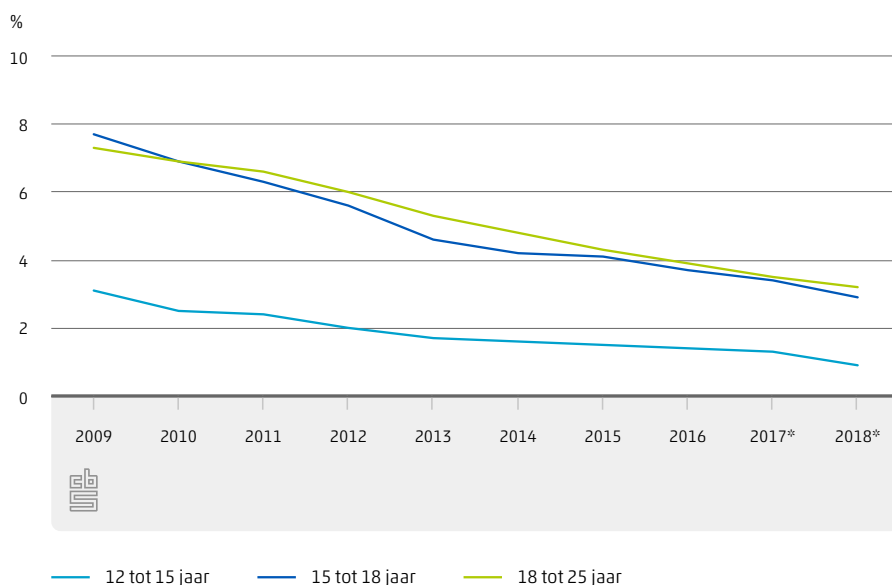

* voorlopige cijfers

12- tot 15-jarigen minst vaak verdachte onder jonge mannen

Bij jonge mannen is een duidelijk verschil te zien tussen de leeftijdsgroepen. Het percentage verdachten is onder de 12- tot 15-jarige jongens in 2018 met 0,9 procent beduidend lager dan bij de 15- tot 18-jarigen en de 18- tot 25-jarigen (respectievelijk 2,9 en 3,2 procent). Het aantal verdachte jongens onder de 15 jaar is in tien jaar tijd met ruim twee derde afgenomen. Dit is relatief de sterkste daling van alle onderscheiden leeftijdsgroepen.

8.1.4 Als verdachte geregistreerde jonge mannen

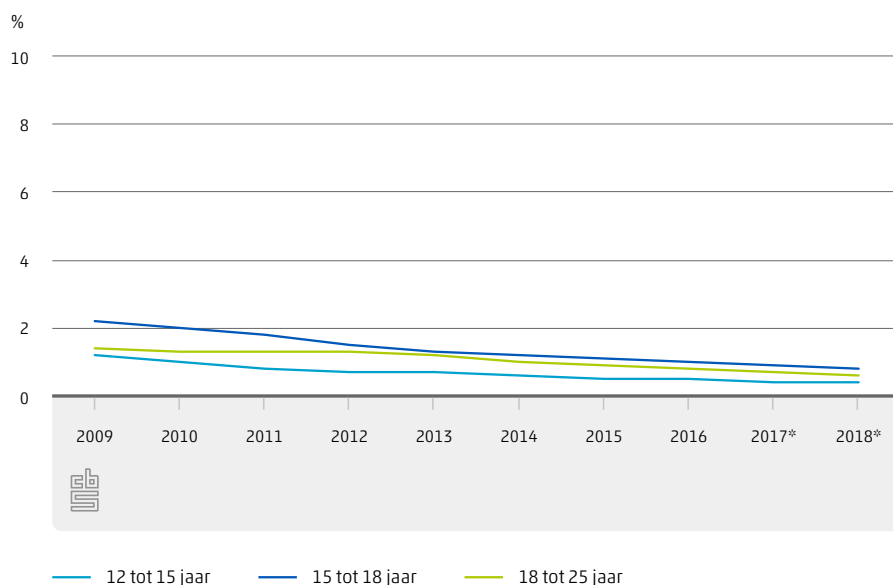

* voorlopige cijfers

15- tot 18-jarigen steeds hoogste aandeel verdachten bij jonge vrouwen

Niet alleen staan jonge vrouwen minder vaak dan jonge mannen geregistreerd als verdachte, ook de verschillen tussen de leeftijdsgroepen zien er anders uit. Waar bij de jongens consistent een groot verschil te zien is tussen de 12- tot 15-jarigen en de 15- tot 25-jarigen, is bij de meisjes met name de laatste jaren een gelijkere verdeling te zien. Wel is sinds 2009 het aandeel geregistreerde verdachten onder de 15- tot 18-jarigen consistent het hoogst, en onder de 12- tot 15-jarigen het laagst.

8.1.5 Als verdachte geregistreerde jonge vrouwen

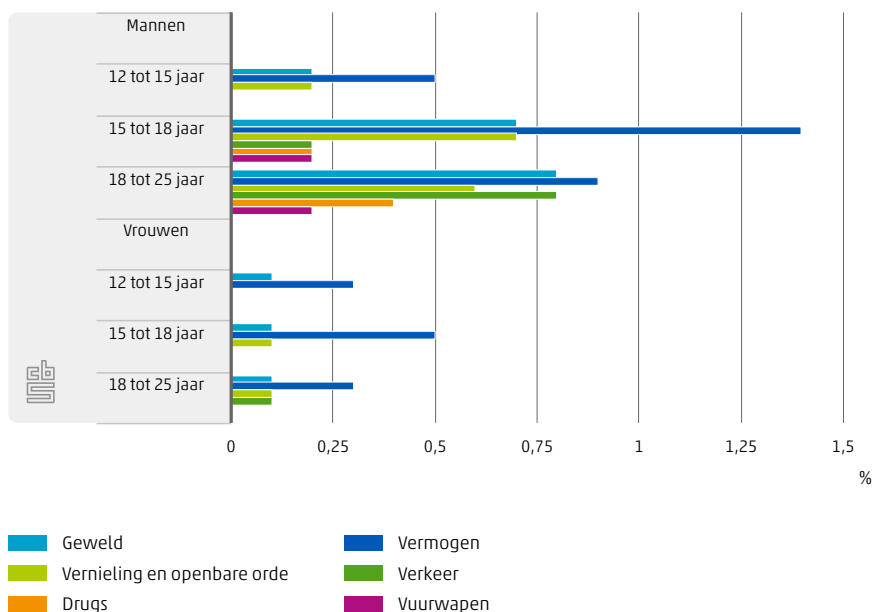

* voorlopige cijfers

Aandeel verdachten vermogensdelicten het hoogst

Ook wat betreft het type delict waarvan jongeren verdacht worden zijn verschillen zichtbaar tussen mannen en vrouwen. Zo komen drugs- en (vuur)wapendelicten vrijwel niet voor bij meisjes, en is het aandeel delicten van het type vernieling en openbare orde bij meisjes een stuk lager dan bij jongens. Wat wel overeenkomt, is dat het aandeel geregistreerde verdachten van de categorie vermogensdelicten het hoogst is bij jongens en meisjes van alle leeftijdsgroepen. Bij vermogensdelicten gaat het bijvoorbeeld om winkeldiefstal, fietsendiefstal of oplichting. Gewelddelicten staan bij de meeste groepen jongeren op de tweede plaats.

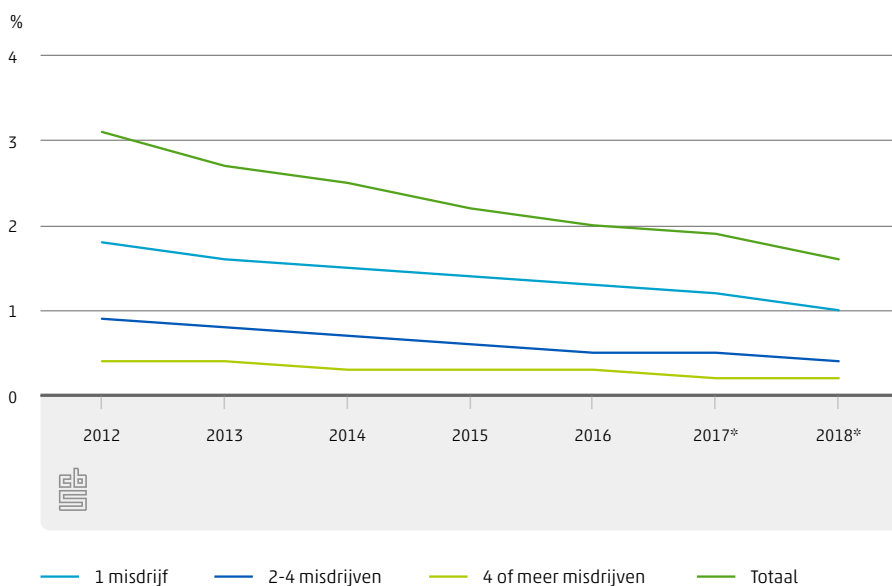
8.1.6 Geregistreeerde verdachte jongeren naar type delict, 2018*

Ook afname herhaald verdachten

Net als in eerdere jaren kwamen de meeste jongeren die in 2018 verdacht zijn geweest van een misdrijf in de afgelopen 2 jaar 1 keer in aanraking met de politie. In deze periode was 61 procent van de verdachte jongeren verdachte van 1 misdrijf, 26 procent van 2 of 3 misdrijven en 13 procent van 4 of meer misdrijven. Sinds 2012 neemt het aandeel herhaald verdachte jongeren, net als het aandeel eenmalig verdachte jongeren, gestaag af.

8.1.7 Geregistreeerde verdachte jongeren, afgelopen twee kalenderjaren

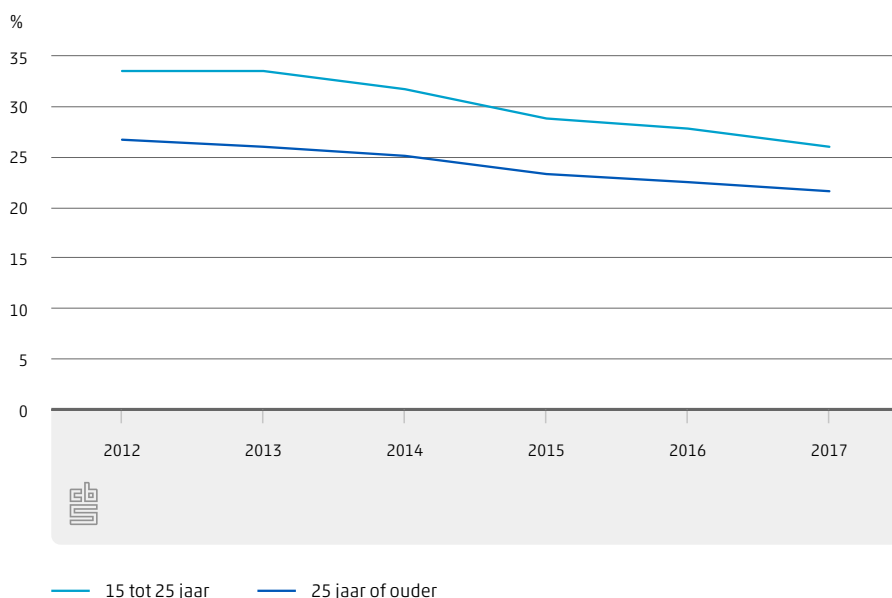
* voorlopige cijfers

8.2 Jongeren en politie

Ruim kwart had in 2017 contact met de politie

Naast verdachte worden van een misdrijf kunnen jongeren ook op andere manieren in contact komen met de politie. Ze kunnen zelf slachtoffer worden en hiervan melding of aangifte doen bij de politie, maar het kan ook gaan om een bekeuring of waarschuwing, een hulpvraag of zomaar een praatje met een agent op straat. In 2017 had 26 procent van de jongeren van 15 tot 25 jaar één keer of vaker contact met de politie in hun woongemeente. Dit aandeel is lager dan in 2012, toen nog 34 procent aangaf contact te hebben gehad met de politie. Daarnaast hadden 15- tot 25-jarige jongeren vaker contact met de politie dan personen van 25 jaar of ouder, al is het verschil tussen beide groepen in de laatste jaren kleiner geworden. Binnen de groep jongeren hadden de 15- tot 18-jarigen met 23 procent minder contact met de politie dan de 18- tot 25-jarigen (28 procent) in 2017.

8.2.1 Contact gehad met politie in eigen gemeente in de afgelopen 12 maanden

Bij 15- tot 25-jarige mannen was de daling in het contact met de politie sterker dan onder vrouwen in deze leeftijdsgroep. Desondanks hadden jonge mannen ook in 2017 nog vaker contact met de politie in eigen gemeente dan jonge vrouwen; 28 versus 24 procent.

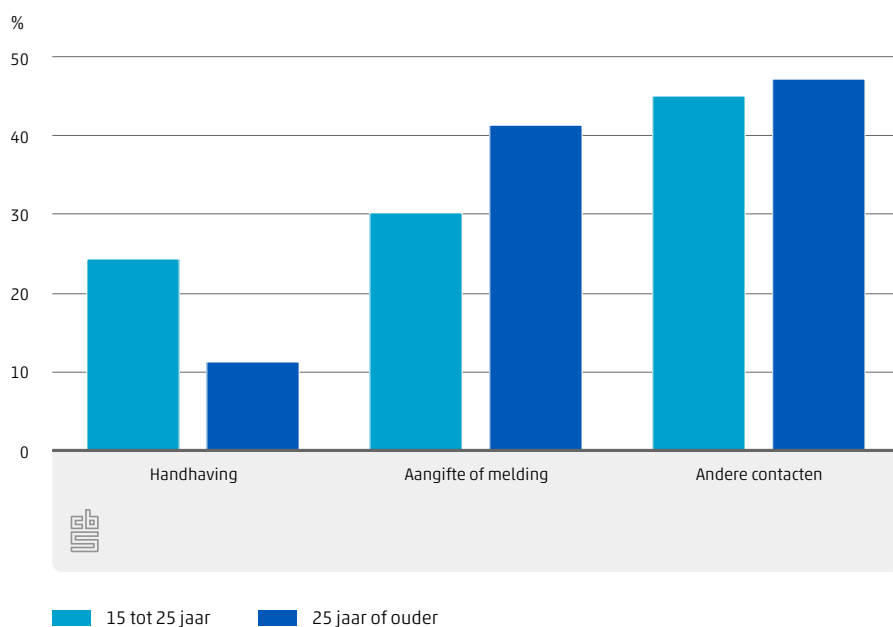
Contact met de politie

De cijfers over het contact van jongeren met de politie komen uit de Veiligheidsmonitor van het CBS en het ministerie van Justitie en Veiligheid, een grootschalige tweejaarlijkse enquête onder Nederlanders van 15 jaar of ouder. Thema's die in dit onderzoek verder aan bod komen zijn onder andere leefbaarheid, veiligheidsbeleving en slachtofferschap van criminaliteit. In 2017 werd de Veiligheidsmonitor ingevuld door bijna 150 duizend personen. De cijfers over de redenen voor en de tevredenheid met het contact hebben betrekking op het laatste contactgeval. Hierbij telt alleen het contact met de politie in de eigen woongemeente mee.

Jongeren relatief vaak contact met politie omwille van handhaving

Melding of aangifte doen van een delict was in 2017 voor 30 procent van de 15- tot 25-jarige jongeren de reden voor het contact met de politie in de eigen gemeente. Voor 25 procent ging het om een handhavingscontact. Voorbeelden hiervan zijn het krijgen van een bekeuring of waarschuwing, of het ondergaan van een controle. Het vaakst (45 procent) was er een andere reden voor het contact, zoals bijvoorbeeld het vragen om advies, hulp of het maken van een praatje. Wat dit laatste betreft verschillen jongeren weinig van 25-plussers. In vergelijking met personen van 25 jaar of ouder hadden 15- tot 25-jarigen wel meer dan twee keer zo vaak contact met de politie omwille van handhaving. Aangifte of melding was bij 15- tot 25-jarigen juist minder vaak de reden van het politiecontact.

8.2.2 Reden voor contact met de politie in eigen gemeente, 2017

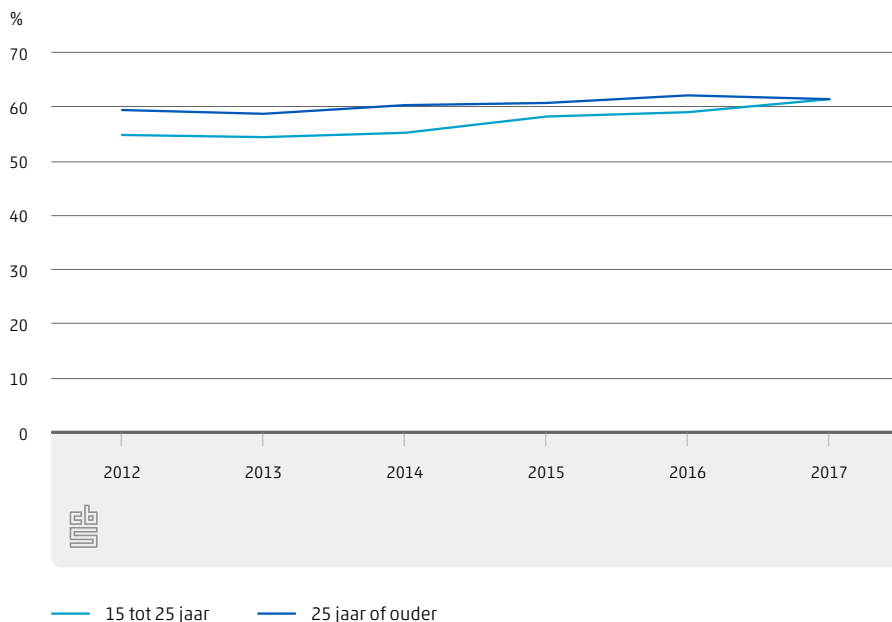

Jonge mannen hadden met 30 tegen 18 procent vaker contact met de politie in verband met handhaving dan jonge vrouwen. Daarentegen hadden 15- tot 25-jarige vrouwen (35 procent) juist vaker contact met de politie in verband met een aangifte of melding dan mannen (27 procent).

Meer jongeren tevreden met contact politie

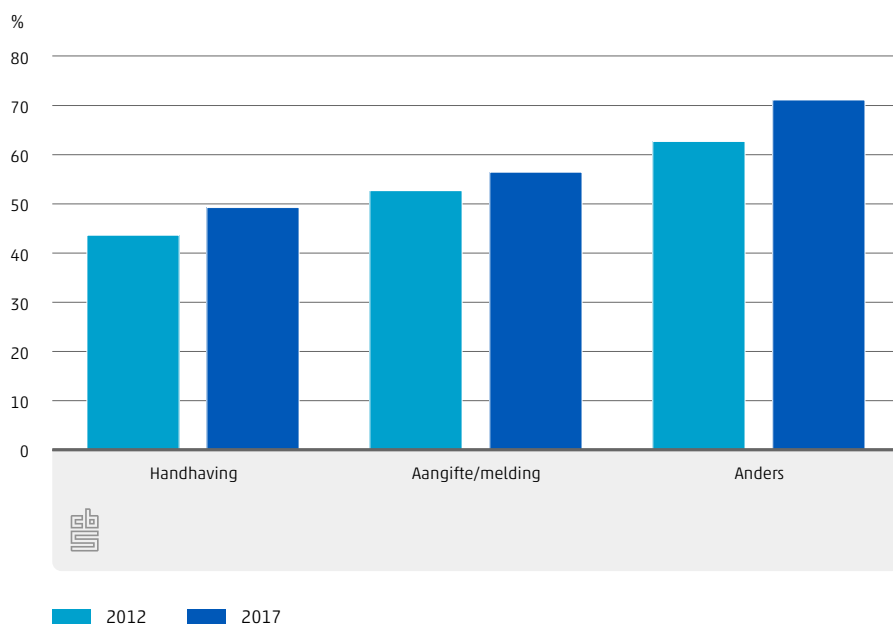
Van de jongeren van 15 tot 25 jaar die in 2017 contact hadden met de politie in hun woongemeente was 61 procent (zeer) tevreden over het laatste contact. Dat is een groter deel dan in 2012 toen 55 procent van de jongeren nog (zeer) tevreden was. Onder de bevolking van 25 jaar of ouder steeg de tevredenheid met het laatste politiecontact van 59 procent in 2012 naar 61 procent in 2017. Waar jongeren eerder nog wat minder tevreden waren dan 25-plussers, zijn beiden in 2017 even vaak (zeer) tevreden hierover.

8.2.3 Tevredenheid over contact met politie in eigen gemeente

De tevredenheid met het laatste contact verschilt per contactreden. Jongeren die te maken kregen met handhaving waren in 2017 het minst vaak (zeer) tevreden over het contact met de politie (49 procent). Voor aangifte of melding was dit wat hoger met 56 procent. Bij de overige contacten was het aandeel (zeer) tevreden jongeren met 71 procent het hoogst. Overigens nam ten opzichte van 2012 de tevredenheid bij de overige- en handhavingscontacten sterker toe dan bij de contacten naar aanleiding van het doen van aangifte of melding.

8.2.4 Tevredenheid over contact naar reden contact, 15 tot 25 jaar

Jongeren vaker slachtoffer van criminaliteit dan ouderen

Jongeren van 15 tot 25 jaar waren in 2017 relatief vaak slachtoffer van gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten. 20 procent van de jongeren werd hiervan slachtoffer, tegenover 18 procent van de 25- tot 45-jarigen, 15 procent van de 45- tot 65-jarigen en 9 procent van de 65-plussers. Het aandeel slachtoffers van deze traditionele vormen van criminaliteit is in de periode 2008–2017 onder jongeren tevens sterk gedaald: in 2008 bedroeg dat nog bijna 30 procent.

Verder werden naar verhouding ook veel jongeren slachtoffer van cybercrime. Daarbij gaat het om online identiteitsfraude, koop- en verkoopfraude, hacken of cyberpesten. In 2017 werd 17 procent van de 15- tot 25-jarigen hiervan slachtoffer, 13 procent van de 25- tot 45-jarigen, 10 procent van de 45- tot 65-jarigen en 5 procent van de 65-plussers. Tussen 2013 en 2016 daalde het aantal jeugdige slachtoffers van cybercrime, waarna het tussen 2016 en 2017 weer wat toenam.

8.3 Begrippen

Aangifte/melding (Veiligheidsmonitor)

Contact met politie in eigen gemeente vanwege aangifte (via internet of persoonlijk), of melding van een verdachte situatie of delict.

Andere contacten (Veiligheidsmonitor)

Contact met politie in eigen gemeente vanwege: opgeroepen worden als getuige i.v.m. delict, verloren of gevonden voorwerpen, vragen om hulp, advies e.d., sociaal contact of praatje en andere contacten.

Drugsmisdrijven (Standaardclassificatie misdrijven)

Harddrugs, softdrugs en overige drugsmisdrijven.

Geweldsmisdrijven (Standaardclassificatie misdrijven)

Mishandeling, bedreiging, stalking, seksuele misdrijven, levensmisdrijven, vrijheidsbeneming/gijzeling, mensenhandel, mensensmokkel en overige geweldsmisdrijven.

Handhaving (Veiligheidsmonitor)

Contact met politie in eigen gemeente vanwege een bekeuring, waarschuwing of controle.

Tevredenheid over laatste contact politie (Veiligheidsmonitor)

Gevraagd is: Hoe tevreden of ontevreden bent u over het optreden van de politie bij die gelegenheid? De antwoordmogelijkheden zijn 'zeer tevreden', 'tevreden', 'niet tevreden en niet ontevreden', 'ontevreden', 'zeer ontevreden' en 'geen antwoord'. Onder 'tevreden' worden alle respondenten verstaan die 'zeer tevreden' of 'tevreden' hebben geantwoord.

Verkeersmisdrijven (Standaardclassificatie misdrijven)

Verlaten plaats ongeval, rijden onder invloed, rijden tijdens ontzegging, rijden tijdens rijverbod, voeren vals kenteken, joyriding, weigeren blaastest/bloedonderzoek en overige verkeersmisdrijven.

Vermogensmisdrijven (Standaardclassificatie misdrijven)

Diefstal/verduistering en inbraak, bedrog, valsheidsmisdrijven, heling, afpersing en afdreiging, bankbreuk, witwassen en overige vermogensmisdrijven.

Vernieling en misdrijven tegen openbare orde en gezag (Standaardclassificatie misdrijven)

Vernieling en beschadiging, openbare orde misdrijven, brandstichting/ontploffing, openbaar gezag misdrijven.

Vuurwapenmisdrijven (Standaardclassificatie misdrijven)

Misdrijven omschreven in artikel 55 van de Wet Wapens en Munitie. De wet regelt de opsporing, vervolging en berechting van handelingen die te maken hebben met (verboden) wapenbezit en wapenhandel.

8.4 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over verdachten van 12 tot 25 jaar naar delictgroep en persoonskenmerken zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over verdachten tot 25 jaar naar delictgroep en woonregio zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over verdachten naar delictgroep, geslacht, leeftijd en migratieachtergrond zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over het contact met de politie en de tevredenheid met het laatste contact onder jongeren van 15 tot 25 jaar zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over burgers en politie naar diverse persoonskenmerken zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over slachtofferschap van criminaliteit onder jongeren van 15 tot 25 jaar zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

9.

Jongeren in Caribisch Nederland

Auteurs

Suzanne Loozen

Carel Harmsen

Linda Fernandez Beiro

40% van de jongeren op Sint Eustatius woont in een eenoudergezin

92% van de thuiswonende jongeren in Caribisch Nederland heeft minstens één werkende ouder

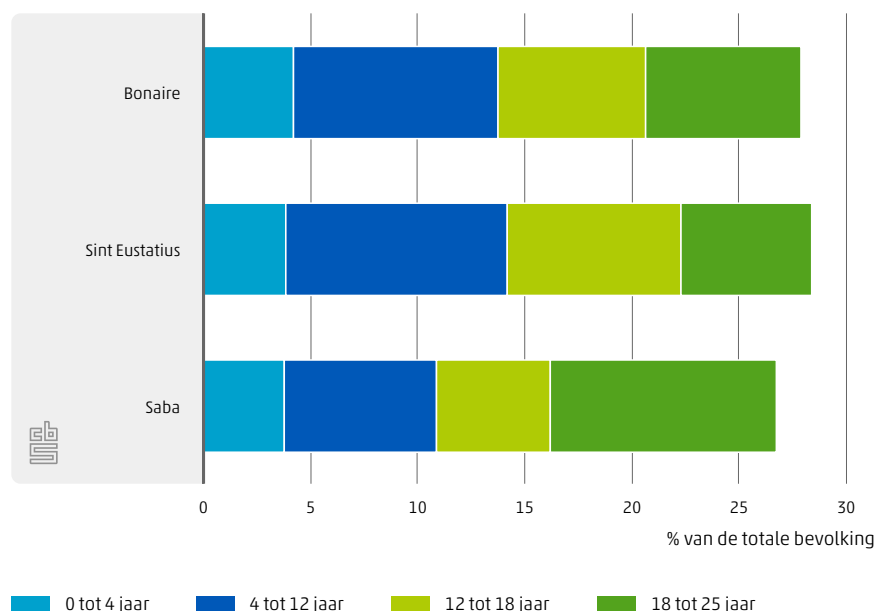

Op 1 januari 2018 woonden er 7 duizend jongeren (tot 25 jaar) in Caribisch Nederland. Amboina was de buurt op Bonaire waar naar verhouding de meeste jongeren woonden, op Saba was dat The Bottom en op Sint Eustatius Bay Brow. Drie kwart van de jongeren op Bonaire en Sint Eustatius was geboren op een van de eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba, voor Saba gold dat voor zes op de tien jongeren. Ruim negen op de tien jongeren die bij (één van) hun ouders woonden, hadden minstens één werkende ouder. Van de 15- tot 25-jarige jongeren was 44,5 procent aan het werk.

9.1 Jongeren naar buurt

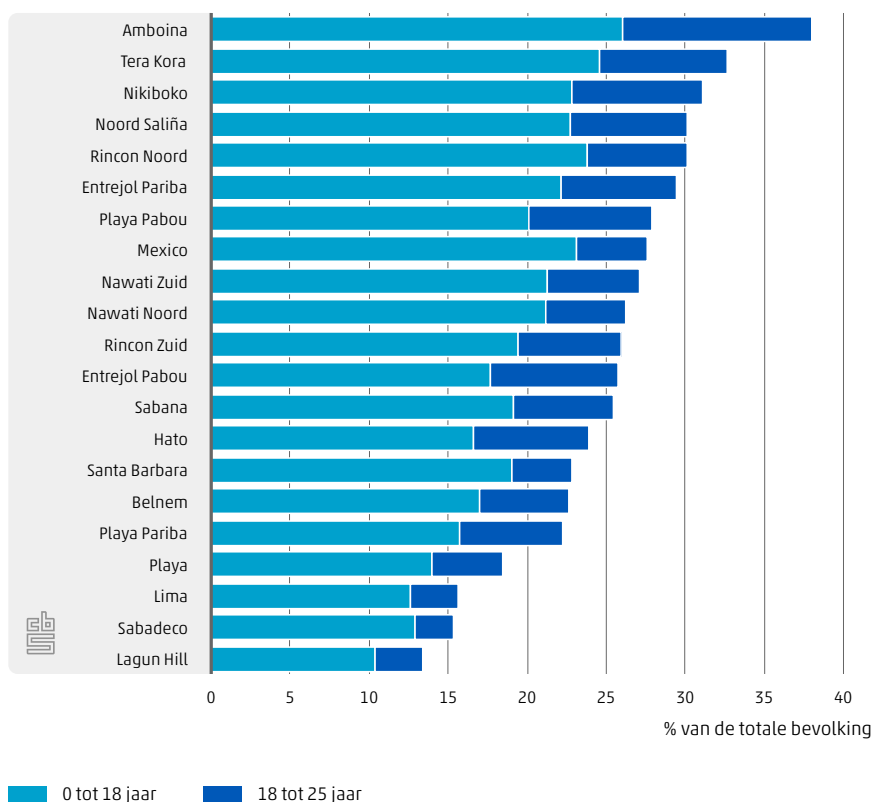
De 7 duizend jongeren tot 25 jaar die op de eilanden van Caribisch Nederland woonden, vormden 28 procent van de totale bevolking. Van deze jongeren waren er 5,2 duizend minderjarig en 1,8 duizend meerderjarig. Het aandeel jongeren in de totale bevolking verschilde niet heel erg per eiland, maar binnen de groep jongeren op Saba was het aandeel van 18- tot 25-jarigen relatief groot vergeleken met de andere eilanden.

9.1.1 Jongeren in Caribisch Nederland, 1 januari 2018

Bonaire telt 22 buurten. Er woonden relatief veel jongeren in de buurt Amboina, een buurt aan de rand van Kralendijk: 4 op de 10 bewoners van deze buurt was jonger dan 25. In deze buurt woonden ook relatief veel meerderjarige jongeren die deels al op zich zelf wonen. Net als Amboina waren ook de naastgelegen buurten Tera Korá en Nikiboko relatief kinderrijk met 33 en 31 procent jongeren. Lagun Hill daarentegen kende een klein aandeel jongeren, net als de buurt Sabadeco en de buurt Lima. In laatstgenoemde wijken wonen relatief veel Europese Nederlanders die zich op latere leeftijd op Bonaire hebben gevestigd. In absolute zin telde Nikiboko de meeste jongeren: van de bijna 5,5 duizend 25-minners op Bonaire, woonden er ruim 900 in deze buurt. Daarna volgde Entrejol Pariba met ruim 800 jongeren.

9.1.2 Jongeren op Bonaire, 1 januari 2018¹⁾

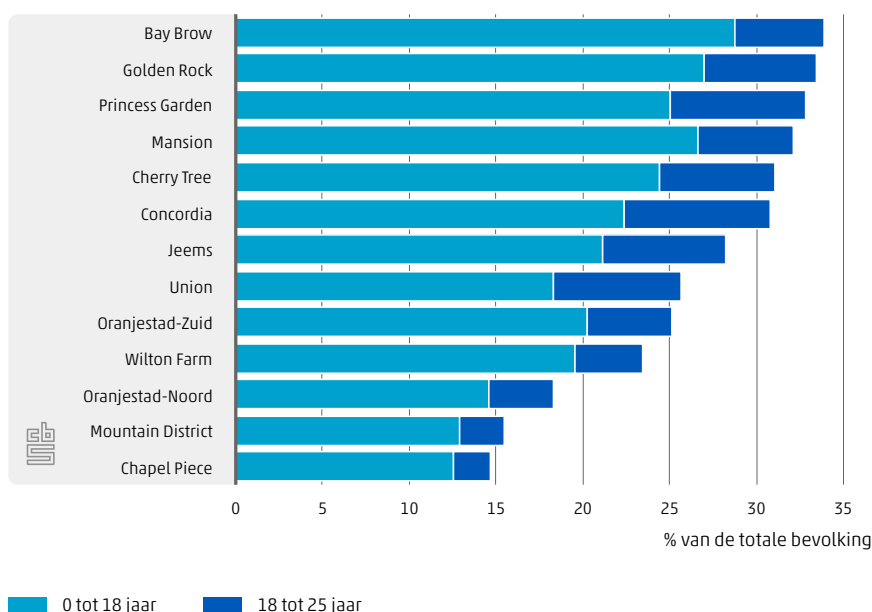

¹⁾ De buurt Guatemala is niet opgenomen in deze figuur vanwege het kleine aantal inwoners.

Sint Eustatius telt 13 buurten. De bevolking bestond er op 1 januari 2018 voor 28 procent uit 0- tot 25-jarigen. De meest kinderrijke buurt van het eiland was Bay Brow, met 34 procent jongeren, op de voet gevolgd door Golden Rock en Princess

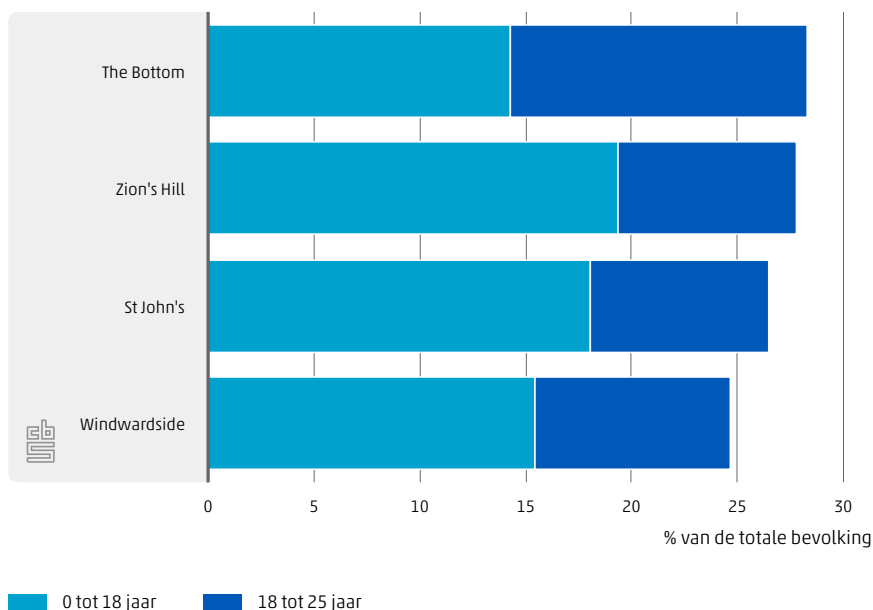
Garden met elk 33 procent jongeren. In deze laatste twee buurten woonden ook in absolute zin de meeste jongeren, respectievelijk 135 en 114. In de buurten Chapel Piece en Mountain District was het aandeel jongeren met 15 procent het kleinst. Dit werd mede veroorzaakt door de aanwezigheid van immigranten uit de Verenigde Staten en Europees Nederland die zich op latere leeftijd op Sint Eustatius hebben gevestigd.

9.1.3 Jongeren op Sint Eustatius, 1 januari 2018

Saba is kleiner dan Bonaire en heeft 4 buurten. Er wonen ook minder jongeren in de leeftijd van 0 tot 25 jaar op Saba: 578 op 1 januari 2018. Wel ging het met 27 procent van de inwoners om een vergelijkbaar aandeel van de bevolking. Zowel relatief als absoluut gezien woonden de meeste jongeren in The Bottom. Van de 578 jongeren op Saba, woonden er 214 in The Bottom. Zij vormden 28 procent van alle bewoners in deze buurt. Dat er veel jongeren in The Bottom woonden heeft te maken met de medische universiteit die in deze buurt staat. Er woonden relatief veel medische studenten uit de Verenigde Staten en Canada, waarvan de eerstejaars studenten het eerste trimester verplicht op de campus wonen. Windwardside had het kleinste aandeel jongeren.

9.1.4 Jongeren op Saba, 1 januari 2018

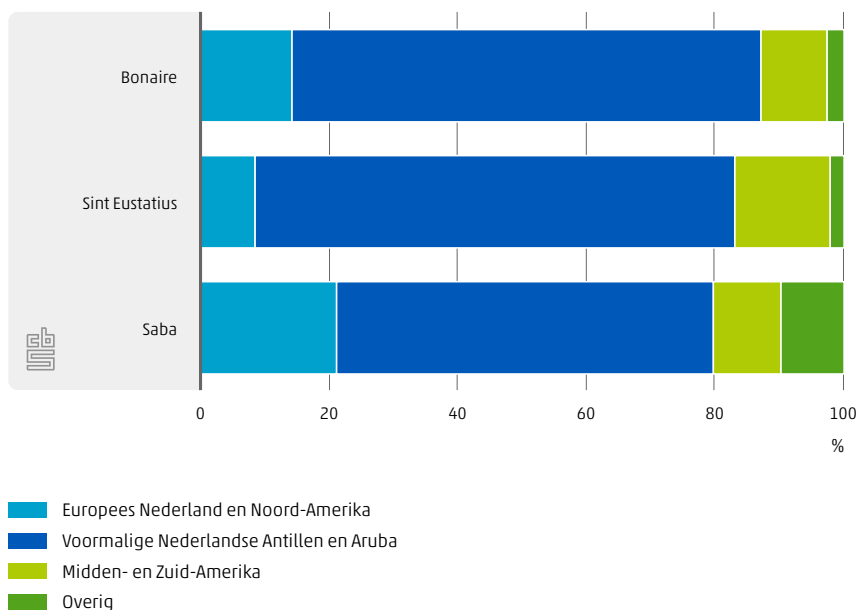

9.2 Jongeren naar geboortegebied

Ruim 70 procent van de 7 duizend jongeren in Caribisch Nederland was geboren op één van de eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba. Daarnaast kwam 12 procent uit Europees Nederland of Noord-Amerika¹⁾ en 11 procent uit Midden- of Zuid-Amerika.

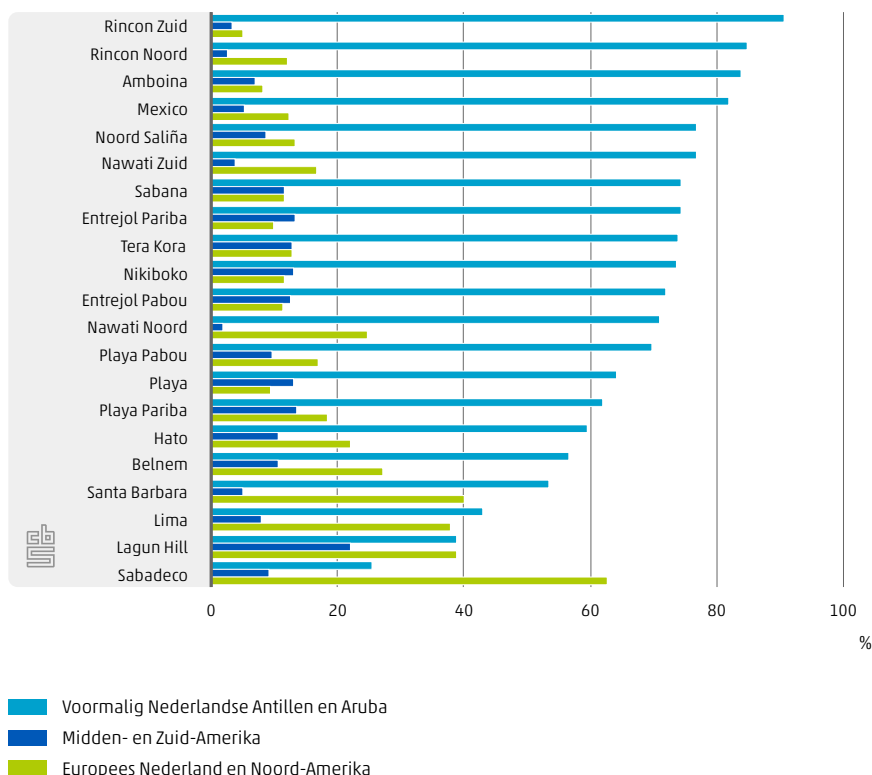
¹⁾ Er is in dit hoofdstuk voor gekozen Nederland en Noord-Amerika samen te voegen omdat beiden vergelijkbaar zijn wat betreft migratiemotief.

9.2.1 Jongeren tot 25 jaar naar geboortegebied, 1 januari 2018

Van de drie eilanden kende Bonaire met 14 procent het grootste aandeel jongeren dat geboren is in Europees Nederland of Noord-Amerika, van deze 14 procent is 13 procentpunt in Europees Nederland geboren. Bijna drie kwart is op de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba geboren. Vooral in Sabadeco woonden relatief veel jongeren die geboren zijn in Europees Nederland, 56 procent en jongeren die geboren zijn in Noord-Amerika, 7 procent. Overigens is dit een buurt waar relatief weinig jongeren woonden (zie paragraaf 9.1). In de buurten in Rincon was ten minste 85 procent van alle jongeren geboren op één van de eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba.

9.2.2 Jongeren (0 tot 25 jaar) op Bonaire naar geboortegebied, 1 januari 2018¹⁾

¹⁾ De buurt Guatemala is niet opgenomen in deze figuur vanwege het kleine aantal inwoners.

Ook op Sint Eustatius was drie kwart van de jongeren geboren op de voormalig Nederlandse Antillen en Aruba. Daarnaast woonden er vergeleken met Bonaire en Saba veel jongeren die geboren zijn in Midden- en Zuid-Amerika: 15 procent, en juist wat minder jongeren die geboren zijn in Europees Nederland en Noord-Amerika: 9 procent. Europese Nederlanders woonden relatief vaak in Mountain District. Jongeren die op de voormalig Nederlandse Antillen en Aruba geboren zijn, woonden vaak in Mansion, Union en Jeems. Jongeren afkomstig uit Midden- en Zuid-Amerika woonden vaak in Wilton Farm.

Op Saba woonden relatief weinig jongeren die op één van de Antilliaanse eilanden geboren zijn, 58 procent. Wel waren er relatief veel jongeren die in Noord-Amerika zijn geboren: 15 procent. Dat werd mede veroorzaakt door de aanwezigheid van een medische opleiding waarvoor studenten uit Noord-Amerika naar het eiland komen. De samenstelling van de buurten naar geboortegebied verschilde niet zo sterk. Jongeren geboren op de voormalig Nederlandse Antillen en Aruba woonden

naar verhouding het vaakst in St John's. Windwardside was populair onder immigranten uit Noord-Amerika en Europees Nederland. In Zion's Hill woonden relatief veel immigranten uit Midden- en Zuid-Amerika.

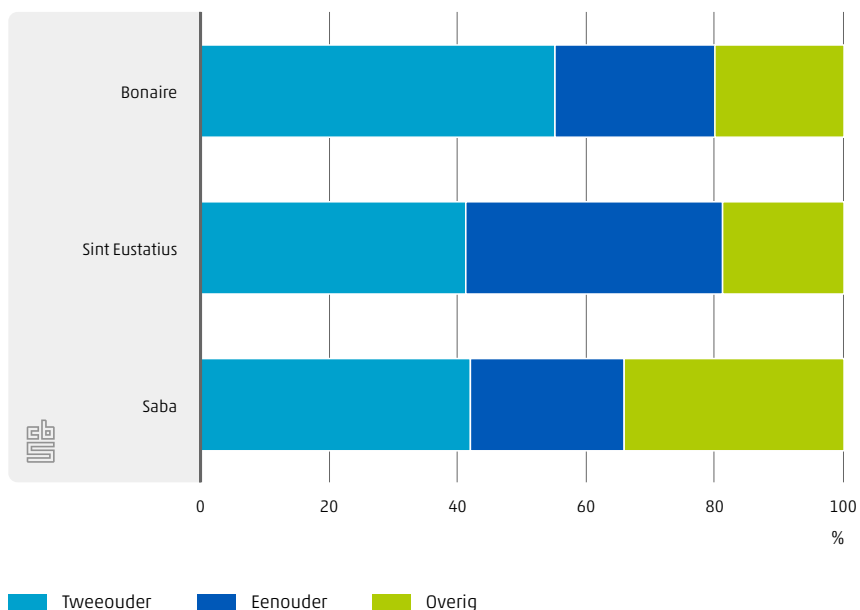
58% van de jongeren op Saba is geboren op de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba

9.3 Jongeren naar gezinstype

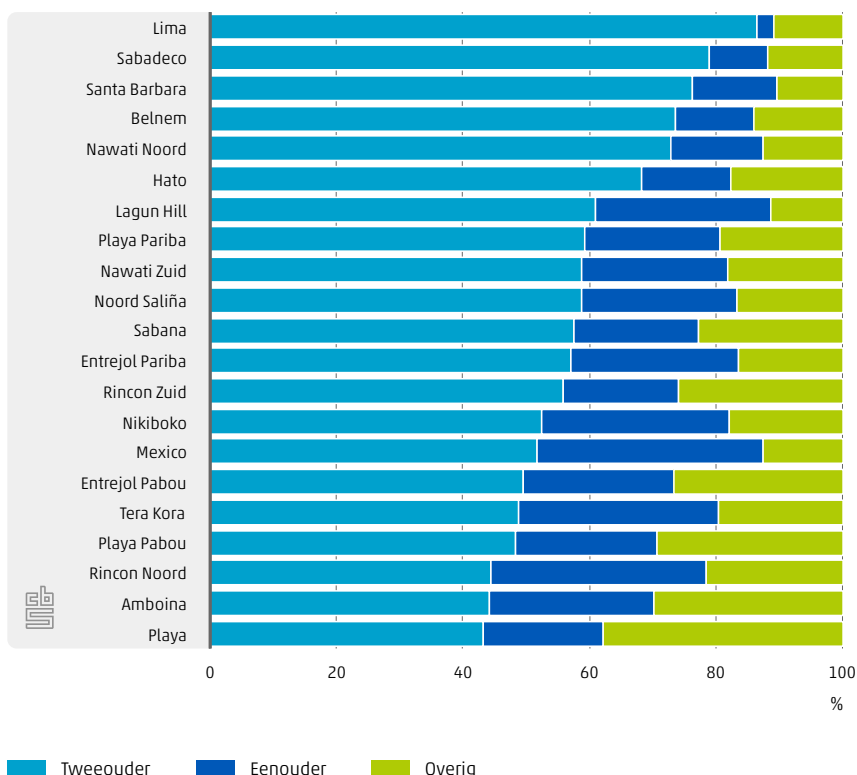
In Caribisch Nederland woonde op 1 januari 2018 iets meer dan de helft van de 7 duizend jongeren tot 25 jaar samen met twee ouders en iets meer dan een kwart samen met één ouder. De rest woonde zelfstandig of woont als overig lid bij een ander gezin. In het vervolg van dit artikel wordt gesproken over overig huishouden. Op Saba was het aandeel jongeren dat als overig lid deel uitmaakt van een gezin of al zelfstandig woont relatief groot vergeleken met de andere eilanden.

9.3.1 Jongeren tot 25 jaar naar gezinstype, 1 januari 2018

Op Bonaire woonde 55 procent van de jongeren in een tweeoudergezin, 25 procent in een eenoudergezin en 20 procent in een overig huishouden. De buurt waar relatief de meeste jongeren in een tweeoudergezin woonden, was Lima (86 procent). Daarna volgden Sabadeco en Santa Barbara. In de buurt Mexico woonden relatief de meeste jongeren in een eenoudergezin (36 procent).

9.3.2 Jongeren (0 tot 25 jaar) op Bonaire naar type gezin, 1 januari 2018¹⁾

¹⁾ De buurt Guatemala is niet opgenomen in deze figuur vanwege het kleine aantal inwoners.

Van de jongeren op Sint Eustatius was het aandeel dat in een eenoudergezin woont vrijwel net zo groot als het aandeel jongeren in een tweeoudergezin, 40 en 41 procent. 19 procent woonde in een overig huishouden. In de buurten Mountain District woonden relatief veel jongeren in een tweeoudergezin, 75 procent. In Oranjestad-Noord was dit aandeel met bijna een kwart relatief klein. In deze buurt woonden veel jongeren in een eenoudergezin en in een overig huishouden. In Mansion woonden relatief de meeste jongeren in een eenoudergezin (57 procent). In Chapel Piece woonden relatief de meeste jongeren in een overig huishouden (36 procent).

Op Saba woonde een derde van de jongeren in een overig huishouden. Dit aandeel was groter dan op Bonaire en Sint Eustatius. Vooral in The Bottom waren relatief veel jongeren die zelfstandig wonen of als overig lid deel uitmaakten van een huishouden. Dit werd mede veroorzaakt door de grote groep medische studenten uit de Verenigde Staten en Canada die in deze buurt woont. 42 procent van de jongeren op

Saba woonde in een tweeoudergezin en 24 procent in een eenoudergezin. In St John's woonden de meeste jongeren bij beide of een van beide ouders, 56 en 27 procent, en kwam het relatief weinig voor dat jongeren als overig lid deel uitmaakten van een huishouden.

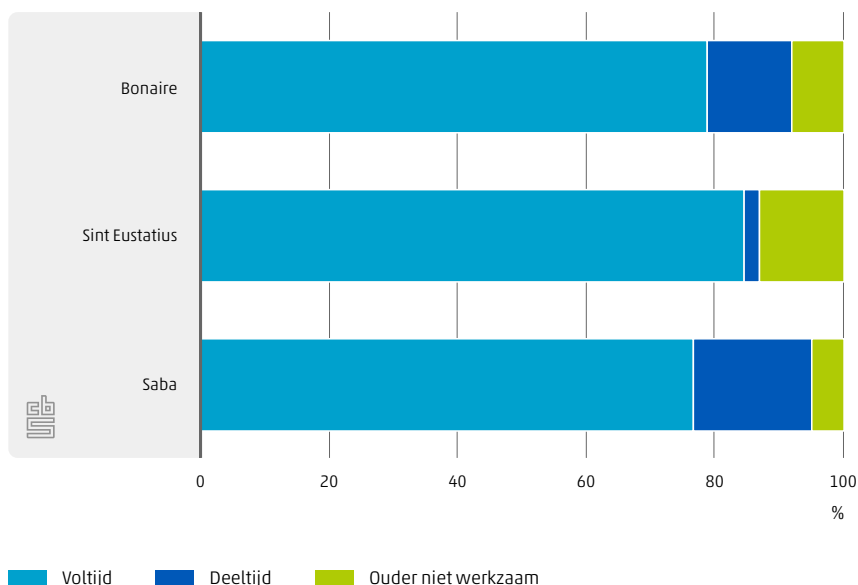
9.4 Arbeidsdeelname ouders

Merendeel van de ouders werkt

In 2018 had 92 procent van de thuiswonende jongeren tot 25 jaar in Caribisch Nederland minstens één werkende ouder. Op Bonaire en Sint Eustatius ging het om 94 en 90 procent van de kinderen. Op Saba was dit 82 procent. Dat het overgrote merendeel van de jongeren minstens één werkende ouder had, gold zowel voor de jongeren die in een eenoudergezin woonden als voor de jongeren die bij beide ouders wonen.

Van de kinderen in eenoudergezinnen in Caribisch Nederland had 91 procent een werkende ouder. De ouder of het gezinshoofd werkte meestal in een voltijdbaan (80 procent), 11 procent had een deeltijdbaan. Op Sint Eustatius had een iets groter deel van de jongeren een ouder met een voltijdbaan dan op Bonaire en Saba. Daarentegen was ook het aandeel jongeren zonder werkende ouder er met 13 procent groter dan op de andere eilanden.

9.4.1 Arbeidsdeelname ouder bij thuiswonende kinderen in eenoudergezin, 2018

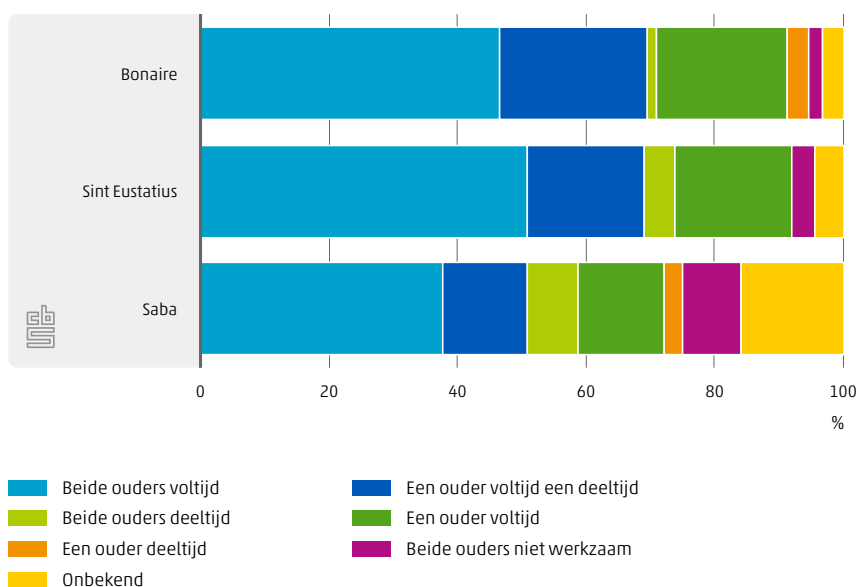

Van de jongeren die bij een ouderpaar wonen, had 93 procent minstens één werkende ouder. Bij ruim 70 procent van die jongeren werkten beide ouders, en vaak allebei in een voltijd baan. Bij ruim 22 procent werkte één van beide partners. Hiervan ging het bij ruim 19 procent om één voltijder en bij 3 procent om één deeltijder. Bij 3 procent van de thuiswonende jongeren werkten de ouders niet.

Op Bonaire (47 procent) en Sint Eustatius (51 procent) hadden thuiswonende kinderen in een tweeoudergezin vaker dan op Saba (38 procent) twee voltijd werkende ouders. Daarnaast had op Bonaire bijna een kwart van de kinderen twee werkende ouders, waarvan één voltijd en één deeltijd werkte. Op Sint Eustatius en Saba waren deze percentages lager. Een derde grote groep, voornamelijk op Bonaire en Sint Eustatius, waren de jongeren waarvan één ouder in voltijd werkt en de andere niet werkt.

Op Saba hadden kinderen met 9 procent vaker dan op de andere eilanden twee ouders die niet werken. Ook is op Saba voor een relatief groot deel van de ouders niet bekend of zij werkten. Dit komt omdat in de enquête van het Arbeidskrachten Onderzoek Caribisch Nederland (AKO-CN) van het gezin alleen het kind heeft gerepondeerd en de ouders niet. Dit kan voorkomen omdat het is toegestaan dat niet iedereen in het huishouden respondeert. Blijkbaar komt dit op Saba vaker voor dan op Bonaire en St. Eustatius. Er is geen aanwijsbare reden voor.

9.4.2 Arbeidsdeelname ouders bij thuiswonende jongeren in een gezin met twee ouders, 2018

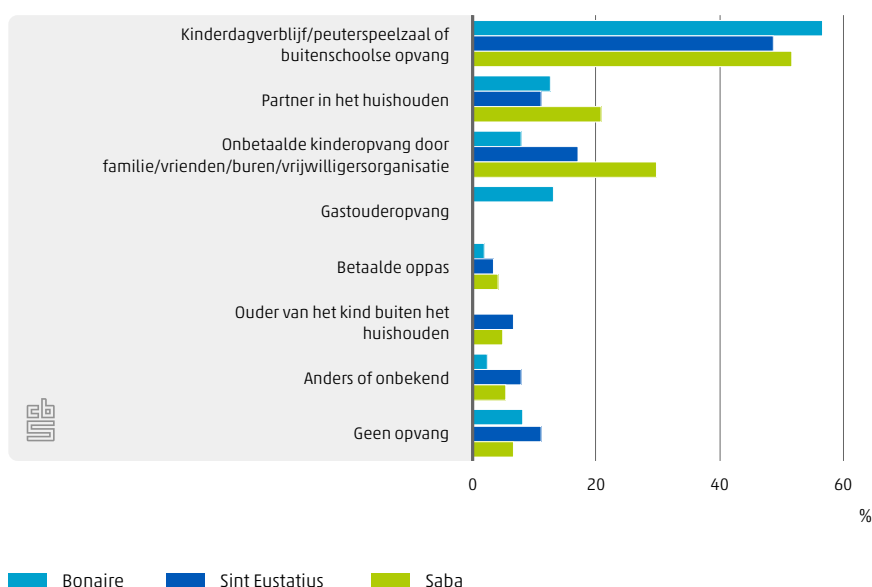
55 procent van werkende ouders maakt gebruik van kinderdagverblijf of buitenschoolse opvang

Ouders die werken maken gebruik van betaalde of onbetaalde opvang. In 2018 waren er in Caribisch Nederland 3 duizend werkende ouders waarvan het jongste kind jonger dan 12 jaar is. Van hen maakte 55 procent gebruik van het kinderdagverblijf/peuterspeelzaal of de buitenschoolse opvang om het kind op te vangen wanneer zij aan het werk zijn. Voltijds werkende ouders maakten met 59 procent vaker gebruik van het kinderdagverblijf of de buitenschoolse opvang dan ouders die in deeltijd werken (39 procent). Op Bonaire was het percentage dat gebruik maakte van het kinderdagverblijf/peuterspeelzaal of de buitenschoolse opvang met 57 procent het hoogst. Op Saba en Sint Eustatius maakte 52 en 49 procent gebruik van deze vorm van opvang.

Op Bonaire werd daarnaast ook relatief vaak gebruik gemaakt van gastouderopvang, of zorgt de partner voor de kinderen. Op Sint Eustatius en vooral op Saba werden kinderen daarnaast relatief vaak opgevangen door onbetaalde opvang zoals familie, vrienden, burens of een vrijwilligersorganisatie. Van de werkende ouders met jonge kinderen gaf 8 procent in Caribisch Nederland aan geen opvang voor de kinderen te hebben. Dit aandeel was met 19 procent het grootst onder alleenstaande werkende

ouders. Van diegenen die deel uitmaakten van een ouderpaar geeft 5 procent aan geen opvang te hebben. Een mogelijke verklaring voor het niet gebruik maken van opvang kan zijn dat het kind al alleen thuis kan blijven of een oudere broer of zus heeft. Alleenstaanden maakten ook minder gebruik van betaalde opvang dan leden van ouderparen.

9.4.3 Zorg voor kinderen van werkende ouders met een jongste kind tot 12 jaar, 2018

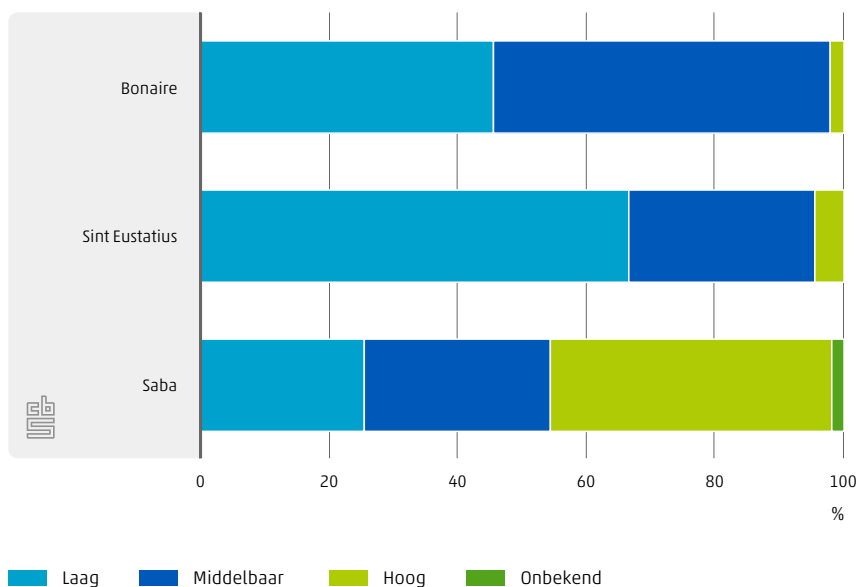
9.5 Onderwijsniveau en arbeidsdeelname jongeren

44 procent van jongeren op Saba hoogopgeleid

In 2018 had van de in Caribisch Nederland wonende jongeren van 15 tot 25 jaar 46 procent een laag, 47 procent een middelbaar en 6 procent een hoog onderwijsniveau. Het onderwijsniveau verschilde per eiland. Op Sint Eustatius was de groep jongeren met een laag onderwijsniveau (67 procent) naar verhouding het grootst. Op Saba vormden hoogopgeleide jongeren juist de meerderheid met 44 procent. Daar woonden relatief veel hoogopgeleide Amerikanen en Canadezen

die naar het eiland zijn verhuisd om er te studeren aan de medische universiteit (zie paragraaf 9.2). Op Bonaire en Sint Eustatius was het percentage hoogopgeleiden relatief klein.

9.5.1 Hoogst behaalde onderwijsniveau jongeren van 15 tot 25 jaar, 2018

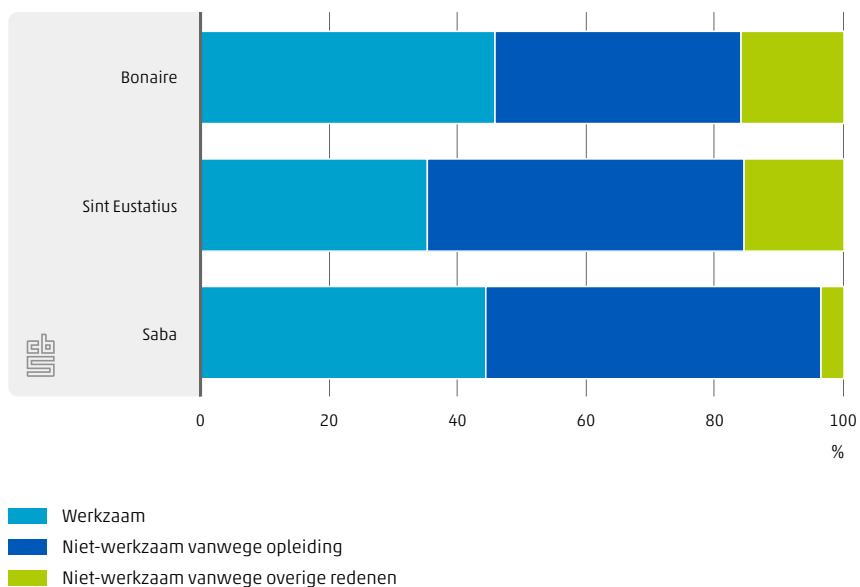
Veel jongeren in deze leeftijdsgroep volgen nog een opleiding en zullen nog een diploma op een hoger niveau halen. Op Sint Eustatius ging het om 55 procent van de jongeren die nog een opleiding volgden en op Bonaire om 56 procent. Vergeleken met Sint Eustatius en Bonaire was het aandeel onderwijsvolgende jongeren op Saba met 65 procent relatief groot, dit heeft te maken met de daar aanwezige universiteit.

44,5 procent van de jongeren in Caribisch Nederland heeft betaald werk

Onderwijsvolgende jongeren in Caribisch Nederland hebben veel minder vaak dan jongeren in Europees Nederland een bijbaan naast de studie. Een groot deel van de jongeren in Caribisch Nederland was dan ook niet aan het werk en geeft het volgen van een opleiding of studie als reden om niet te kunnen werken. Bijna 45 procent van de jongeren van 15 tot 25 jaar had in 2018 wel betaald werk.

De arbeidsparticipatie was met 46 procent het hoogst in Bonaire, gevolgd door Saba (44,5 procent) en Sint Eustatius (35,4 procent).

9.5.2 Binding met de arbeidsmarkt van jongeren van 15 tot 25 jaar, 2018

Van de werkzame jongeren van 15 tot 25 jaar in Caribisch Nederland had twee derde een voltijdbaan, een kwart een grote deeltijdbaan van 20 tot 35 uur en 1 op de 10 een kleinere deeltijdbaan van minder dan 20 uur per week. Bijna de helft werkte in een tijdelijk dienstverband, 44 procent in een vast dienstverband en 9 procent als zelfstandige. Vanwege te kleine aantallen is deze informatie niet voor alle eilanden afzonderlijk beschikbaar.

9.6 Begrippen

Beroepsbevolking

Personen:

- die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking), of
- die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking).

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Caribisch Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Caribisch Nederland

De benaming van de Nederlandse eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius.

Netto-arbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de bevolking (beroeps- en niet-beroepsbevolking). Deze definitie heeft betrekking op personen die in Caribisch Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking).

Niet-beroepsbevolking

Personen zonder betaald werk, die niet recent naar werk hebben gezocht of daarvoor niet direct beschikbaar zijn. Deze definitie heeft betrekking op personen die in Caribisch Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

Onderwijsniveau

De plaats in de indeling van opleidingen naar niveau volgens de Standaard Onderwijsindeling 2016 (SOI 2016) van het CBS. Dit niveau wordt bepaald door de minimale onderwijsloopbaan die nodig is om de opleiding met succes te kunnen volgen, de duur van de opleiding en de toegang die de opleiding biedt aan vervolgonderwijs.

Tijdelijk dienstverband

Een werknemer met een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd. Als een persoon meer dan één baan of werkkring heeft, dan wordt uitgegaan van de baan of werkkring waaraan de meeste tijd wordt besteed.

Vast dienstverband

Een werknemer met een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd. Als een persoon meer dan één baan of werkkring heeft, dan wordt uitgegaan van de baan of werkkring waaraan de meeste tijd wordt besteed.

Voormalig Nederlandse Antillen en Aruba

De voormalig Nederlandse Antillen en Aruba bestaan uit de eilanden Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten. Op 1 januari 1986 werd Aruba afgescheiden van de Nederlandse Antillen. Sinds die datum is Aruba een autonoom land binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Vanaf 10 oktober 2010 zijn de Nederlandse Antillen ontbonden. Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat sindsdien uit vier landen: Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten. De openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, ook wel Caribisch Nederland, functioneren als bijzondere gemeente van Nederland.

9.7 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over jongeren in huishoudens in Caribisch Nederland naar leeftijd zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over de stand van de bevolking op 1 januari in Caribisch Nederland zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over de bevolkingsontwikkeling in Caribisch Nederland zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over de arbeidsdeelname van jongeren in Caribisch Nederland zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over de arbeidsdeelname van ouders in Caribisch Nederland zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over buurten op Saba en Sint Eustatius naar buurt zijn te vinden in de volgende [maatwerktabellen](#) en in het [rangen-en-standenbericht](#).

Cijfers over buurten op Bonaire zijn te vinden in de volgende [maatwerktabellen](#) en in het [nieuwsbericht](#).

Relevante publicaties

CBS (2019, 28 juni). [In Caribisch Nederland werken meeste ouders](#). CBS Nieuwsbericht.

CBS (2018, 25 april). [Inwoners van Bonaire: wie woont waar op Bonaire?](#) CBS Nieuwsbericht.

CBS (2016, 19 december). [Bevolking Bonaire groeit vooral door immigratie](#). CBS Nieuwsbericht.

10.

Welzijn

van jongeren

Auteur

Moniek Coumans

86% van de jongvolwassenen zegt gelukkig te zijn

45% van de jongeren vindt milieuvervuiling een
(heel) groot probleem

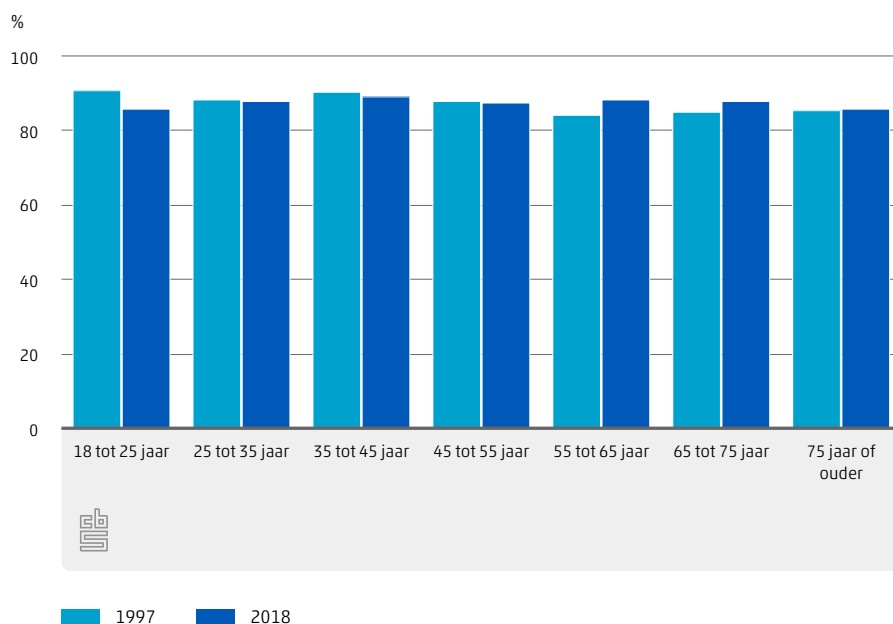
Jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar zijn over het algemeen gelukkig. Wel is dit in de afgelopen 20 jaar wat afgenomen: in 1997 was 91 procent gelukkig en in 2018 was dat nog 86 procent. Ook het persoonlijk welzijn was onder jongeren vaak hoog. Daarnaast vond het merendeel dat het de goede kant opgaat met Nederland en ervaart maatschappelijke kwesties als criminaliteit, de multi-culturele samenleving, de bevolkingsdichtheid en de mentaliteit in Nederland niet als een groot probleem. Milieuvervuiling werd echter wel relatief vaak als een groot probleem ervaren.

10.1 Geluk

Vroeger meer jongvolwassenen gelukkig

Jongvolwassenen gaven in 2018 minder vaak aan gelukkig te zijn dan in 1997. Destijds was 91 procent van de 18- tot 25-jarigen naar eigen zeggen gelukkig, terwijl dat in 2018 86 procent was. Voor de totale Nederlandse bevolking van 18 jaar of ouder is er in deze periode geen verandering in het aandeel gelukkigen te zien; dit bleef rond de 88 procent. De afname in het aandeel gelukkigen onder jongeren heeft een verschuiving ten opzichte van andere leeftijdsgroepen tot gevolg. Terwijl in 1997 de jongeren, samen met de 35 tot 45-jarigen, het vaakst gelukkig waren, was dat in 2018 niet langer het geval.

10.1.1 Trend geluk

Onderzoek Sociale samenhang & Welzijn

De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op het onderzoek Sociale Samenhang & Welzijn (S&W). Dit is een onderzoek dat jaarlijks wordt uitgevoerd onder inwoners van Nederland van 15 jaar of ouder. Personen in instellingen zijn hierbij buiten beschouwing gebleven. Er zijn jaarlijks gegevens beschikbaar van ca. 7 500 respondenten. Gegevens uit het onderzoek S&W zijn beschikbaar voor de periode 2013–2018. Voor dit hoofdstuk zijn de gegevens van de jaren 2016 t/m 2018 samengevoegd, zodat in meer detail kan worden gekeken naar verschillende groepen jongeren. De resultaten gaan over personen van 18 jaar of ouder. Er is in de analyses gekeken naar geslacht, leeftijd, woonsituatie, hoogst gevolgde onderwijsniveau, migratieachtergrond en gestandaardiseerd huishoudensinkomen (in kwartielen).

De mate van optimisme en de mening over maatschappelijke kwesties, zoals milieuvervuiling, criminaliteit en bevolkingsdichtheid, zijn in 2018 gemeten in de ad hoc module van het onderzoek. Omdat er maar gegevens van één onderzoeksjaar beschikbaar zijn, zijn de mogelijkheden om naar verschillende groepen jongvolwassenen uit te splitsen beperkter dan bij de andere onderdelen.

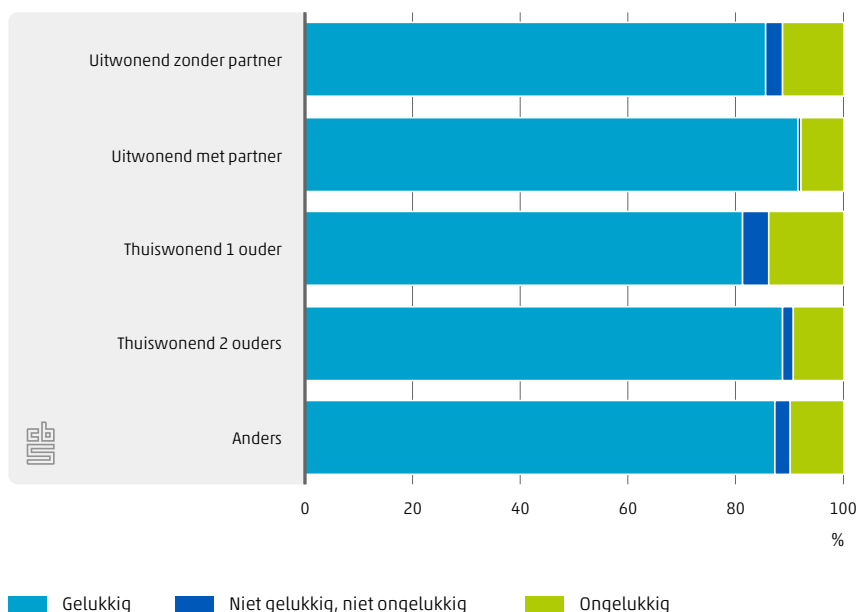
Jongeren die samenwonen met een partner het vaakst gelukkig

Jonge mannen en vrouwen zijn ongeveer even gelukkig en er zijn weinig verschillen als het gaat om de hoogst gevolgde opleiding. Wel zijn er verschillen naar migratieachtergrond. Van de jongeren met een Nederlandse achtergrond was 90 procent gelukkig, onder jongeren met een westerse en niet-westerse migratieachtergrond was dat 80 procent.

De situatie waarin jongeren wonen speelde ook een rol: 92 procent van de jongeren die met een partner samenwonen gaf aan gelukkig te zijn. Dit is een beduidend groter deel dan onder thuiswonenden in een eenoudergezin, waarvan 81 procent aangaf gelukkig te zijn. Ook jongeren die bij beide ouders wonen waren relatief gelukkig.

Jongeren uit huishoudens met de hoogste inkomens voelen zich vaker gelukkig dan jongeren in huishoudens in de eerste drie inkomenskwartielen.

10.1.2 Gelukkig, 2016/2018

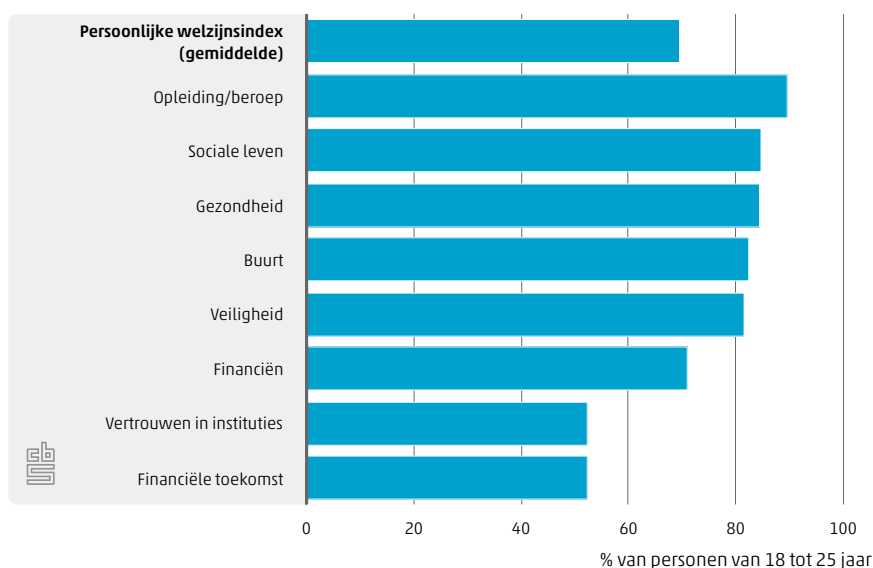

10.2 Tevredenheid met verschillende aspecten van het leven

Jongeren vooral tevreden over opleiding, gezondheid en sociaal leven

In 2018 hadden zeven op de tien jongeren een hoog persoonlijk welzijn (zie kader). Dit is meer dan bij volwassenen van 25 jaar of ouder; bij hen was dat in dat jaar 63 procent. Jongeren gaven zichzelf relatief vaak een 7 of hoger voor hun opleiding of beroep (90 procent), hun gezondheid en hun sociale leven (respectievelijk 84 en 85 procent). Ook met hun veiligheid en hun woonbuurt waren jongeren vaak tevreden. Jongeren waren minder tevreden als het over hun financiële toekomst gaat; iets meer dan de helft van de jongeren is hier positief over. Datzelfde gold voor het vertrouwen dat jongeren hebben in instituties.

10.2.1 Een 7 of hoger voor dimensies van het persoonlijk welzijn, 2016/2018

Persoonlijk Welzijn

Het persoonlijke welzijn van jongeren is bepaald aan de hand van de Persoonlijke Welzijnsindex (PWI). Deze index is samengesteld uit 12 indicatoren die 8 dimensies beschrijven. De dimensies met bijbehorende indicatoren zijn:

1. Materiële levensstandaard: tevredenheid over de financiële situatie.
2. Economische risico's: zorgen over de financiële toekomst.
3. Opleiding en arbeid: tevredenheid met de opleidingskansen, tevredenheid met het werk of de dagelijkse bezigheden.
4. Gezondheid: tevredenheid met de lichamelijke gezondheid, tevredenheid met de psychische gezondheid.
5. Sociale relaties: tevredenheid met het sociale leven.
6. Maatschappelijke participatie en vertrouwen: vertrouwen in de Tweede Kamer, vertrouwen in rechters, vertrouwen in de politie.
7. Veiligheid: gevoel van (on)veiligheid.
8. Milieu en leefomgeving: tevredenheid met de woonbuurt.

Per indicator zijn de scores omgerekend naar een score van 1 tot en met 10. Vervolgens is voor elke dimensie een score bepaald en zijn de acht resulterende scores samengevoegd tot een index, de Persoonlijke Welzijnsindex. Iedere

dimensie telt even zwaar in de index mee. Een score van 7 of hoger op de PWI betekent een hoog persoonlijk welzijn (Beuningen et al., 2015).

7 op de 10 jongeren

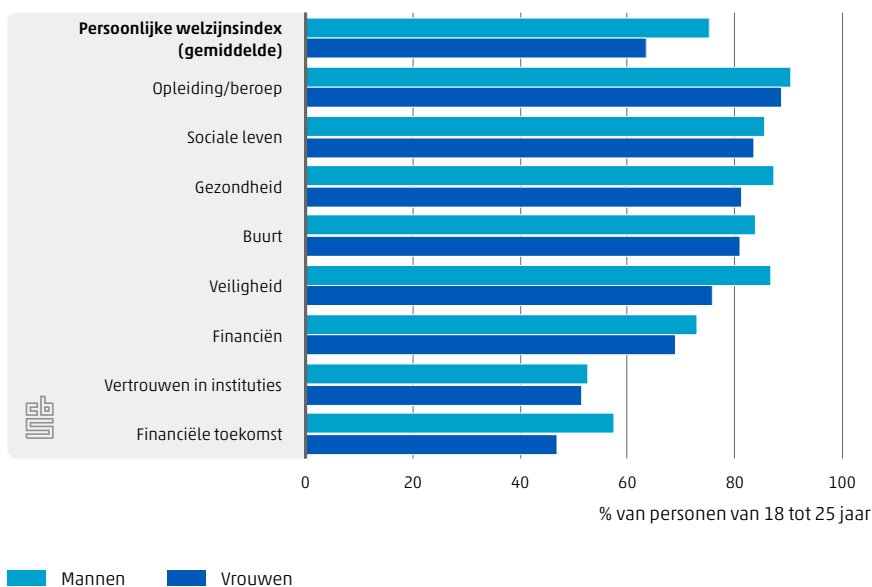
hebben een hoog persoonlijk welzijn

Jonge mannen hoger persoonlijk welzijn dan jonge vrouwen

Jonge mannen hadden vaker een hoog persoonlijk welzijn dan jonge vrouwen. Drie kwart van de mannen van 18 tot 25 jaar had een hoog persoonlijk welzijn, tegenover bijna twee derde van de jonge vrouwen. Dit verschil had vooral te maken met minder zorgen over de financiële toekomst en een groter gevoel van veiligheid bij mannen. Ook waren mannen vaker dan vrouwen tevreden met hun gezondheid.

10.2.2 Een 7 of hoger voor dimensies van het persoonlijk welzijn, 2016/2018

Jongeren van 18 tot 22 scoorden wat vaker hoog op de PWI dan de 22- tot 25-jarigen, respectievelijk 72 en 66 procent. Dit zou samen kunnen hangen met het gegeven dat de jongste groep vaker nog thuis woont of door het hogere huishoudensinkomen van de jongste groep. Als hier in de analyses rekening mee wordt gehouden, dan scoort de jongste groep nog steeds hoger dan de 22- tot 25-jarigen.

De 18- tot 22-jarigen waren tevredener met hun financiële situatie en met de eigen gezondheid dan de 22- tot 25-jarigen. Ook op het gebied van vertrouwen scoorden de 18- tot 22-jarigen hoger dan de 22- tot 25-jarigen. Deze verschillen tussen de jongste en de wat oudere groep jongvolwassenen kunnen te maken hebben met de fase van hun leven waarin jongeren zich bevinden. Het leven van twintigers kenmerkt zich door allerlei veranderingen op het terrein van opleiding, werk, woonsituatie en relaties. Die veranderingen zorgen vaak voor meer eigen verantwoordelijkheden, wat kan leiden tot wat meer zorgen of minder vertrouwen.

Jongeren met een Nederlandse achtergrond of een westerse migratieachtergrond hadden vaker een hoog persoonlijk welzijn dan jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond. Dat had vooral te maken met een lagere tevredenheid met de opleiding en financiën, meer zorgen over de financiële toekomst en minder vertrouwen bij degenen met een niet-westerse achtergrond.

Hoogste inkomensgroep en hoogopgeleide jongeren vaker hoog persoonlijk welzijn

De jongeren uit de groep met het hoogste huishoudensinkomen hadden vaker een hoog persoonlijk welzijn dan de jongeren in de lagere inkomensgroepen. In de hoogste inkomensgroep scoorde 79 procent een 7 of hoger op persoonlijk welzijn, tegenover 64 procent bij de jongeren uit huishoudens in het laagste inkomenskwartiel. Het ligt voor de hand dat dit verschil met name bepaald wordt doordat jongeren in de hoogste inkomensgroep aanmerkelijk tevredener waren met hun financiën en zich minder vaak zorgen maakten over hun financiële toekomst dan de jongeren uit de drie lagere inkomensgroepen. Jongeren uit de hoogste inkomensgroep waren ook vaker tevreden over hun opleiding of beroep en over de woonbuurt dan de jongeren uit de drie lagere inkomenskwartielen.

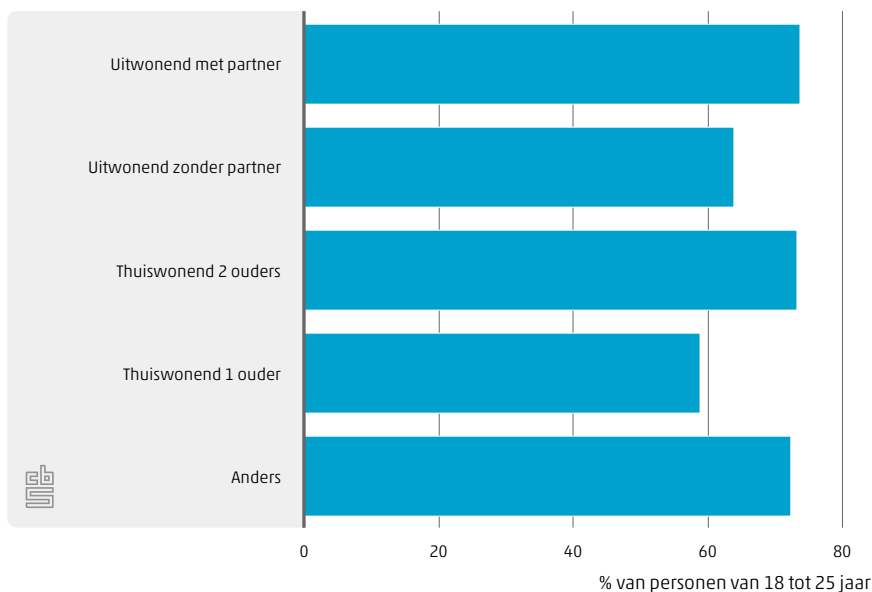
Hoogopgeleide jongeren scoorden gemiddeld hoger op persoonlijk welzijn dan middelbaar en laagopgeleide jongeren. Bij hoogopgeleiden had dat met meerdere aspecten te maken, maar vooral met een grotere tevredenheid met de opleiding,

minder zorgen over de financiële toekomst en aanmerkelijk vaker vertrouwen in instituties.

Uitwonenden met partner vaakst hoog persoonlijk welzijn

Ook de woonsituatie hangt samen met het persoonlijk welzijn. Uitwonende jongeren met een partner hadden vaker een hoog persoonlijk welzijn dan uitwonenden zonder partner. Thuiswonende jongeren in een gezin met twee ouders hadden vaker een hoog persoonlijk welzijn dan jongeren in een eenoudergezin. Dit wordt niet verklaard door verschillen in de hoogte van het huishoudensinkomen. Zowel thuiswonende jongeren in een gezin met twee ouders als uitwonenden met een partner waren vaker tevreden met de financiële situatie en maakten zich minder vaak zorgen over de financiële toekomst, vergeleken met uitwonende jongeren zonder partner en thuiswonende jongeren in een eenoudergezin. Thuiswonende jongeren met één ouder waren wat minder tevreden met hun sociale leven. Uitwonenden zonder partner hadden vaker een hoger vertrouwen en thuiswonende jongeren met twee ouders waren vaker tevreden over hun woonbuurt.

10.2.3 Een 7 of hoger voor het persoonlijk welzijn, 2016/2018

10.3 Mening over Nederland en maatschappelijke kwesties

Jongvolwassenen minder pessimistisch dan 25-plussers

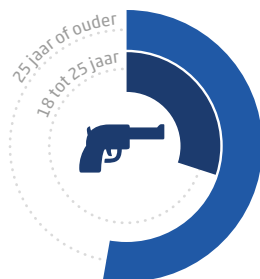
Jongeren tot 25 jaar waren iets minder pessimistisch over hoe het met Nederland gaat dan mensen van 25 jaar of ouder. Van de jongvolwassenen vond 8 procent dat het duidelijk de verkeerde kant op gaat met Nederland. Bij mensen van 25 jaar of ouder was dat 12 procent.

Een vergelijkbaar beeld is te zien bij de maatschappelijke kwesties. Zo vond 30 procent van de jongeren criminaliteit een (heel) groot probleem, tegenover ongeveer de helft van de oudere groep. Een vijfde van de jongeren vond de bevolkingsdichtheid een (heel) groot probleem, tegenover ruim een kwart van de rest van de bevolking. Overigens wist van de jongeren bijna 14 procent niet of dit een probleem is, tegenover ruim 7 procent van de mensen van 25 jaar of ouder. Ook de multiculturele samenleving en de mentaliteit in Nederland ervoeren jongvolwassenen minder vaak als een (heel) groot probleem dan de mensen van 25 jaar of ouder. Er was geen verschil tussen het aandeel jongvolwassenen en de oudere groep in de mate waarin zij milieuvervuiling als een groot of een heel groot probleem zien. De jongeren vonden dit wel vaker dan de 25-plussers een heel groot probleem; van de jongeren vond 11 procent dit een heel groot probleem, tegenover 8 procent van de mensen van 25 jaar of ouder.

10.3.1 Vindt maatschappelijke kwesties een (heel) groot probleem, 2018

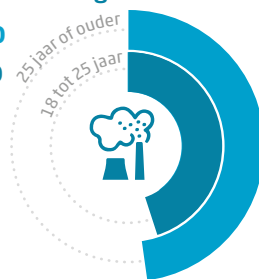
Criminaliteit

53%
30%

Milieuvervuiling

48%
45%

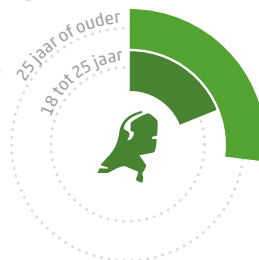
Mentaliteit

30%
25%

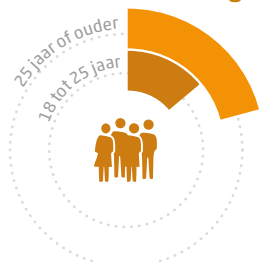
Bevolkingsdichtheid

27%
19%

Multiculturele samenleving

21%
14%

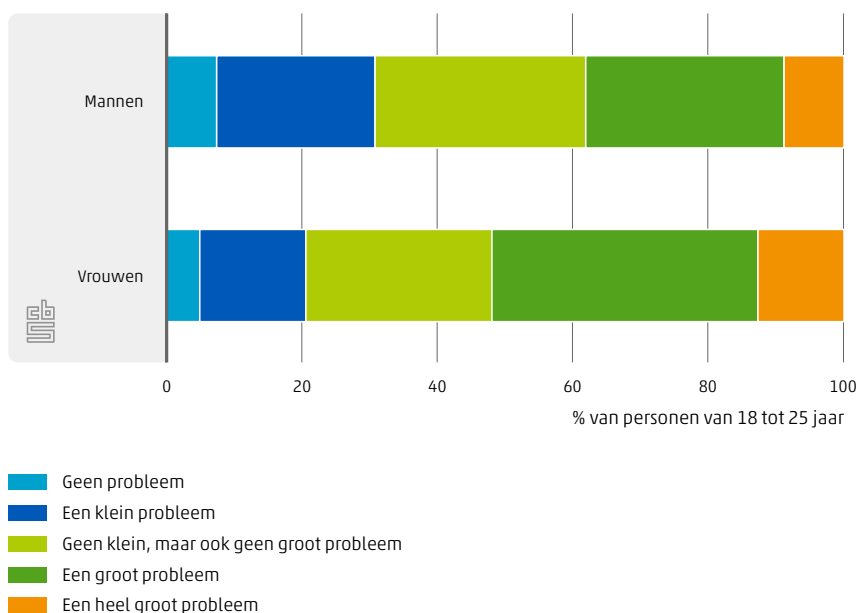

Jongeren vinden milieuvervuiling vaakst een (heel) groot probleem

Van de vijf genoemde maatschappelijke kwesties vonden de jongeren milieuvervuiling in Nederland met 45 procent het vaakst een groot of een heel groot probleem. Ruim een op de tien jongeren vond milieuvervuiling een heel groot probleem. Het aandeel dat de andere vier maatschappelijke kwesties als een heel groot probleem ervoer varieert van 3 tot 5 procent.

De groep van 18 tot 22 jaar was over het algemeen optimistischer over hoe het met Nederland gaat dan jongeren van 22 tot 25 jaar. Daarnaast vonden jonge mannen vaker dat het de goede kant op gaat met Nederland dan jonge vrouwen. De bevolkingsdichtheid, de multiculturele samenleving en de mentaliteit in Nederland was voor 22- tot 25-jarigen vaker een probleem dan voor de 18- tot 22-jarigen. Er was op deze punten geen verschil tussen jonge mannen en vrouwen. Milieuvervuiling werd in 2018 door ruim de helft van de jonge vrouwen als een (heel) groot probleem gezien. Jonge mannen maakten zich daar minder druk over, van hen vond 38 procent milieuvervuiling een groot of een heel groot probleem. Het aandeel jonge vrouwen en mannen dat milieuvervuiling geen probleem vond, is ongeveer even groot.

10.3.2 Milieuvervuiling

10.4 Begrippen

Geluk

Of mensen gelukkig zijn wordt vastgesteld aan de hand van de volgende vraag: 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u zichzelf een gelukkig mens vindt? Een 1 staat voor volledig ongelukkig en 10 voor volledig gelukkig.' Er worden vervolgens drie groepen onderscheiden: degenen met een score van 1 tot

en met 4 (ongelukkig), degenen met een score van 5 of 6 (niet gelukkig, niet ongelukkig) en degenen met een score van 7 tot en met 10 (gelukkig) (Beuningen et al., 2014).

Gestandaardiseerd huishoudinkomen

Het gestandaardiseerd inkomen is het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. De huishoudens zijn naar hoogte van hun gestandaardiseerd inkomen in vier groepen (kwartielen) met een gelijk aantal huishoudens verdeeld.

Onderwijsniveau

Het onderwijsniveau van de hoogst gevolgde opleiding.

Optimisme/pessimisme

Om te bepalen of jongeren optimistisch of pessimistisch is gevraagd: Hoe vindt u dat het over het algemeen gaat met Nederland? De antwoordopties voor deze vraag waren:

1. Duidelijk de goede kant op
2. Een beetje de goede kant op
3. Een beetje de verkeerde kant op
4. Duidelijk de verkeerde kant op
5. Weet ik niet.

Als jongeren vinden dat het de goede kant opgaat worden zij beschouwd als optimistisch. Vinden zij dat het de verkeerde kant op gaat, dan worden zij als pessimistisch beschouwd.

10.5 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over het welzijn van de Nederlandse bevolking, in termen van geluk en tevredenheid met het leven uitgesplitst naar persoonskenmerken zijn te vinden op [StatLine](#).

Relevante publicaties

Beuningen, J. en L. Moonen (2019). [Trends in geluk en tevredenheid](#). Heerlen/Den Haag, CBS.

CBS (2019, 19 juli). [Jongere minder vaak oudere vaker gelukkig in 1997](#). CBS-nieuwsbericht, 19 juli 2019.

Literatuur

Beuningen van J., K. van der Houwen en L. Moonen (2014). [Measuring well-being An analysis of different response scales](#). Heerlen/Den Haag, CBS.

Beuningen, J., C. Jol en L. Moonen (2015). [De Persoonlijke Welzijnsindex. De ontwikkeling van een index voor subjectief welzijn](#). Heerlen/Den Haag, CBS.

11.

Jongeren en internetgebruik

Auteur

Judit Arends-Tóth

A close-up photograph of a young woman with dark, curly hair lying in bed. She is holding a gold iPhone in her right hand, looking at the screen. She is wearing a green patterned blanket and a red and white striped shirt. The background is a light-colored wall.

95% van de jongeren van 12 tot 25 jaar gebruikt elke dag internet

82% van de jongeren deed online aankopen in 2018

Internet is niet meer weg te denken in het dagelijks leven van jongeren. Ze zijn druk bezig op sociale media, zoeken online naar informatie, ze internetbankieren en doen aankopen in webwinkels. Vooral smartphones met snelle internetverbindingen zorgen ervoor dat jongeren vrijwel altijd en overal internet kunnen gebruiken. In 2018 gebruikte 95 procent van de jongeren van 12 tot 25 jaar het internet dagelijks. Daarnaast hadden (vrijwel) alle jongeren thuis toegang tot internet. Binnen Europa stond de Nederlandse jeugd in de kopgroep van internetgebruikers.

Het CBS doet jaarlijks onderzoek naar het ICT-gebruik van Nederlandse huishoudens en personen. Ieder jaar doen rond 5 duizend mensen mee aan dit onderzoek, waaronder ongeveer 800 jongeren van 12 tot 25 jaar. De lidstaten van de Europese Unie zijn overeengekomen dat zij het ICT-onderzoek geharmoniseerd uitvoeren; alle landen gebruiken (in principe) dezelfde vragen en dezelfde definities. Op deze manier kan internet- en ICT-gebruik vergeleken worden binnen de Europese Unie. Het Europese onderzoek gaat over de bevolking van 16 tot 75 jaar. Het CBS zelf werkt met een uitgebreidere leeftijdsgroep voor Nederland, namelijk inwoners van 12 jaar of ouder.

11.1 ICT-voorzieningen en internetgebruik

Internet thuis vanzelfsprekend voor jongeren

In 2018 hadden bijna alle jongeren (99,8 procent) thuis toegang tot internet, net zoals in 2012. Nederland behoorde tot de kopgroep van Europese landen met het hoogste aandeel huishoudens¹⁾ met toegang tot internet. In 2018 had 98 procent van de Nederlandse huishoudens thuis internet. Andere Europese landen waar het overgrote deel van huishoudens internettoegang had, zijn het Verenigd Koninkrijk (95 procent), Duitsland en Finland (beiden 94 procent), en Denemarken en Luxemburg (beiden 93 procent). Het aandeel huishoudens met internet was in veel Zuid- en Oost-Europese landen aanzienlijk kleiner. Binnen de EU had gemiddeld 89 procent van de huishoudens in 2018 een internetaansluiting.

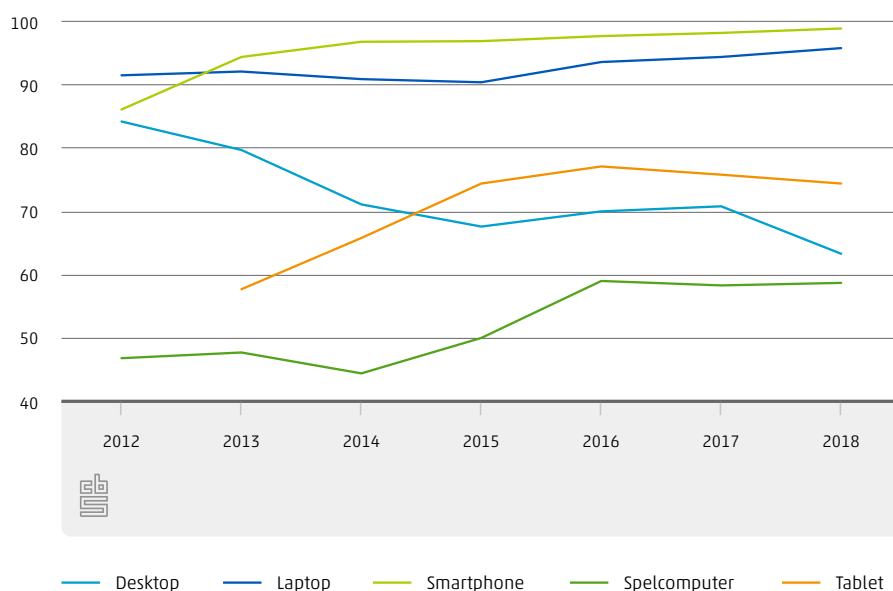
¹⁾ Het gaat hier om huishoudens met ten minste één persoon van 16 tot 75 jaar.

Smartphone meest gebruikte apparaat thuis en buitenshuis

Een grote meerderheid van de jongeren van 12 tot 25 jaar (95 procent) gebruikte elke dag internet. Dat was in 2012 niet anders. De manier waarop ze internetten is wel veranderd. Net als bij andere leeftijdsgroepen maakten jongeren thuis steeds minder gebruik van een pc of desktop. In 2012 gebruikte 84 procent van hen daar nog een pc voor, in 2018 was dat 63 procent. Daarentegen zijn meer jongeren gebruik gaan maken van de mobiele telefoon of smartphone. In 2012 gebruikte 86 procent internet op een mobiele telefoon, in 2018 was dit 99 procent. Het gebruik van spelcomputers met internet is in deze periode toegenomen van 47 naar 59 procent.

11.1.1 Apparaten voor internettoegang thuis

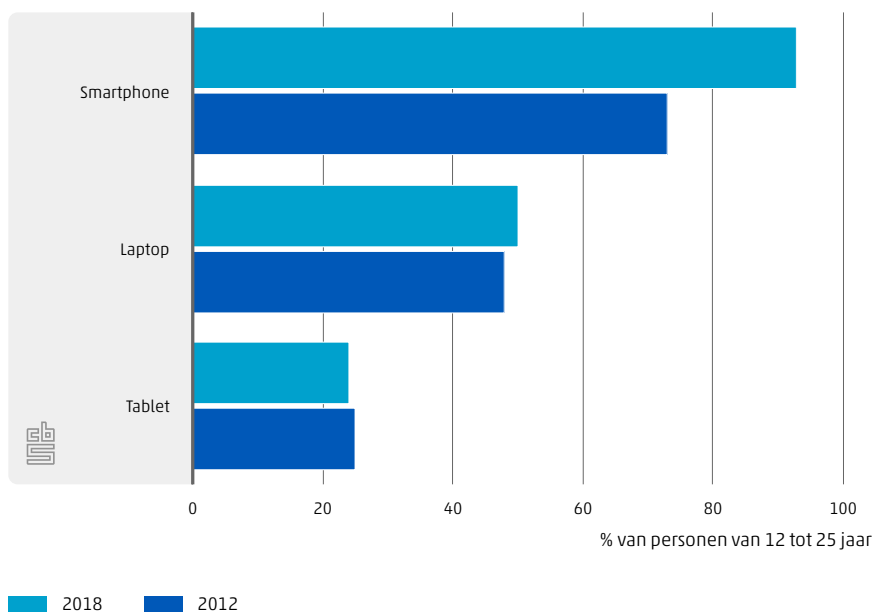
% van personen van 12 tot 25 jaar

Steeds meer jongeren gebruiken mobiele apparaten voor internettoegang buitenshuis. In 2018 gebruikte 94 procent mobiel internet, terwijl dat in 2012 84 procent was. In recente jaren werd vooral de smartphone erg populair. In 2018 gebruikte 93 procent een smartphone om te internetten op andere plekken dan thuis, tegen 73 procent in 2012. Laptops zijn ook populair voor mobiel internetgebruik; 50 procent van de jongeren gebruikte een laptop voor mobiele internettoegang in 2018. In 2012 was dat 48 procent. Tablets werden in 2018 minder

gebruikt voor mobiel internet; 24 procent van de jongeren deed dat, dat is vrijwel gelijk aan 2012.

11.1.2 Mobiele apparaten voor internettoegang buitenshuis

Gemiddeld gebruikte 90 procent van de Europese jongeren van 16 tot 25 jaar de smartphone op andere plekken dan thuis in 2018. De Nederlandse jongeren in die leeftijdsklasse liepen met 95 procent voorop.

11.2 Activiteiten en diensten op internet

Online communiceren

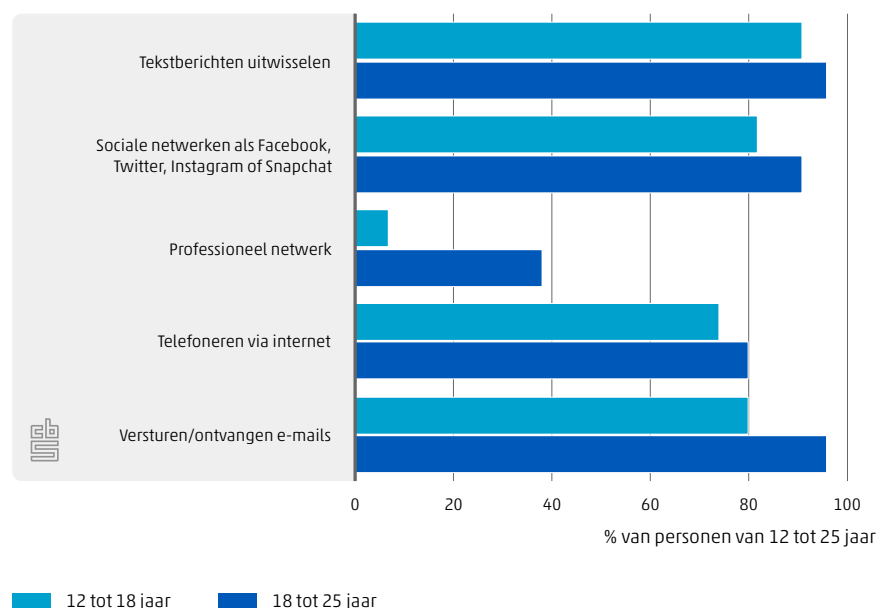
De meest voorkomende internetactiviteit van jongeren is online communiceren. Sociale netwerken zijn hierbij het populairst. In 2012 gebruikte 67 procent van hen deze netwerken om tekstberichten te versturen (bijvoorbeeld via WhatsApp), in 2018 was dat gestegen naar 94 procent. Het gebruik van sociale netwerken als Facebook, Twitter, Instagram of Snapchat is onverminderd populair. In 2018 maakte 87 procent

hier gebruik van. Meisjes gebruiken deze sociale netwerken vaker (91 procent) dan jongens (83 procent). Bij andere online communicatievormen zijn er vrijwel geen verschillen tussen jongens en meisjes.

Ook zijn steeds meer jongeren actief op een professioneel netwerk, zoals LinkedIn. In 2012 deed 14 procent van de jongeren dit, in 2018 bijna een kwart. 38 procent van de jongvolwassenen (18 tot 25 jaar) gebruikte in 2018 professionele netwerken tegen 7 procent van minderjarige jongeren (12 tot 18 jaar).

Bellen via internet is toegenomen van 34 procent in 2012 naar 77 procent in 2018. E-mailen wordt nog steeds, net als in eerdere jaren, gebruikt voor online communicatie. In 2018 verstuurden/ontvingen 89 procent van de jongeren e-mails. Jongvolwassenen deden dit vaker dan minderjarige jongeren (96 tegen 80 procent).

11.2.1 Online communiceren, 2018

Informatie zoeken en vermaak

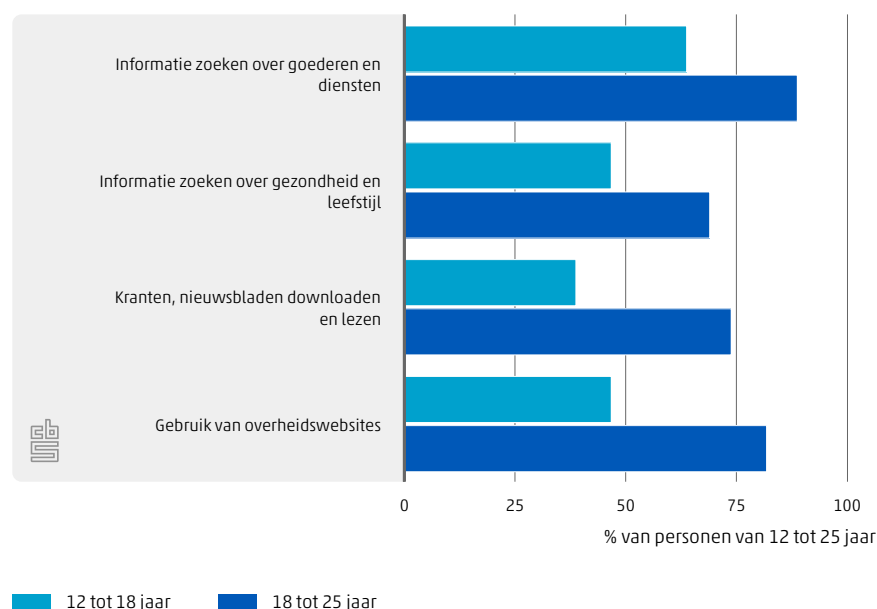
Van de jongeren had 78 procent in 2018 online informatie over goederen en diensten opgezocht en 59 procent over gezondheid en leefstijl. Jongvolwassenen deden dit vaker dan minderjarige jongeren; 89 procent van de jongvolwassenen zocht informatie over goederen en diensten tegen 64 procent van de minderjarige

jongeren. Bij gezondheidsinformatie was dit 69 tegen 47 procent. Bij het laatste gaat het bijvoorbeeld om informatie over ziekte, voeding of beweging. Meisjes waren vaker op zoek naar online informatie over gezondheid en leefstijl dan jongens; 68 tegen 51 procent. Er was geen verschil tussen jongens en meisjes als het om opzoeken van informatie over goederen en diensten gaat.

Meer dan de helft van de jongeren las online nieuws; 58 procent in 2018. In 2012 was dat 50 procent. Van de jongvolwassenen deed drie kwart dit in 2018 en 39 procent van de minderjarige jongeren.

In 2018 maakte 67 procent van de jongeren gebruik van overheidswebsites, zoals websites van overheidsinstanties of andere publieke organisaties zoals onderwijs- en gezondheidsinstellingen. In 2013 was dat 32 procent. Naast informatie zoeken (64 procent) downloadde 38 procent van de jongeren in 2018 documenten en 36 procent stuurde documenten via internet terug.

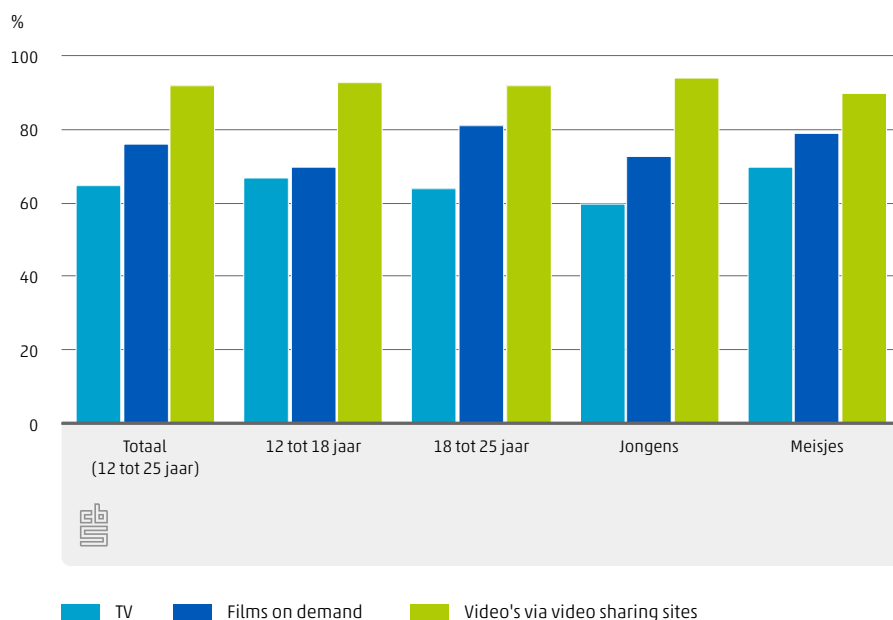
11.2.2 Online informatie zoeken, 2018

Video's of filmpjes kijken via een video sharing site was de populairste activiteit onder zowel jongvolwassenen en minderjarige jongeren (92 procent). Online televisiekijken is de afgelopen jaren toegenomen. 65 procent van de jongeren keek in 2018 televisie via internet. In 2012 was dat nog 54 procent. Meisjes keken in 2018 vaker online televisie dan jongens; 70 tegen 60 procent. Jongvolwassenen keken

vaker on demand films, series of programma's (bijvoorbeeld via Netflix) dan minderjarige jongeren; 81 tegen 70 procent.

11.2.3 Gebruik van online TV, films on demand, video's, 2018

Binnen de EU behoorden Nederlandse jongeren tot de kopgroep wat betreft het kijken van online televisie, films en video's.

75% van de jongeren bankiert via internet

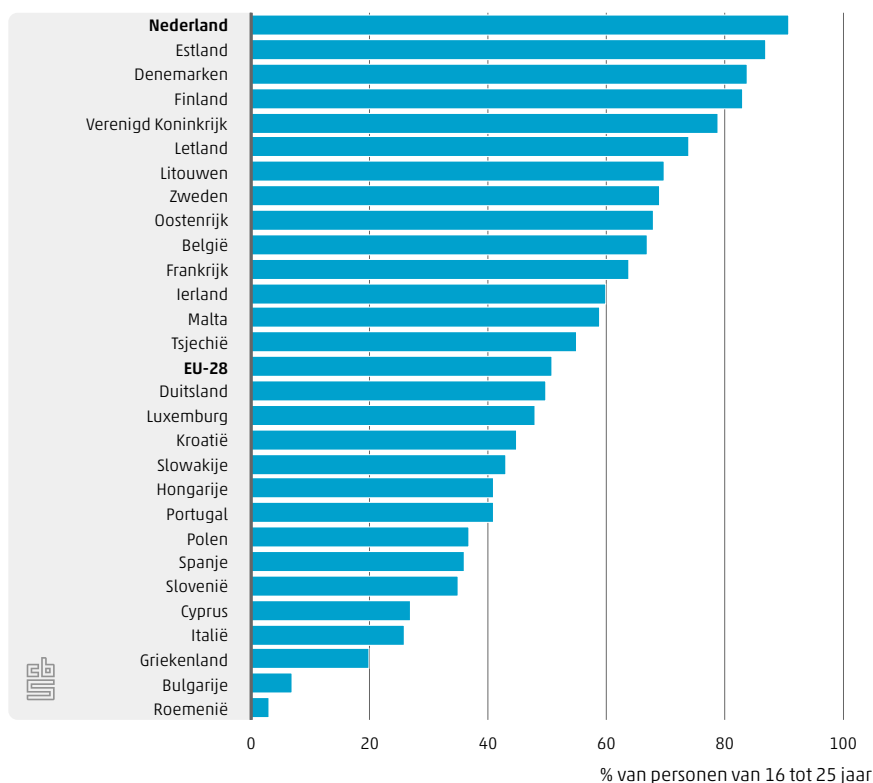

Internetbankieren steeds populairder

In 2018 bankierde 75 procent van de jongeren via internet. In 2012 was dit nog 64 procent. Jongvolwassenen deden dit vaker dan minderjarige jongeren; 95 tegen 50 procent in 2018. Jongens en meisjes verschilden hier niet van elkaar.

Binnen de EU stonden Nederlandse jongeren (16 tot 25 jaar) met 91 procent op de eerste plaats van het internetbankieren. Gemiddeld bankierde 51 procent van de jongeren via internet in de EU. Estland, Denemarken en Finland namen de tweede, derde en vierde plaats in. Bulgarije en Roemenië stonden met 7 en 3 procent onderaan. In 2012 bankierde 80 procent van de Nederlandse jongeren via internet. Toen stond Nederland ook al op de eerste plaats.

11.2.4 Internetbankieren, 2018

Bron: CBS, Eurostat

11.3 Online winkelen

Online winkelen wordt steeds belangrijker voor jongeren, ze doen steeds vaker online aankopen en geven hier meer geld aan uit. In 2018 deed 82 procent van de jongeren online aankopen. In 2012 was dit 70 procent. Meer dan 90 procent van de

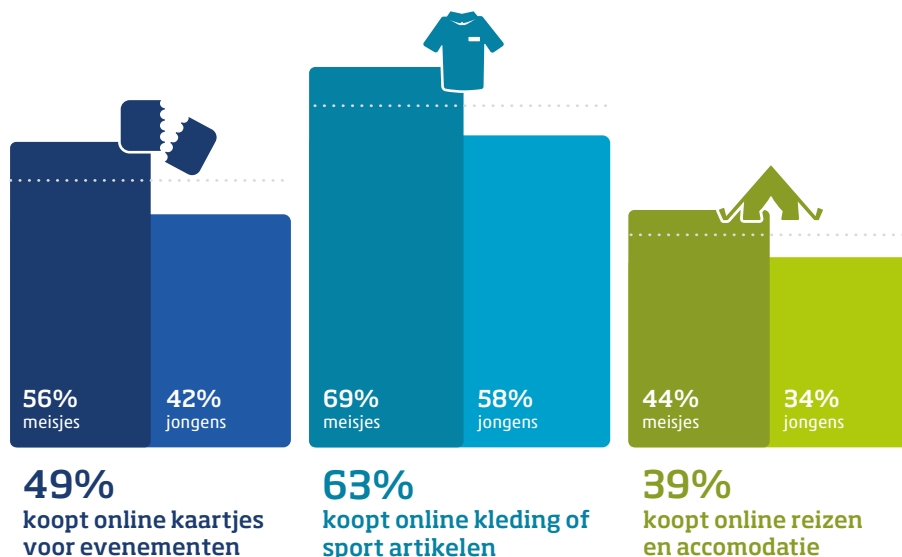
jongvolwassenen deed online aankopen tegen 67 procent van de minderjarige jongeren. Meisjes en jongen deden dit even vaak.

Binnen de EU stonden Nederlandse jongeren (16 tot 25 jaar) in 2018 in de kopgroep van online aankopen. Van de Nederlandse jongeren kocht 78 procent minsten een keer iets online in de drie maanden voorafgaand aan het onderzoek, goed voor een tweede plaats samen met Denemarken. Het Verenigd Koninkrijk stond met 88 procent bovenaan. Het EU gemiddelde was 60 procent.

Kleding en sportartikelen het vaakst gekocht

Kleding of sportartikelen werden het vaakst online gekocht; 63 procent van de jongeren deed dat in 2018. 49 procent van de jongeren kocht online kaartjes voor evenementen, 39 procent schafte reizen en vakanties aan. Meisjes kochten deze producten en diensten vaker dan jongens.

11.3.1 Top drie online winkelen naar soort aankopen, 2018

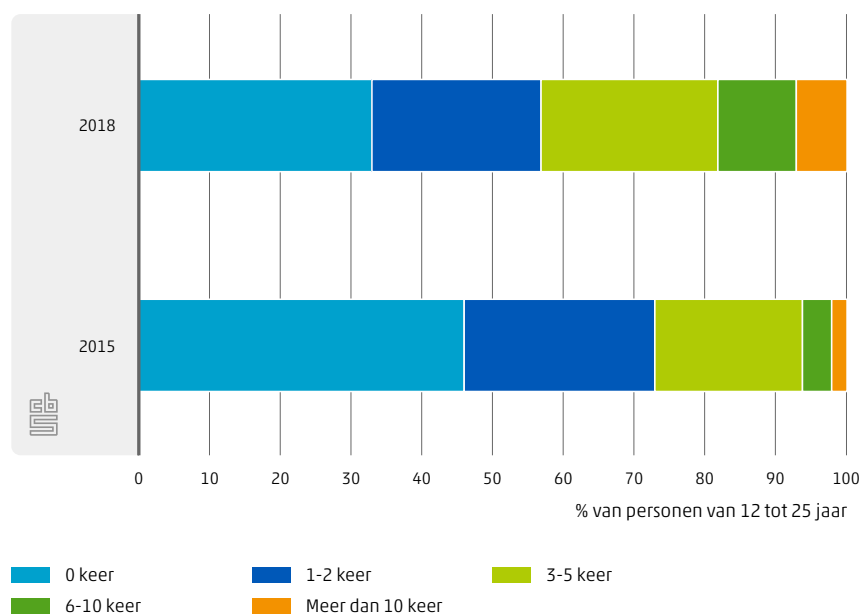
Daarnaast kocht meer dan 30 procent van de jongeren software, elektronische benodigdheden en digitaal studie- of leermateriaal. Rond een kwart heeft online boeken, tijdschriften of kranten gekocht, telecommunicatiediensten

(abonnementen) aangeschaft of huishoudelijke goederen en apparaten gekocht. 16 procent heeft films of muziek online gekocht en 7 procent medicijnen.

Frequentie en waarde van online aankopen

De helft van de jongeren deed in 2018 één tot zes keer online aankopen: een kwart 1 of 2 keer en een kwart 3 tot 6 keer.²⁾ 18 procent deed dat zes keer of vaker. Vooral de frequentie van online aankopen is toegenomen; in 2015 deed 7 procent 6 keer of vaker online aankopen, in 2017 was dat 15 procent.

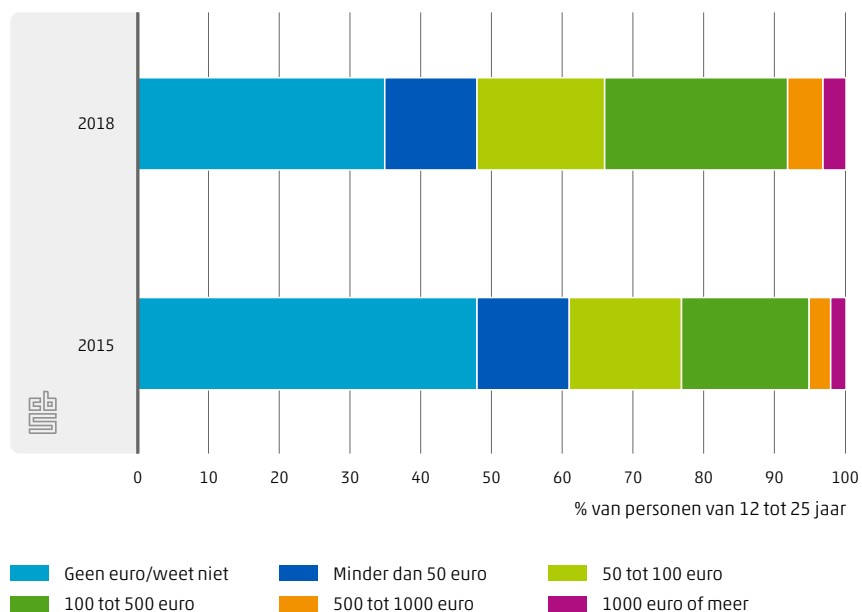
11.3.2 Frequentie online aankopen

Bij ruim drie van de tien kocht in de drie maanden voorafgaand aan het onderzoek voor minder dan 100 euro via internet. Ruim een kwart van de jongeren deed gedurende die periode aankopen in de prijsklasse tussen 100 en 500 euro. 8 procent gaf 500 euro of meer uit aan online aankopen. Het bedrag dat jongeren sinds 2015 besteden aan online aankopen is toegenomen; in 2015 had nog 18 procent van de jongeren aankopen gedaan tussen 100 en 500 euro en 5 procent boven 500 euro.

2) In de afgelopen drie maanden voorafgaand aan het onderzoek.

11.3.3 Uitgaven aan online aankopen

Vooraf aankopen binnen Nederland

De meerderheid van de jongeren (71 procent) kocht goederen of diensten bij Nederlandse webwinkels. Daarnaast deed 37 procent dit (ook) bij andere Europese landen en 28 procent (ook) bij webwinkels uit landen buiten Europa.

11.4 Meer informatie en literatuur

Meer informatie

Cijfers over het internetgebruik van jongeren zijn te vinden op [Jeugdmonitor StatLine](#).

Cijfers over het internetgebruik zijn te vinden op [StatLine](#).

Cijfers over online winkelen zijn te vinden op [StatLine](#).

Relevante publicaties

CBS (2018). [ICT, kennis en economie 2018](#).

12.

Gemeenten willen maatwerkdata voor uitvoering jeugdhulpbeleid

Auteur

Jaap van Sandijk (Freelance journalist)

In 2015 werden gemeenten, als gevolg van decentralisatie, verantwoordelijk voor de uitvoering van de jeugdzorg. Inmiddels bevinden de lokale overheden zich in het vijfde jaar van de decentralisatie. Voor de uitvoering van hun taken op het gebied van beleidsontwikkeling speelt informatie een steeds belangrijkere rol speelt. Hoe blikken ambtenaren terug op de eerste vijf jaar en in hoeverre is het gebruik van de beleidsinformatie jeugd veranderd?

Voor de rondgang zijn beleidsmedewerkers van acht gemeenten geïnterviewd: Schouwen-Duiveland, Oost-Gelre, Nissewaard, Landgraaf, De Fryske Marren, Woerden, Rotterdam en Alkmaar. Een gemeente, Landgraaf, werd ook in eerdere rondgangen geïnterviewd. Sinds 2015 is er veel veranderd in de Landelijke Jeugdmonitor. Er is een nieuwe website, een vernieuwde benchmark jeugdhulp en sinds 2018 zijn er ook vernieuwde regionale jeugdrapporten. Centrale vragen aan de beleidsmedewerkers: in hoeverre zijn gemeenten hiermee bekend en hoe zetten zij deze bronnen in voor hun beleid? En maken zij ook gebruik van de spiegel-rapportages? Is het gebruik van deze informatiebronnen in de loop van de afgelopen jaren veranderd?

Wat meteen opvalt na de rondgang is dat vrijwel alle gemeenten een toenemende behoefte hebben aan data – zo gedetailleerd en concreet mogelijk. Verschillende gemeenten geven aan behoefte te hebben aan meer maatwerkdata en ziet hierin een belangrijke rol weggelegd voor het CBS als leverancier. 'Het CBS als een klantgericht servicecentrum, dat per gemeente maatwerk levert, dat zou fantastisch zijn', zegt Jelle Daalderop, innovatiemanager jeugd bij de gemeente Alkmaar. 'De CBS-data vind ik nu nog te grofmazig en niet actueel. Ik wil kunnen inzoomen en kruisverbanden leggen. Ik beschouw het CBS en de verschillende producten die het biedt als een atlas. Het CBS zou van dit atlas-denken af moeten en met veel interactievere statistieken moeten komen.'

De honger naar data wordt volgens de meeste geïnterviewde ambtenaren vooral gevoed door de financiële tekorten die gemeenten hebben op het gebied van jeugdzorg. 'Als je elk jaar keurig uitkomt met je geld is het goed en hoor je er weinig over', verklaart André de Jong van de gemeente De Fryske Marren. 'Maar als je niet uitkomt, wil iedereen – en vooral de politiek – zeer terecht weten hoe dat komt. Dus wordt massaal gegrepen naar statistieken.' Een tweede oorzaak voor de groeiende behoefte aan data is het verbeterde inzicht dat gemeenten hebben ontwikkeld in de jeugdzorg. 'Vóór de transitie was de jeugdhulp heel versnipperd', zegt Jelle Daalderop. 'Zorgverzekeraars, zorgkantoren en provincies waren toen opdrachtgevers. Dat maakte dat gemeenten éérst heel basaal bezig waren met het overnemen van dat opdrachtgeverschap. De verdieping naar analyse van de kwaliteit en kosten van zorg kwam pas in de jaren daarna. De behoefte aan

fijnmaziger informatie neemt toe.' Joyce Dahlmans van de gemeente Landgraaf bevestigt dit. 'We zien nu duidelijker waar de nood het hoogst is, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijsachterstanden. Dan is het belangrijk om te weten waar de concentratie zich precies bevindt.'

Beter gebruik van bronnen

Een groot deel van de geïnterviewde gemeenten zijn de afgelopen paar jaar het bestaande informatieaanbod beter en intensiever gaan gebruiken. 'Wij zetten de benchmark en de regionale cijfers uit de Jeugdmonitor nu doelgerichter in', zegt Dahlmans, die positief is over de vernieuwde regionale jeugdrapporten. 'Die geven een mooie helicopterview vanwaaruit je de diepte in kunt gaan met je eigen lokale monitor. Het is ook fijn dat je nu de afbeeldingen uit de regionale rapporten kunt downloaden. Zo kun je ze goed gebruiken voor eigen rapporten.' Landgraaf ontwikkelde samen met andere gemeenten een eigen VVE (Voor- en vroegschoolse Educatie)-peutermonitor: Nipia. 'Als je dingen mist bij het CBS, moet je een eigen product ontwikkelen', zegt Dahlmans. 'Wat wij misten bij deze doelgroep waren opbrengstcriteria, zoals bereik en ouderbetrokkenheid bij activiteiten. Onze eigen cijfers daarover combineren we met gegevens van het CBS, waaronder opleidingsniveau van ouders.'

Rotterdam werkt vooral met waarstaatjegemeente.nl ('erg gebruiksvriendelijk'), in combinatie met jeugdhulpinformatie uit het eigen managementsysteem, zegt Jan-Pieter Derksen, die zich als beleidsmedewerker met name richt op monitoring en sturing. Net als een klein aantal andere geïnterviewde ambtenaren is hij niet bekend met de benchmark. 'Ik ga die zeker bekijken', zegt hij geïnteresseerd. 'Mogelijk dat we deze in de toekomst wel zullen inzetten.' Ook Rotterdam heeft in de afgelopen paar jaar een grotere behoefte gekregen aan verfijnde data.

Erie Haak en Inge Markx van de gemeente Woerden gebruiken StatLine, waarstaatjegemeente.nl en verschillende specifieke CBS-bevolkingsstatistieken voor beleidsvoering. En ook zij doen dat sinds 2015 veel intensiever. 'We gebruiken niet zo heel specifiek de Landelijke Jeugdmonitor, de cijfers daarin komen uiteindelijk toch uit StatLine', zegt Haak. Nissewaard gaat nog gespecialiseerder te werk. Net als verschillende andere gemeenten zet de Zuid-Hollandse gemeente nu ook een dataspecialist in voor de duiding van statistieken over jeugdhulp. Luc van Schijndel, sinds twee jaar als datawetenschapper werkzaam voor onder meer het sociaal domein in Nissewaard, kent de benchmark, maar is niet bekend met de regionale jeugdrapporten. 'Ik gebruik alleen StatLine en doe dat met behulp van de programmeertaal R. Hiermee kun je direct gegevens van Statline inlezen en

aanpassen op tabelsoorten. Als datawetenschapper probeer ik de CBS-cijfers te vertalen in trends en inzichten zodat beleidsmedewerkers dat voor hun beleid kunnen gebruiken.' Maar niet iedereen gaat zo te werk. 'Ik tik op Google mijn vraag in en voeg daaraan toe: plus CBS', zegt Jelle Daalderop. 'Ik zoek gericht en ga daarvoor niet naar eerst de website.' Ook Chris Wild van de gemeente Schouwen-Duiveland werkt op deze manier. 'Ik kom bij de CBS-statistieken via Google en let er niet op welk CBS-product ik afneem. Het meest gebruik ik de Landelijke Jeugdmonitor, de benchmark en StatLine. Zolang de afzender maar CBS is, want dat staat voor vertrouwen.'

Behoeften van gebruikers

Uit de interviews blijkt dat veel beleids- en datamedewerkers behoefte hebben aan resultaatcijfers van zorgtrajecten. 'Niet alleen over de duur en de kosten van een zorgtraject, maar ook over de uitstroom', vertelt beleidsmedewerker Sander Jentink van de gemeente Oost-Gelre. 'Het zou fijn zijn als we hiervan cijfers op macroniveau zouden hebben.' Jelle Daalderop (Alkmaar) bevestigt: 'Kijk naar de benchmark en de Landelijke Jeugdmonitor. Daarin gaat het vooral over: hoe gaat het met de jeugdigen in Nederland? Maar er wordt niet gekeken naar trajecten.'

Luc van Schijndel herkent de behoefte van zijn collega's. 'Een vraag als "waarom is het traject beëindigd" zien we niet beantwoord in de data. Is dat omdat de cliënt achttien is geworden? Of is deze uitbehandeld? Daar kunnen we alleen naar gissen.' Van Schijndel heeft, net als veel van zijn collega's, behoefte aan meer diepgang. 'Veel zaken die ons interesseren zien we helaas niet. Deels door privacywetgeving, maar ik denk ook deels door de keuzes die het CBS en VWS maken bij de productie van de cijfers. Een voorbeeld: een collega wilde weten of het klopt dat iemand die in de jeugdhulpverlening zit, daar heel moeilijk weer uitkomt. Als je hierover gegevens zoekt, zie je wel indicatie op indicatie, maar niet waarom trajecten zijn beëindigd en waarom nieuwe trajecten zijn begonnen.'

Erie Haak van de gemeente Woerden erkent dat het CBS tot op wijkniveau cijfers heeft over gemeenten, maar mist toch maatwerkdata. Hoe dat kan? 'Er is frictie tussen onze lokale cijfers en die van het CBS omdat sommige criteria net wat anders zijn of omdat de postcodegebiedsindeling net weer even anders is. Als puntje bij paaltje komt, kun je er nèt niks mee.' Ze had gehoopt dat de decentralisatie van de jeugdzorg voor meer maatwerk zou zorgen. 'Elke gemeente legt zijn eigen accenten, dat is het gevolg van decentralisatie. Zo geef je kleur aan je beleid. Daarom zou maatwerk op het gebied van data mooi zijn.'

Spiegelrapporten

Een jeugdhulpaanbieder die gegevens aanlevert aan het CBS over de geleverde hulp krijgt van het CBS een spiegelrapport terug. In dit spiegelrapport staat per gemeente een uniform overzicht van het aantal geleverde zorg- en hulptrajecten aan jongeren. Het spiegelrapport toont geen informatie over individuele jongeren, maar alleen het totale aantal trajecten, inclusief enkele kenmerken van deze trajecten.

De jeugdhulpaanbieder kan het overzicht van een gemeente doorsturen naar de betreffende gemeente. Die krijgt hierdoor een uniform overzicht van de geleverde zorg en hulp door alle jeugdhulpaanbieders in die gemeente.

Net als eerdere jaren blijkt ook dit keer tijdens de rondgang dat niet alle jeugdhulpambtenaren bekend zijn met de spiegelrapporten. En van de gemeenten die er bekend mee zijn, kunnen verschillende er lastig aankomen. 'Voor de spiegelrapportages moeten zorgaanbieders evaluaties schrijven en we krijgen ze pas zover na lang aanhouden', vertelt Luc van Schijndel. 'Het zou eigenlijk beter zijn als je het systeem zo kunt inrichten dat de spiegelinformatie automatisch naar gemeenten gaat.' Want, benadrukt Van Schijndel, de spiegelrapporten zijn heel nuttig. 'Door deze rapporten kun je de cijfers die in de jeugdmonitor staan, splitsen naar zorgaanbieders. Zo krijg je hun prestaties beter in beeld.'

Rotterdam ontvangt spiegelrapportages, maar zou graag zien dat ze frequenter en actuelere verschijnen. 'Ze zijn daarom niet optimaal voor sturingsinformatie, daar gebruiken we eigen bronnen voor', zegt Jan-Pieter Derksen. 'Bovendien kopen wij ook voor een relatief groot deel in via een regionaal samenwerkingsverband. Spiegelrapporten maken geen lokale/regionale uitsplitsing.'

Ook Jelle Daalderop is op de hoogte van de spiegelrapporten. Hij vindt ze nuttig, maar denkt dat ze van veel meer waarde kunnen zijn. 'De spiegelrapporten geven zinvolle aanknopingspunten. Wij gebruiken ze om te kijken hoe het door ons gevoerde beleid het heeft gedaan in vergelijking met andere gemeenten. Maar ik wil méér weten. Met name wat precies de verschillen in prestaties zijn tussen de verschillende zorgaanbieders. Daar is de informatie in de rapporten helaas niet geschikt voor. Ik heb begrepen dat het CBS, overigens om voor mij begrijpelijke redenen, niet alleen voorzichtig is met de privacy van cliënten – wat absoluut moet – maar ook met de 'privacy' van instellingen. Dat kan anders volgens mij. Iedereen snapt dat gemeenten cijfers nodig hebben over instellingen: hoeveel cliënten, voor welke producten, hoe lang ze daar zitten en liefst ook hoeveel beter die cliënten daar gemiddeld van worden, en hoe tevreden die cliënten zijn. Zelfs instellingen zelf begrijpen dat als je dat niet centraal regelt, gemeenten zelf monitors gaan 'knutselen'. En dat is eigenlijk zonde van het gemak en de expertise van het CBS.'

Medewerkers

Auteurs

1. Inleiding

Ruud van Herk (VWS)

2. Jongeren in Nederland

Dominique van Roon

3. Jeugdzorg en de weg naar volwassenheid

Rudi Bakker, Jennifer Swart en Claire Poppelaars

4. Opgroeien in de bijstand

Daniël Herbers

5. School

Brigitta Struijkenkamp en Marijke Hartgers

6. Werk

Willem Gielen

7. Leefstijlverschillen tussen jongvolwassenen

Jan-Willem Bruggink

8. Veiligheid

Lisanne Jong en Willem Gielen

9. Jongeren in Caribisch Nederland

Suzanne Loozen, Carel Harmsen en Linda Fernandez Beiro

10. Welzijn van jongeren

Moniek Coumans

11. Jongeren en internetgebruik

Judit Arends-Tóth

12. Gemeenten willen maatwerkdata voor uitvoering jeugdhulpbeleid

Jaap van Sandijk (Freelance journalist)

Redactie

Astrid Pleijers

Robert de Vries

Francis van der Mooren

Linda Fernandez Beiro

Eindredactie

Karolien van Wijk